

„დემოკრატ მესხთა კავშირი“
“Союз Месхов Демократов”
“The Union of Democrat Meskhs”

პოლიეთნიკური საზოგადოების
პრობლემები სამცხე-ჯავახეთში

**Проблемы полиэтнического
общества в Самцхе-Джавакheti**

**The Problems of Polyethnic
Society in Samtskhe-Javakheti**

ევროკავშირის ფინანსური მხარდაჭერით
При финансовой поддержке Евросоюза
Funded by European Council

საქართველო. ქ. ახალციხე რუსთაველის 26
Грузия Г. Ахалцихе Ул. Руставели 26
26 Rustaveli str. Akhaltsikhe Georgia
8 265 2 12 23
www.meskhunion.org

წინამდებარე ბროშურა გამოცემულია არასამთავრობო ორგანიზაცია „დემოკრატი მესხთა კავშირის“ მიერ ევროკავშირის ფინანსური მხარდაჭერით განხორციელებული პროექტის „დიალოგი-პრობლემის მოგვარების საუკეთესო გზა“ ფარგლებში. ბროშურაში შესულია ოთხი ქვეთავი რომელიც სამცხე-ჯავახეთში არსებულ კონკრეტულ პრობლემებს ეხება და ძირითადად რეგიონში მაცხოვრებელი მოსახლეობის აზრს გამოხატავს.

წინამდებარე წიგნი არ წარმოადგენს მეცნიერულ ნაშრომს, მასში შესულია ახალქალაქის, ახალციხის, ნინოწმინდის და ადიგენის რაიონებში გაიმართული დისკუსიებისა და შეხვედრების მასალები, რეგიონში არსებული პრობლემებთან დაკავშირებით.

ამ წიგნის გამოცემით ვიმედოვნებთ, რომ ხელისუფლებას, საზოგადოებასა და საერთაშორისო ორგანიზაციებს გაუადვილდებათ რეგიონში არსებული პრობლემების რეალურად დანახვა რაც ხელს შეუწყობს მათ ეფექტურ მუშაობას და არსებული პრობლემების აღმოფხვრას.

დემოკრატი მესხთა კავშირი მადლობას უხდის მხარდაჭერისა და თანამშრომლობისათვის „მშვიდობის დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიურ ინსტიტუტს“ და „თავისუფლების ინსტიტუტს“

* ბროშურაში გამოთქმული მოსაზრებები შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ევროკავშირისა და არასამთავრობო ორგანიზაცია „დემოკრატი მესხთა კავშირი“-ს მოსაზრებებს

სამცხე-ჯავახეთი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს, ისტორიული მესხეთის მნიშვნელოვანი ნაწილია. მხარეს სამხრეთიდან ესაზღვრება თურქეთი და სომხეთი. აღმოსავლეთიდან შიდა ქართლის რეგიონი ხოლო ჩრდილოეთიდან, სამცხე-ჯავახეთს იმერეთის რეგიონისაგან მესხეთის ქედი ქყოფს. რეგიონის ცენტრს ქ. ახალციხე წარმოადგენს. რეგიონი გამოირსევა ეთნიკურ-რელიგიური მრავალფეროვნებით. მოსახლეობის 2002 წლის აღწერის მონაცემებით რეგიონში ეთნიკური წარმომავლობის მიხედვით მოსახლეობა შემდეგი სახით იყო წარმოდგენილი:

რაიონები	მოსახლეობა სულ	ქართველი	სომეხი	რუსი	აზერბაიჯანელი	უკრაინელი	ბერძენი	იუზიდი
ადიგენი	20,752	19,860	698	101	17	20	7	
ასპინძა	13,010	10,671	2,273	34	-	5	8	
ახალქალაქი	60,975	3,214	57,516	157	3	14	51	
ახალციხე	46,134	28,473	16,879	410	13	42	129	
ბორჯომი	32,422	27,301	3,124	585	24	75	540	1
ნინოწმინდა	34,305	476	32,857	943	2	6	5	
სულ რეგიონში	207,598	89,995	113,347	2,230	59	162	740	1

მიახლოებითი მონაცემებით სხვადასხვა რელიგიის მიმდევართა რაოდენობა შემდეგნაირადაა გადანაწილებული:

	ახალციხე	ადიგენი	ასპინძა	ნინოწმინდა	ახალქალაქი	ბორჯომი
ქართველი მართლმადიდებლები	19560	11600	9165	70	3451	29200
ქართველი კათოლიკეები	6360	4100	1150			150
ქართველი შამაღიანები (აჭარლები)	40	4000	700	600	470	
სომეხი გრიგორიანელები	13870	300	1900	26200	38700	1650
სომეხი კათოლიკეები	5150	100		4300	17100	800
სომეხი მართლმადიდებლები	400	250				
რუსი „დუხობორები“				780		
არატრადიციული რელიგიების მიმდევრები	750	380	150	350	750	580

რეგიონის ეთნიკურ-რელიგიური სიჭრელე განპირობებულია მისი გეოგრაფიული მდებარეობით და ისტორიული ფაქტორებით, სამცხე-ჯავახეთი როგორც საზღვრისპირა რეგიონი ხშირად იყო მეზობელი სახელმწიფოების აგრესიისა და დავის ობიექტი. შედეგად იცვლებოდა მოსახლეობის ეთნიკური და რელიგიური შემადგენლობა, გარდა ამისა კელავ მისი გეოგრაფიული მდებარეობიდან გამომდინარე სამცხე-ჯავახეთი ისტორიულ

საეპრო გზაზე მდებარეობდა რაც თავისთავად ხელს უწყობდა რეგიონში სხვადასხვა ეთნოსისა და აღმსარებლობის ხალხის მიგრაციას.

მიუხედავად იმისა, რომ სამცხე-ჯავახეთში მოსახლეობის ეთნიკურ-რელიგიური შემადგენლობა ბოლოს, რადიკალურად, 1944 წელს შეიცვალა, დღემდე სხვადასხვა ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფები გარკვეულწილად თვითისოვლაციაში იმყოფებიან (ეს განსაკუთრებით შეიმჩნევა მათი კომპაქტური დასახლების ადგილებში), სხვადასხვა ეთნიკურ და რელიგიურ ჯგუფებს შორის ურთიერთობის გაუარესება, "თვითისოვლაცია" განსაკუთრებით ნათლად გამოჩნდა გასული საუკუნის 90-იან წლებში (საბჭოთა კავშირის ნგრევის შემდგომ). უდავოა, რომ აღნიშნული პრობლემები "კომუნისტურ პერიოდშიც" არსებობდა. მიუხედავად ამისა, კომუნისტური იდეოლოგია, რომელიც "საბჭოთა ადამიანის" შექმნაზე იყო ორიენტირებული, ხშირად, საკუთარი სიცოცხლის ფასად, აიძულებდა მოსახლეობის უდიდეს ნაწილს "უკანა პლანზე" გადაეწია საკუთარი ეთნიკური ინტერესები, ხოლო რელიგიას, კომუნისტური პარტია უარყოფდა, როგორც პომო სოვიეტიკუს-ის შექმნისათვის უარყოფით ფაქტორს. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ "მომქმე რესპუბლიკებში" ეროვნულმა თვითშეგნებამ და რელიგიურობამ დომინანტი პოზიცია მოიპოვა სწორედ ამ დროიდან იღებს სათავეს პრობლემები სამცხე-ჯავახეთში, რომელსაც მაქსიმალურად ამძაფრებდა გამსახურდიას პერიოდში საქართველოში გაძეფებული უკიდურესი ნაციონალური პოლიტიკა, ცნობილმა ლოზუნგმა "საქართველო-ქართველებისათვის" თითქმის ეთნიკურ კონფლიქტად მიიყვანა სამცხე-ჯავახეთი, სამწუხაროდ შევარდანაძის მმართველობის პერიოდში აღნიშნული კონფლიქტების დარეგულირებაზე და გადაწყვეტაზე არაფერს უსრუნია, შევარდანაძის "დაბალანსებული" პოლიტიკის შედეგად სამცხე-ჯავახეთში არსებული ეთნიკურ და რელიგიური კონფლიქტები ერთგვარ "მთელმარე მდგომარეობაში" გადავიდა, რაც ფაქტურად რეგიონში ნელი მოქმედების ნაღმად გადაქცევის ტოლფასია.

ამ კუთხით დღეს რეგიონში არსებული პრობლემების შემდეგ ძირითადად ჯგუფებად დაყოფა შეიძლება,

1. ეთნიკური პრობლემები
2. რელიგიური პრობლემები
3. ხელისუფლებასთან დამოკიდებულების პრობლემა
4. "თურქი მესხების" პრობლემა

(ჩვენ შეგნებულად თავს ავარიდებთ სოციალურ პრობლემებზე სუბარს იმ მარტივი მიზეზის გამო რომ ისინი ამ რეგიონისათვის სპეციფიური არ არის და ქვეყნის ყველა რეგიონში ამ მხრივ მეტ-ნაკლებად ერთნაირი მდგომარეობაა).

ჩვენ შევეცდებით შეძლებისდაგვარად ნათლად წარმოვაჩინოთ ამ მხრივ ადიგენის, ახალციხის, ახალქალაქისა და ნინოწმინდის რაიონებში არსებული მდგომარეობა გარკვეულწილად შევეხეთ მათ გამომწვევ მიზეზებსა და აღნიშნული პრობლემების მოგვარების ხელისშემშლელ ფაქტორებს.

რელიგიათაშორისი ურთიერთობები სამცხე-ჯავახეთში

სამცხე-ჯავახეთი როგორც ეთნიკურად ასევე რელიგიურადაც ერთ-ერთი "ჭრელი" რეგიონია საქართველოში. რელიგიური აღმსარებლობის მიხედვით დაუზუსტებელი მონაცემებით აქ ცხოვრობენ მართლმადიდებლები-35% გრიგორიანელები-39%, მუსულმანები-2,8%, კათოლიკეები (ქართველი კათოლიკეები და სომეხი კათოლიკეები)- 19%, დუხობორები (რუსული სექტა) 0,4%, არატრადიციული აღმსარებლობის მიმდევრები (იეჰოვას მოწმეები, ევანგელისტები, 50-იანელები და სხვ) 1,4%

მე-16 საუკუნიდან სამი საუკუნის განმავლობაში სამცხე-ჯავახეთი თურქეთის ზეგავლენის ქვეშ იმყოფებოდა რამაც ადგილობრივი მოსახლეობის ნაწილის გამამჰადიანება გამოიწვია. დანარჩენმა მოსახლეობამ, რომელმაც არ ისურვა არც სამეციქულო ადგილების დათობა და არც გამამჰადიანება, თავი შეაფარა კათოლიკურ ეკლესიას, რაც მათ იმ დროისათვის უძლიერესი სახელმწიფოს, რომის მფარველობას და აქედან გამომდინარე ხელშეუხებლობის გარანტიებს აძლევდა. სამცხე-ჯავახეთში კათოლიკეების რაოდენობა დაახლოებით 40 ათასს შეადგენს. რუსეთ-თურქეთის ომის შემდგომ, როდესაც რუსეთმა ეგრეთ წოდებული ახალციხის საფაშოს ნაწილი მიიერთა, მუსულმანი მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი თურქეთის ტერიტორიაზე გადასახლდა, მათი ადგილი პასკეიჩის მიერ ერზრუმიდან და ყარსიდან ლტოლვილმა სომეხებმა დაიკავეს.

1829-1830 წლებში სამცხე-ჯავახეთში მასობრივად ჩამოსახლებული სომხური მოსახლეობა რელიგიური აღმსარებლობის მიხედვით იყოფოდა კათოლიკეებად და სომხური სამოციქულო ეკლესიის მიმდევრებად ანუ "გრიგორიანელებად". (გრიგორიანული ეკლესია ქრისტიანული სარწმუნოების ერთ-ერთი შტოა. სახელი "გრიგორიანული", სომხურმა სამოციქულო ეკლესიამ მიიღო სომხეთის პირველი კათოლიკოსის გრიგოლ განმანათლებლისაგან, რომელიც შემდგომ სომხურმა ეკლესიამ წმინდანად შენაცხა. გრიგორიანული ეკლესია "შე" არის ტერმინი, რომლითაც პასკეიჩი მოიხსენიებდა სომხურ ეკლესიას და აქედან გამომდინარე შემორჩა ზეპირსიტყვიერებას. დიოფიზიტ მართლმადიდებლებსა და კათოლიკეებისაგან განსხვავებით, "გრიგორიანელები" მონოფიზიტები არიან.)

მე-19 საუკუნეში რუსეთის იმპერიაში მართლმადიდებლურმა ეკლესიამ დაიწყო სექტანტების დევნა. 1834-41 წწ საქართველოს ტერიტორიაზე, ნინოწმინდის რაიონში, იძულებით გადმოასახლეს განსხვავებული სარწმუნოების ასობით ოჯახი ტამბოვის გუბერნიიდან და ვოლგისპირეთიდან, ძირითადად, დუხობორები და მალაკანები (რუსული მართლმადიდებლური ეკლესიისაგან გამოყოფილი ეგრეთ წოდებული "სექტა"). მათ თავიანთ ახალ საცხოვრებელ ადგილებს რუსული სახელები უწოდეს: ბოგდანოვკა, ორლოვკა, გორელოვკა, ტამბოვკა, ფერემოვკა, როდიონოვკა და სხვა. ისინი თავიანთი რელიგიური იდეოლოგიით აქტიური საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ცხოვრებიდან განზუღვამას ქადაგებენ.

სამცხე-ჯავახეთში მეკეთირი (კულილები) მოსახლეობის რელიგიური შემადგენლობის მხრივ 1944 წელს მოხდა, როცა სტალინის მიერ გასახლებული იქნა აქ საცხოვრებლად დარჩენილი მუსულმანი მოსახლეობა, მათი ადგილი კი საქართველოს სხვა რეგიონიდან (ძირითადად იმერეთიდან და რაჭიდან) ჩამოსახლებულმა, მართლმადიდებელი სარწმუნოების, ქართულმა მოსახლეობამ დაიკავა.

სამცხე-ჯავახეთში ქართველი მუსულმანების (აჭარლების) ჩამოსახლება ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში, 50-იანი წლების ბოლოდან დაიწყო. მესობელი ხელოს რაიონიდან ადიგენის რაიონის მაღალმთიან სოფლებში.

80-იანი წლების დასაწყისში კი, მთიან რაიონებში მეწყერული მოვლენების გამო დაზარალებული აჭარელი მოსახლეობა, ხელისუფლებამ სათანადო საცხოვრებელი პირობების შექმნით, ასპინძის, ახალქალაქის და ნინოწმინდის რაიონებშიც ჩაასახლა.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ, კოსტდაბჯოურ ქვეყნებში, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ კრიზისს თან დაერთო მწვევე სულიერი კრიზისიც, რაც ღირებულებათა სისტემების რღვევაში გამოიხატა. მსგავსი ვითარება მეტად ხელსაყრელ პირობებს ქმნის რელიგიური ჯგუფებისათვის, რომელთა ინტერესი მიმართულია ახალი სივრცეების ათვისებისაკენ, ამიტომ გასაკვირი არ არის, როგორც ძირითადი რელიგიური მიმდინარეობების, ასევე სხვადასხვა 'სექტების' გააქტიურება საქართველოში და მათ შორის სამცხე-ჯავახეთშიც, სადაც თანდათანობით ფეხს იკიდებს საქართველოსათვის 'არატრადიციული' რელიგიური მიმდევრობები (იეღოვას მიმდევრები, ორმოცდაათიანელები, ევანგელისტები), რეგიონის მოსახლეობის აზრით, არატრადიციული რელიგიური ჯგუფების გააქტიურებაში გარკვეულ როლს მატერიალური უზრუნველყოფაც თამაშობს, ვინაიდან ეს ჯგუფები საკმაოდ სოლიდურად ფინანსდებიან 'სათაო ოფისებიდან'. პოტენციურ მიმდევართათვის სექტები მიმზიდველია იმით რომ მათზე შემოქმედებას ახდენს 'გამორჩეულობის პრინციპი', შიდა ჩაკეტილობა, საერთო საზოგადოებრივი პრობლემებისაგან განზე დგომა და ავტორიტეტთა იდენტიფიკაცია.

ყოფილ საბჭოთა კავშირში 'საჯაროობისა და პლურალიზმის' წლებში, როდესაც მოიხსნა ათეისტური ცენზურის ბორკილები, 1980-იანი წლების მეორე ნახევრიდან, საგრძნობლად გააქტიურდა საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესია და დაიწყო მართლმადიდებლობის აქტიური პროპაგანდა ქვეყანაში. ეკლესიის და რადიკალი ეროვნული მოღვაწეების ხანგრძლივი და სისტემატიური მართლმადიდებლურ-პატრიოტული პროპაგანდის შედეგად რელიგიურ უმრავლესობას ჩამოუყალიბდა უპირატესობის აბიციანა განსხვავებული რელიგიის მქონე ქართველებისადმი. სწორედ ამ პერიოდს ემხრობოდა რელიგიათაშორისი დაპირისპირების დასაწყისი საქართველოში, მათ შორის სამცხე-ჯავახეთშიც. ფაქტია, რომ ათეისტური იდეოლოგიის მატარებელი საბჭოთა კავშირი, სწორედ რელიგიურობის ნიადაგზე ანიჭებდა აჭარის რეგიონს ავტონომიურ უფლებებს. ეს იყო იმპერიული პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც ითვალისწინებდა სხვადასხვა ჯგუფების ერთმანეთისადმი დაპირისპირებას, რათა დაპირისპირებულ მხარეებად გათიშული საზოგადოება უფრო ადვილად ემართა. ყოველივე ამან გარკვეული დალი დაასვა ჩვენი საზოგადოების ფსიქოლოგიას და ხელი შეუწყო სხვადასხვა რელიგიურ ჯგუფებს შორის არსებული ანტაგონიზმის გაღრმავებას.

მართლმადიდებლები არსებულ რელიგიური უთანხმოებებზე საუბრობენ და დაზარალებულად, პირველ რიგში, თავიანთ თავს თვლიან, რომ შეტევა მათზე უფრო მეტია, ვიდრე სხვა რელიგიებზე 'ახლა შეტევა უფრო მართლმადიდებლებზე მოდის, ტოლერანტობას კი ქართველ კაცს ვერაიენ ასწავლის.' (შამაკაცი, 42 წლის ახალციხე, მართლმადიდებელი). მაგალითად მოყვებო სოფ. საყუნეთში (ახალციხის რაიონი) ქრისტიანული ეკლესიის გვერდით მდებარე მეჩეთის ხანგრეები, უცხო საწმუნოების სახლი, რომელსაც ხალხი მორიდებით ეპყრობა, მიუხედავად იმისა, რომ მეჩეთის თალი ქრისტიანულ ეკლესიაზეა დაშენებული. საქართველოში შემოსული მტერი კი, პირველ რიგში, ეკლესიებს ანგრევდა და ვაჟს ჩეხავდა, როგორც ეროვნულ სიმბოლოს' (ქალი, 34 წლის, მართლმადიდებელი ახალციხე) 'იეღოვას მოწმეები ცდილობენ ძალით მოახვიონ ხალხს თავიანთი აზრები, გადაიბირეს ქერივები, შვილმკედარი დედები და ახლა ბავშვებში ცდილობენ აგიტაციას. ადრე მათ ხატები გამოიტანეს ეკლესიიდან და დაწვეს, რამაც შეხლა-შემოხლა გამოიწვია. პოლიციამ კი

ისინი დაიცვა, თითქოს ხატების დაწვა არ იყოს დანაშაული“ (მამაკაცი 37 წლის ართლმადიდებელი ახალციხე).“ ყოველივე ეს კანონმა უნდა დაარეგულიროს, კანონში უნდა დაფიქსირდეს, რომ საქართველოს სახელმწიფო რელიგია არის მართლმადიდებლობა და მას უნდა უქონდეს პრიორიტეტი. სხვა რელიგიებსაც უნდა უქონდეთ არსებობის უფლება, ოღონდ საკუთარი დაფინანსებით, როგორც კულტურული ავტონომია.“ (მამაკაცი 42 წლის, მართლმადიდებელი, ახალციხე). თელიან, რომ სკოლებში უნდა ისწავლებოდეს მართლმადიდებლური რელიგიის ისტორია და არა რელიგიებისა ახლა სკოლებზეა უწოლი: ისწავლება რელიგიის ისტორია და გვეუბნებიან, რომ უნდა ისწავლებოდეს რელიგიების ისტორია, ეს ჩვენთვის მიუღებელია“ (ქალი 32 წლის მართლმადიდებელი ახალციხე). თუმცა, რადგან აჭარლები მუსულმანები არიან. მათ ორივე რელიგიის ისტორია უნდა ისწავლონ და შემდგომ, როცა შეგებულად აღიქვამენ, რომ მათი წინაპრები ქრისტიანები იყვნენ, ნებაყოფლობით გადავიდნენ მართლმადიდებლობაზე და არა ისე, მდინარეში რომ ერთად გადანათლეს და შემდეგ ისე დაუბრუნდნენ მამადინარობას“ (მამაკაცი 45 წლის მართლმადიდებელი, ახალციხე)

მართლმადიდებლების მხრიდან არსებობს შედარებით ლიბერალური დამოკიდებულება სხვა რელიგიების მიმართ: “თუ ვაშენებთ დემოკრატიულ ქვეყანას, კანონი რელიგიის შესახებ საკმაოდ სერიოზულ განსჯას საჭიროებს. კანონი უნდა იყოს ცივილური და არა ფუნდამენტალისტური.“ (მამაკაცი 42 წლის, მართლმადიდებელი, ახალციხე). აღიარებენ, რომ ქართველ კათოლიკეებსაც აქვთ პრობლემები სადაო ეკლესიებთან დაკავშირებით და მათი გაიგივება სექტებთან არ შეიძლება, რადგან ამ რელიგიამ დიდი როლი ითამაშა ქვეყნის და მხარის ისტორიაში. სადაო საკითხები კანონით უნდა დაარეგულირდეს და საზოგადოებას ერთმანეთს არ უნდა უპირისპირებდნენ. არანორმალური სიტუაციაა, როცა ერთ ეკლესიაში ტარდება ორივე წირვა – მართლმადიდებლურიც და კათოლიკურიც, ამის გამო, სოფელი (ივლიტა) იყოფა ორად“ (მამაკაცი 42 წლის მართლმადიდებელი, ახალციხე) “საუქუნეების განმავლობაში ერთად ცხოვრობდნენ მართლმადიდებლები, კათოლიკეები და მუსულმანები, ახლა კი ვილაცის ინტერესებში შედის მათი ხელოვნური დაპირისპირება.“ (მამაკაცი 40 წლის, მართლმადიდებელი, ახალციხე). ზოგის აზრით კი, “რადგან საბჭოთა პერიოდში შესუსტებული იყო სარწმუნოება და ახლა იმძლავრა, მიმდინარეობს თვითდამკვიდრების პროცესი და ეს იწვევს უთანხმოებებს რელიგიის სხვადასხვა მიმართულებებს შორის, მიმდინარეობს მრევლის გადაბირების პროცესი“ (მამაკაცი 37 წლის, მართლმადიდებელი, ახალციხე). არადა ისტორიულად ამ ქალაქში ორივე რელიგია არსებობდა: “ჩვენ მართლმადიდებლები საბჭოთა პერიოდში, ჩვენს ეკლესიები საწყობებად რომ იყო გადაკეთებული, კათოლიკურში ელოცულობდით.“ (ქალი 34 წლის მართლმადიდებელი, ახალციხე) “თუ აღამინანი მართლმადიდებელი არ არის, ის მეორეხარისხოვან მოქალაქედ არ უნდა ჩაითვალოს. არ შეიძლება სახელმწიფოს ჰქონდეს ვაჭაძის პოზიცია“, რომ გამოდის და თუ არ ხარ მართლმადიდებელიო ერთქვით მუსულმანია, მას ალაპი სწამს მისთვის ისაა ღმერთი და ამით რა დააშავა?“ (ქალი 35 წლის მართლმადიდებელი, ახალციხე)

“საქართველო ისეთი ტრადიციების ქვეყანაა, რომ ის ქრისტიანობამ გადაარჩინა და დღემდე მოიყვანა. ამას კანონი ვერც გააძლიერებს და ვერც შეასუსტებს. ვისაც რა უნდა ის უნდა იწამოს, ოღონდ სხვას არ უნდა შეუქმნას პრობლემები“. (მამაკაცი 42 წლის, მართლმადიდებელი ახალციხე)

“ბევრი მართლმადიდებელი ფანატიკურად დარწმუნებულია – მე ამ რელიგიას ვაღიარებ და მხოლოდ ჩემია ჭეშმარიტი, სხვა რელიგიებმა რა დააშავა?“ (ქალი, 35 წლის, მართლმადიდებელი, ახალციხე).

უთანხმოებები რელიგიური აღმსარებლობის გამო, აშკარაა და არა მარტო საკულტო ნაგებობების გამო. ბოლო პერიოდში საგრძობი გახდა დაპირისპირება საზოგადოებაში მართლმადიდებლური და კათოლიკური აღმსარებლობის ქრისტიანებს შორის.

კათოლიკეებიც უფლებამოსილებით უნდა მიიჩნევენ თავს: "მართლმადიდებლებს მოყვანთ არ გუშინებთ, რომ ქართული სახელმწიფო ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურია და ქვეყნის ერთიანობისთვის კათოლიკეები უნდა გადაინათლონ მართლმადიდებლურად. კათოლიკეებს კი აღიზიანებთ ასეთი დამოკიდებულება." (მამაკაცი 34 წლის კათოლიკე, ახალციხე) განსაკუთრებით წყინთ თვისტომისაგან, როცა სისხლით ნათესაეები არიან. პრობლემების მოსაგვარებლად: "სამღვდელმთავრებმა უნდა შეახვიან მათეარო უნდა, მათ უნდა აუხსნან მრევლს, რომ სხვა რელიგიის წარმომადგენლებიც მათი ძმები არიან. სახელმწიფოს როლიც საკმაოდ დიდია ამ პრობლემების მოგვარების საქმეში" (მამაკაცი 36 წლის, კათოლიკე, ახალციხე). კათოლიკეების და მართლმადიდებლების შეხედრები ყოველთვის არის დაუნდობელი და შეუწყნარებელი, როცა საუბარი რელიგიურ თემებზეა" (მამაკაცი 51 წლის, კათოლიკე, ადიგენი). "საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესია, მართლმადიდებლობის - როგორც სხვა რელიგიებზე უპირატეს რელიგიას, აქტიურ პროპაგანდას ეწევა. ამან გარკვეულწილად განაპირობა მართლმადიდებლობისა და ქართველობის გაიკეების იდეის წარმოშობა. სწორედ ეს იდეა არის ერთ-ერთი მიზეზი იმისა, რომ მართლმადიდებელი ქართველები განსაკუთრებულ შეუწყნარებლობას აქვთ, ჩვენს მიმართ, მკვიდრი კათოლიკეების მიმართ." (მამაკაცი 29 წლის, კათოლიკე, ადიგენი) 'პრობლემები მრავლად არსებობს. მუშაობა რომ დაიწყებ, ერთმა თანამშრომელმა მიჩნია არ გამეძახილა კათოლიკე რომ ვიყავი, თორემ სამსახურში პრობლემები შემქმნებოდა" (ქალი 26 წლის, კათოლიკე, ახალციხე) 'კათოლიკეობის გამო პრობლემები რომ არ შექმნოდა ბევრი გადანათლულა" (მამაკაცი 42 წლის, კათოლიკე, ახალციხე). '1985 წელს, უდემო ჩამოვიდა მამა თეოდორე, რომელმაც დაიწყო მართლმადიდებლობის ავიტაცია უდის კათოლიკურ მოსახლეობაში. ზვიად გამსახურდიას დროს, მან შეძლო სოფლის ერთი ნაწილი გადაეყვანა მართლმადიდებლობაზე, 1994-95 წლებში მართლმადიდებლობაზე გადასულმა ჩვენმა სოფლებმა გამოგვეყარეს კათოლიკეები ეკლესიიდან, ორი წელი დავა და ჩხუბი გვექმნა, სახელმწიფომაც იმათ დაუჭირა მხარი, რაღა უნდა გვექნა, სოფელი დიდია, ერთი პატარა სამლოცველო ავიშენეთ და იქ ელოცულობთ". (მამაკაცი 51 წლის, კათოლიკე ადიგენი).

ასევე იხსენებენ კათოლიკურ-მართლმადიდებლურ უთანხმოებებს სადაო ეკლესიის (იელიტა, ახალციხის რაიონი) გამო, 'იელიტაში კათოლიკური ეკლესია გადააკეთეს მართლმადიდებლურად. მიუხედავად ამისა, კათოლიკეები მაინც მიდიან და ლოცულობენ, ამასწინათ მესაც კი ჩატარდა. შენობა კი მართლმადიდებლების ხელშია" (ქალი 55 წლის, კათოლიკე, ადიგენი). "სადაო ეკლესიის გამო, სოფელი (იელიტა) ორად არის გაყოფილი. ეს ეკლესია ადრე კათოლიკური იყო, დღეს კი მართლმადიდებლები თავიანთ საკუთრებად თელიან." (ქალი 35 წლის, კათოლიკე ადიგენი). 'იელიტის წმინდა ჯვრის" ეკლესია 1292 წელს აშენდა კათოლიკეების მიერ და საქართველოში მეორე კათოლიკური ეკლესია იყო. სოფლის 200-მდე მაცხოვრებელთაგან 150-მდე კათოლიკეა, დანარჩენი-მართლმადიდებელი. 1992 წელს მართლმადიდებელმა მღვდელმა ცემენტით გალესა ის წარწერები, რომლებიც ეკლესიის წარმომავლობაზე მეტყველებდნენ, რის შემდეგაც ეკლესია გამოაცხადა მართლმადიდებლურად და კათოლიკეებს იქ შესულა აუკრძალა." (მამაკაცი 62 წლის, კათოლიკე ახალციხე). "მართლმადიდებელი მღვდლის დარიგებით, სოფელში გამოთხოვილი მართლმადიდებელი ქალები კონფლიქტურ სიტუაცია

ქმნიან“ (ქალი 35 წლის კათოლიკე, ახალციხე) კათოლიკეები უკმაყოფილონი არიან ხელისუფლების წარმომადგენლების მათდამი დამოკიდებულებითაც: უდგენი არის კათოლიკური 'კარიტასი', რომელსაც დაქირავებული აქვს ერთი ნესტიანი და გაუბედურებული ოთახი, სადაც გოგონებს ვასწავლით ხელსაქმეს უფასოდ. არაერთხელ ფიზიკურ გამგებელს უკეთესი ოთახი, მაგრამ ავტიტების ერთი განგაში ჩვენი კათოლიკობის გამო“ (ქალი, 20 წლის, კათოლიკე, ადიგენი). იგივე რესპოდენტი ასახელებს სხვა ფაქტებსაც: კათოლიკური ეკლესია ახორციელებს დახმარების პროგრამას, მაგრამ ეს უღის გამგებელს სასაკილოდ არ ყოფნის, არ გვაძლევს შეჭირებულთა სიბეს, უფსაცმლის ზომებიც ხომ არ ამოგაწეროთ-ო“. ადრინდელმა ქალმა ახალციხის მერმა, შოთა ნასყიდაშვილმა მითხრა კათოლიკეები CPY-ს აგენტები ხართ, მე უუთხარი მაშინ თქვენ DCN-ს აგენტები გამოდიხართ, რუსეთი ხომ მართლმადიდებლურია-მეთქი“ (მამაკაცი 35 წლის კათოლიკე, ახალციხე). "მე ჩემი კათოლიკობის გამო ხშირად მიბარებდნენ გამგეობაში, ვინაიდან სხვილის გამგებელი ვიყავი, და პირდაპირ მეუბნებოდნენ უნდა დათმო ეგ შენი კათოლიკობაო“ (მამაკაცი 62 წლის, კათოლიკე, ახალციხე). კათოლიკეებს პრობლემები აქვთ ეკლესიის მშენებლობასთან დაკავშირებით ახალციხეში რაშიც პირველ რიგში კელაე ხელისუფლებას ადანაშაულებენ: "9 აპრილის ქუჩაზე შევიძინეთ ნაკეთი და დამტკიცებული პროექტით, კათოლიკური ეკლესიის სახსრებით უნდა აშენებულიყო ეკლესია. ადგილის კურთხევაზე დასასწრებად დარიგდა მოსაწვევებიც, მოწვეული იყვნენ სტუმრებიც, მაგრამ მალხაზ ხოშტარიაძე, რომელიც მაშინ გუბერნიაში სამართალდამცვე ორგანოებს კურირებდა, გამაფრთხილა არ გაბედოთ, თორემ სისხლისღერა იქნებაო და აღიარა, რომ თვითონ ხელისუფლება აქეზებდა ხალხს გამოსულიყვნენ კათოლიკური ეკლესიის მშენებლობის წინააღმდეგ“ (მამაკაცი, 35 წლის კათოლიკე, ახალციხე). "ამჟამად ეს პრობლემა ცოტა ჩამცხრალია და ერთი ნაპერწკალი უნდა, რომ გაღვივდეს“ (მამაკაცი 62 წლის, კათოლიკე, ახალციხე)

კათოლიკურ მოსაზრებებს პრობლემები აქვთ განათლების სისტემასთანაც: "სკოლაში სწავლობს ბავშვი, კათოლიკეა, ყველა საგანში ხუთოსანია, როცა მასწავლებელმა გაიგო რომ კათოლიკე იყო, სამიანი დაუწერა. ეს მასწავლებელი მართლმადიდებელია, მაგრამ არც ეკლესიაში დადის და არც წირვებს ესწრება“ (ქალი 20 წლის, კათოლიკე, ახალციხე). "მეც ვიცი ასეთი შემთხვევა, როცა მასწავლებელმა მოსწავლეს უთხრა ჯვარი რომ არ გიკეთია ეშმაკისეული ხარ და ჩემს გაკეთილებს არ დაესწროო“ (მამაკაცი 37 წლის, კათოლიკე ახალციხე) "მასწავლებელმა, მოსწავლე თანაკლასელების წინაშე კათოლიკეობის სათქის დაამცირა და მას რელიგიის, მართლმადიდებლობისა და საქართველოს მტრის შვილი უწოდა.“ (ქალი 20 წლის კათოლიკე ადიგენი) "როდესაც სკოლაში შედიხარ მორწმუნე მართლმადიდებელი ჰედაგოგი, რომელიც კათოლიკეს არ მიიხნეს ქრისტიანად, იმან არ შეიძლება სკოლაში ბავშვს ასწავლოს რელიგია“ (ქალი 34 წლის, კათოლიკე, ახალციხე) "თუ რელიგიის ისტორიას და მის წარმოშობას კარგად შეასწავლიან, მაშინ შემწყნარებლობაც იქნება და ადამიანი შემწყნარებლობის ნიადაგზე გაიზრდება. ეხლა ფაქტიურად რელიგიის ისტორიას ასწავლიან მართლმადიდებლობაზე და ეს არასწორია.“ (მამაკაცი 58 წლის, კათოლიკე ადიგენი) "როგორც მართლმადიდებლებს არ მოსწონს, რომ იელთველმა ასწავლოს რელიგიის ისტორია, ასევე მეც არ მომწონს, როცა რელიგიის ისტორიის ნაცვლად მართლმადიდებლობას ასწავლიან სკოლაში. ჩემი ძმის შვილი მონათლული გეყავს კათოლიკურად და სკოლაში პირჯვარს აწერინებენ და ალოცინებენ მართლმადიდებლურად“ (ქალი 29 წლის კათოლიკე ადიგენი)

კათოლიკეები არსებული სიტუაციის შექმნაში მართლმადიდებელ ეკლესიის მსახურებსაც ადანაშაულებენ: "როცა მღვდელი წირვაზე ქადაგებს

შეწყალებას, სიკეთეს და წირვის შემდეგ კულისებში თავის მრევლს მოუწოდებს - დასაჯე, განდევნე კათაქმეიელნი... ეს არანორმალურია“ (მამაკაცი 37 წლის, კათოლიკე ახალციხე). “მართლმადიდებლური იდეოლოგიიდან გამომდინარე, სამოთხეში მოხედებიან მხოლოდ მართლმადიდებლები, სხვა რელიგიის მიმდევრებს საქმე კი წასულია. კათოლიციზმი სხვა რელიგიის მიმდევრებს ცოდვა არ მიიჩნევს.“ (მამაკაცი 36 წლის, კათოლიკე, ახალციხე) “ზარზმაში მამა გიორგის დროს, განხეთქილება რომ მოხდა ხალხი დარაზმეს და მონასტერს ქეები დაუშინეს, ორივე მხარე მართლმადიდებლური იყო. სადაური ქრისტიანობაა ქეების და შენა, ისიც მღვდელზე და მონასტერზე“ (ქალი 51 წლის, კათოლიკე, ადიგენი)

ქართველ მამადიანებს (აჭარლებს) ცხოვრება უწევთ ქართველი მართლმადიდებლების, მეიერი კათოლიკეების და გრიგორიანული რწმენის სომხური მოსახლეობის გარემოცვაში. აჭარლები მათ მიმართ გამოვლენილ შეუწყნარებლობის ფაქტებზე უფრო თავშეკავებულად საუბრობენ: “აღრე იყო რაღაც შემოტევები მეჩეთის გამო. დღესაც არის შემთხვევები, ბევრებნიან შენ თათარი ხარ, რატომ დადიხარ მეჩეთში-ო“. (მამაკაცი 36 წლის, მუსულმანი, ადიგენი) “აღრე ახალად ჩამოსულზე იყო ბევრი შემთხვევები რელიგიურ ნიდაგზე შეურაცხყოფისა, მაგრამ თანდათან შეეგუა ხალხი იმას, რომ ეს არის სულიერი ამბავი და ამჟამად შედარებით სტაბილური მდგომარეობა“ (მამაკაცი 79 წლის, მუსულმანი, ადიგენი) “ახალად რომ ჩამოგვასახლეს ახალქალაქის რაიონში, ბლანებს რომ მოსვლოდათ კამათი სომხების ბავშვებთან, უცბათ სოფლებს შორის ჩხუბში გადაიზრდებოდა ხოლმე, ზოგჯერ ახლაც ასეა, გინდა ეთნიკური დაარქვი და გინდა რელიგიური“ (მამაკაცი 48 წლის, მუსულმანი, ახალქალაქი). “როცა გადადიოდნენ ჩენი ბავშვები ლელოვნის სკოლაში, მათ ყველანაირად აიძულებდნენ ლელოვნელი ბავშვები, რომ სკოლა დაეტოვებინათ. ჩაგრაიდნენ, ჩხუბი და აყალბაყალი ჰქონდათ ყოველდა. თქვენ მამადიანები ხართ, ქრისტიანულად რატომ არ ინათლებითო. მე მაგალითად 5 ბავშვი ლელოვნის სკოლიდან ისე გამოვიყვანე, 6 წელზე მეტი არცერთს არ უსწავლია. იძულებული გამხადეს, რომ გამომეყვანა“ (მამაკაცი 46 წლის, მუსულმანი, ადიგენი)

მუსულმანი ქართველები (აჭარლები) არ აკონკრეტებენ თუ ვისგანაა ასეთი დამოკიდებულება მათდამი, მართლმადიდებლებისაგან თუ კათოლიკეებისაგან, ვინაიდან ისინიც მათ განიხილავენ ზოგადად, ქრისტიანებად.

უთანხმოებანი რელიგიურ ნიდაგზე თავს იჩენს სომხურ გრიგორიანულ და ქართულ-მართლმადიდებლურ აღმსარებლობის მიმდევართა შორისაც: “ბოლო დროს ბევრი თანამდებობის პირები ჩამოდიან რაიონში და მიდიან პირდაპირ ფოკის მონასტერში, შუალამესაც კი, ყურადღებას არ აქცევენ და პატივს არ სცემენ ადგილობრივი მოსახლეობის რწმენას (იგულისხმება გრიგორიანული)“ (მამაკაცი 52 წლის, გრიგორიანელი ნინოწმინდა)

“შეჯახება მოხდა სომხებსა და ეკლესიის მსახურთა შორის ფოკაში, რატომ აშენებენ მართლმადიდებლურ მონასტერს იქ სადაც არ ცხოვრობს არცერთი მართლმადიდებელი, არიან მხოლოდ გრიგორიანელები და კათოლიკეები?“ (მამაკაცი 53 წლის, გრიგორიანელი ნინოწმინდა) “სოფელში ეკრესია ყიდულობს სომხების სახლებს, მათში არივის არ ასახლება. ისინი ცარიელივება. ჩნდება კითხვა: ‘რატომ?’, ე.ი. ვილაც აკეთებს ამას იმისათვის, რომ სოფელი დაივალოს სომხებისაგან“ (მამაკაცი 45 წლის, გრიგორიანელი ნინოწმინდა) ‘რატომღაც ნოვრუზ-ბაირამის აღსანიშნავად (ახალი წელი) მუსულმანებისათვის გამოცხადდა დასვენებად, სომხებისათვის კი აღდგომის მეორე დღის გამოცხადება დასვენების დღედ შეუძლებელია?“ (მამაკაცი 52

წლის, გრიგორიანელი ნინოწმინდა).

უკვე ათი წელია სააღდგომო დღესასწაულებს ახალქალაქის რაიონის მაცხოვრებლები დაძაბულ სიტუაციაში ხედებიან, რისი მიზეზიცაა სმიეხი მოსახლეობის დასახლებულ სოფელში არსებული ტაძარი კუპურდო: "პირველ წლებში სააღდგომო დღესასწაულების წინ ჩამოვიდა ჯგუფი, რომლებიც არ არიან ახალქალაქელები და განაცხადეს, რომ ეს ტაძარი არის ქართული." (მამაკაცი 26 წლის, გრიგორიანელი ახალქალაქი) ჩამოვიდნენ სპეციალისტები და დათვალიერეს ეკლესია. საქართველოს ტელევიზიის პირველ არხზე აჩვენეს რეპორაჟი. მაგრამ ვერაფერს ვერაფერი ვერ გაიკეთა არც ცოდნის გამო, რამაც გამოიწვია გაუგებრობა". (მამაკაცი 46 წლის, კათოლიკე ახალქალაქი) ჩვენ აქ ეცხოვრობთ, ემუშაობთ ამ მიწაზე. აქ ცხოვრობდა ჩვენი მამა-პაპა და იცხოვრებენ ჩვენი შთამომავლებიც. ჩვენ ჯვარი ამ ტაძარში დაეწერეთ და ჩვენი შვილებიც ასევე შექმნიან ოჯახებს აქ. ჩვენ ვაკეთებთ მსხვილშეწირვას ამ ტაძრის კედლებთან. ეს ტაძარი ჩვენია." (მამაკაცი 32 წლის გრიგორიანელი ახალქალაქი) "საჭიროა ტაძრის ისტორიის დეტალურად შესწავლა. სომეხი ისტორიკოსები ამტკიცებენ, რომ ეს ტაძარი სომხურია, ქართველი ისტორიკოსები - რომ ქართულია. ამავე დროს არსებობენ პოლიტიკური ძალები, რომლებიც პრობლემების ფონზე შოულობენ ფულს თავიანთი ამომრჩეულების თვალწინ." (მამაკაცი 28 წლის, გრიგორიანელი ახალქალაქი)

არატრადიციული აღმსარებლობის მიმდევართა მიმართ არცთუ შემწყნარებლური დამოკიდებულება გამოხატეს თითქმის ყველა რელიგიური მიმდინარეობის წარმომადგენლებმა:

"მე ვარ კათოლიკე, დავიბადე კათოლიკედ და მოგვედები კათოლიკედ. ელემენტალურად ადვილი გასაგებია, როდესაც ვილაღვ დაგიწყებებს მომბეზრებულ აგიტაციას, რომ მიიღო მისი რელიგიური შეხედულებები შეიძლება შეეკამათო და ამას ჩათვლით შეუწყნარებლობად, ეგ არის, სხვა არაფერი" (მამაკაცი 29 წლის, კათოლიკე ადიგენი) "სხვა რელიგიის მიმდევრები არ აკეთებენ იმას, რომ იელოველების მსგავსად იარონ კარდაკარ, შემოგივარდნენ სახლში და დაგიწყონ ქადაგება" (მამაკაცი 23 წლის, მართლმადიდებელი, ადიგენი) "მე არა ვარ იელოვას მოწმეების მომხრე, რადგან არც ხატი სწამთ და არც სანთელი". (ქალი 25 წლის, მართლმადიდებელი ადიგენი) "მე რომ მქონდეს რაიმე საქმე სასამართლოზე, როგორც მართლმადიდებელი გამასამართლებენ დაუნობლად, მაგრამ იგივე საქმეზე იელოველი თუ მოხვდა სასამართლოზე, მთელი საერთაშორისო ორგანიზაციები და არასამთავრობოები მას დაუჭრენ მხარს, ყველა ეფარება რელიგიური უმცირესობის სახელს, უმრავლესობა უფრო დაწაფილები გაიმდიდრებენ." (მამაკაცი 25 წლის, მართლმადიდებელი, ადიგენი). "მე სექტების წინააღმდეგი ვარ, იელოველები თვითონ სცოდნენ და რეპრესიებიც ამის გამო აქვთ." (მამაკაცი 86 წლის, კათოლიკე ადაგენი) "სექტებს რელიგიური თვალსაზრისით, ღმერთსახურება და ღმერთისთვის თავის მიძღვნა არ უნდათ, ამათ უნდათ უბრალოდ სამედიკო ხელისუფლების დანგრევა, ამიტომ არ მიმანია ეს სერიოზულ საშიშროებად, თუმცა კი ჩემს სახელმწიფოს და ჩემს ხალხს უშლის ხელს, თუნდაც იმაში, რომ იელოველი არ მიღის ჯარში." (ქალი 29 წლის, მართლმადიდებელი ადიგენი)

"ფინანსებთან არის მავალი საქმე დაკავშირებული თვითონ იელოველების სექტა არ არის კონფლიქტური, თორემ აქამდე 9-ჯერ ვაღახავდნენ" (მამაკაცი 29 წლის, მართლმადიდებელი, ადიგენი) "იელოველები ღმერთის გზით არ ცხოვრობენ, მე ჩემს მეგობარ იელოველ გოგოს ეუთხარი, მენ რომ იყო ჩემი შვილის მასწავლებელი მე ჩემს შვილს გავიყვანე მენი კლასიდან." (ქალი 26 წლის, გრიგორიანელი ახალქალაქი) "შეურაცხყოფელია, როცა იელოველი გეკითხება—თქვენ წაგიკითხათ ბიბლია?" თითქოს, ისინი კითხულობენ ბიბლიას

და ჩვენ არა" (ქალი, 26 წლის მართლმადიდებელი ახალციხე). 'იელოველების გავლენის ქვეშ ექვეყიან ისეთები, ვინც რწმენაში სუსტია" (ქალი, 22 წლის კათოლიკე, ახალციხე). 'ჩვენს რაიონში რელიგიური სექტების გამოჩენა ხელს უშლის მოსახლეობის სულიერ და რელიგიურ ერთიანობას, რომელიც დაეხმარება მოსახლეობას ერთად გადალახონ არამართო რელიგიური, არამედ სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემებიც." (სომეხი მამაკაცი 53 წლის, ნინოწმინდა) 'ჩვენ გვინდა მათთან კონტაქტში შესვლა, მაგრამ ისინი თვითიზოლაციაში არიან, სექტის ერთი ამქარა მიმდევარი დაეაბრუნე ეკლესიაში" - გრიგორიანული ეკლესიის ლიდერი. (ნინოწმინდა) 'მათი უცხოელი სპონსორები ფლობენ ტელეარხებს, საწარმოებს, ფაბრიკებს და სხვა. ჩვენს რაიონში გაიხლიჩა ევანგელისტების სექტა, რადგან მათ ხელმძღვანელობამ ვერ გაიყო თანხები და ძალაუფლება. მათ შორის დაიწყო უთანხმოება' (მამაკაცი 51 წლის, გრიგორიანელი, ნინოწმინდა). 'ეს სექტები არის ბანდიტური დაჯგუფებები, ყველა სახელმწიფო იღებს ზომებს მათ წინააღმდეგ და არც საქართველო უნდა გამორჩეს" (მამაკაცი 57 წლის, გრიგორიანელი ახალქალაქი) 'გამოკითხულთა ნაწილმა შედარებით შემწყნარებლობა გამოიჩინა: 'როცა რომელიმე რელიგიის წარმომადგენელი ამბობს, რომ მხოლოდ მისი რელიგიაა ჭეშმარიტი, ეს მისი განვითარების დაბალ დონეზე მეტყველებს". (მამაკაცი 45 წლის, კათოლიკე, ახალციხე) 'ქრისტიანებს, მიუხედავად რელიგიური მრწამსისა, არ აქვთ მტრობის უფლება და რელიგიურ გრძნობას ყველამ პატივი უნდა სცეს". (სომეხი მამაკაცი 50 წლის, კათოლიკე, ნინოწმინდა) 'სახელმწიფოს მიერ უნდა მოხდეს ამ ყველაფრის დარეგულირება. იყოს დისკუსიები, ერთმანეთს აუფხსნით და შევეჯერდებით." (მამაკაცი 45 წლის, კათოლიკე, ახალციხე)

რელიგიური ურთიერთობების საკითხი, სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში, უკვე მრავალი წელია ხელოვნურად არის 'დაკონსერვებული', რელიგიური მიმდინარეობები ჩაეკეტილია, რაც ხელს უშლის მათ შორის კეთილგანწყობის გაღვივებას, მოუპოვებელი 'ძველი პრობლემები" ხელს უწყობს ახალი პრობლემების წარმოშობას სხვადასხვა რელიგიურ კონფესიებს შორის.

რეგიონში მცხოვრები მართლმადიდებლები, ერთის მხრივ, აღნიშნავენ, რომ მათი რელიგია უპირატესი უნდა იყოს სხვა რელიგიებთან მიმართებაში, რადგან მართლმადიდებლობას ქართველობასთან და საქართველოს სახელმწიფოებრიობასთან აიგივებენ, მაგრამ ემორცხე მხრივ თავს დასწარალებულად თვლიან და მიანიხიან, რომ ყველაზე მეტი შეტევა მართლმადიდებლობაზე მოდის. მართლმადიდებლური რელიგიის მიმდევართა ნაწილი წინააღმდეგობაში მოდის თავის შეხედულებებთან: აღნიშნავენ, რომ ქართველ მართლმადიდებლებს ტოლერანტობას ვერაინ ასწავლის და ამავე დროს, სასტიკი წინააღმდეგნი არიან ახალციხეში კათოლიკური ეკლესიის მშენებლობის, დღემდე გადაუჭრელია საღაო ეკლესიების საკითხი და ა. შ. თუმცა აღიარებენ კათოლიკური სარწმუნოების განსაკუთრებულ როლს სამცხე-ჯავახეთის ისტორიაში. ამქარა აგრესია არ ჩანს ადგილობრივი მამადინების მიმართ (იგულისხმება ჩამოსახლებული აჭარლები), მაგრამ მაინც აღიზიანებთ მათი სარწმუნოება, მეჩეთები და დღი იმედს გამოთქეამენ, რომ აჭარლები თანდათან დაუბრუნდებიან ქრისტიანობას.

მართლმადიდებლები სომხური გრიგორიანული სარწმუნოების მიმდევართა მიმართ ყველაზე ნაკლებ აგრესიას გამოხატავენ, შესაძლებელია ისინი უბრალოდ ეთნიკური უთანხმოების გამოწვევას ვერიდებიან, რადგან იციან, რომ სომეხ მოსახლეობასთან რელიგიური უთანხმოება აუცილებლად გადაიზრდება ეთნიკურ კონფლიქტში, თუმცა უთანხმოება სამცხე-ჯავახეთში საკულტო ნაგებობების კუთვნილებაზე ქართველ მართლმადიდებლებსა და სომეხ მოსახლეობას შორის მაინც არსებობს, რომელიც ფაქტურად სცილდება რელიგიურ ჯგუფთა შორის დაეას და ეთნოსთა შორის კონფლიქტების

წინაპირობად გვევლინება. პრობლემათა გადაუჭრელობა, ამ კუთხით და ინფორმაციული ვაკუუმი ოფიციალის მხრიდან, მხოლოდ ამჟამურებს და აქტუალობას მატებს პრობლემებს.

ქართველი მართლმადიდებლების ასეთი არაერთგვაროვანი დამოკიდებულება სხვა რელიგიური აღმსარებლობის მიმდევართა მიმართ, განპირობებულია მრავალი მიზეზით: სახელმწიფო იდეოლოგიით, ქართული მასშედის დამოკიდებულებით სხვა რელიგიებთან, პიროვნებათა, კომუნარულ პოლიტიკოსთა დამოკიდებულებით რელიგიებისადმი და სახელმწიფოს ამ საკითხისადმი 'გაურკვეველი' დამოკიდებულებით (საქართველოში დღემდე არ არის კანონი რელიგიის შესახებ)

ადგილობრივი კათოლიკეებიც თავიანთ უფლებებს შეღახულად მიიჩნევენ საზოგადოებაში, სამსახურში, თუ სასწავლო დაწესებულებებში და ამას სახელმწიფოს მხრიდან არასწორი პოლიტიკის შედეგად მიიჩნევენ. თუ სახელმწიფო მართლმადიდებლობას აღიარებს უპირატეს რელიგიად, მაშინ ირღვევა კონსტიტუციის მე-14 მუხლი, რომელიც აღიარებს ყველა ადამიანის თანასწორობას კანონის წინაშე განურჩევლად რასისა, ენისა, სქესისა, რელიგიისა... დაპირისპირების გამწვავებაში ბრალს დებენ სახელმწიფო მოხელეებსაც და მართლმადიდებლური სამღვდლოების წარმომადგენლებსაც. მართლმადიდებლური და კათოლიკური აღმსარებლობის ქრისტიანთა შორის არსებული არცთუ მარტივი დამოკიდებულება ხშირად გამხდარა პოლიტიკური და სოციალური პრობლემებით მახიპულირების საგანი. მით უმეტეს დაგროვილ პრობლემათა ფონზე მოვლენათა განვითარების პროგნოზირება საკმაოდ რთულია.

მიუხედავად იმისა, რომ ძირითადი რელიგიური მიმდინარეობების წარმომადგენლები მართლმადიდებლები, კათოლიკეები და გრიგორიანელები თავს დანაგრულად გრძნობენ სხვა რელიგიების წარმომადგენელთა მხრიდან, 'სექტანტ' მიმართ თავად გამოხატავენ შეუწყნარებლობას. ერთადერთი 'სექტანტ' ვის მიმართაც ასე თუ ისე შემწყნარებლური პოზიცია იკეთება, 'დუხაბორები' რისი მიზეზიც შესაძლებელია 'დუხაბორების' სექტის ხანდასშულობა და სხვა რეგიური კოფესციების წარმომადგენლებთან დიდი ხნის ყოფითი ურთიერთობაა. ყველაზე დიდი აგრესია კი გამოიკვეთა 'იელოვას მოწმეთა' მიმართ. 'იელოვას მოწმეთა' ორგანიზაცია, დღეს, სამცხე-ჯავახეთში მოქმედი ყველა რელიგიური 'სექტისგან' გამორჩეულია თავისი აქტიურობით, ამის გამო, 'იელოველები' 'აგრესიის გამოვლინების' ძირითადი ობიექტები ხდებიან.

სხვადასხვა სუბიექტური, თუ ობიექტური მიზეზების გამო სხვადასხვა რელიგიური კონფესციების შორის უამრავი პრობლემა დაგროვდა, რაც ხელს უშლის დემოკრატიული სახელმწიფოს ფორმირების პროცესს, აღნიშნული პრობლემების მოგვარების ერთ-ერთი აუცილებელი ფაქტორი, შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის ჩამოყალიბება და აღნიშნული პრობლემების სამართლებრივი დარეგულირებაა.

ეთნიკური პრობლემები სამცხე-ჯავახეთში

ენის არცოდნა ერთერთი მთავარი მიზეზია სხვადასხვა ეთნოსთა შორის კონფლიქტის წარმოშობის, ერთმანეთთან საკომუნიკაციო ენის არქონა ხშირად იწვევს გაუგებრობებს და 'უნდობლობის' გაღვივებას სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებს შორის.

ენა კულტურის განუყოფელი ნაწილია. პოლიეთნიკურ რეგიონში ყოველთვის წამოიჭრება პრობლემა, სახელმწიფოებრივი სტატუსის მიუხედავად, რომელი ენა შეირჩეს საკომუნიკაციოდ.

საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში, როგორც მთლიანად რესპუბლიკის მასშტაბით, რუსიფიკაციის პოლიტიკური მოსარჩებელი დანაგროვდა, სამცხე

ჯგუფებშიც დომინირებდა რუსული ენა, საქმისწარმოება სახელმწიფო დაწესებულებებში ქართულთან ერთად მიმდინარეობდა რუსულ ენაზე, სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენელთათვისაც საკონტაქტო ენა, ძირითადად, რუსული იყო, ბავშვები დადიოდნენ რუსულ სკოლებში და შექმნილ განათლების მისაღებადც რუსეთში მიდიოდნენ (რუსული განათლება საკმაოდ პრესტიჟულად ითვლებოდა "სოციალისტურ პერიოდში"). 1990 წლიდან, როდესაც საქართველომ აღიდგინა დამოუკიდებლობა, საქმისწარმოება გადავიდა უკვე ქართულ ენაზე, უფრო აქტუალური გახდა სახელმწიფო ენის - ქართულის ცოდნა და ბევრ არაქართველს შეეძინა ენის არცოდნით გამოწვეული პრობლემები. მას შემდეგ, რაც საქართველოს ახალი კონსტიტუციის მიხედვით ქართული ენა გამოცხადდა სახელმწიფო ენად, ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლებს ეთნიკური ნიშნით დისკრიმინაციის განცდა გაუჩნდათ. დღეს, საბჭოთა კავშირის დაშლის 15 წლის შემდგომ რუსული ენა თანდათანობით კარგავს "უპირატეს პოზიციას" განსაკუთრებით ქართულენოვან მოსახლეობაში (რუსულის ნაცვლად უპირატესობას ეეოპოული, ინგლისური და გერმანული ენები იკავებს რაც საქართველოს რუსული ორიენტაციის დასაველურით შეცვლით აიხსნება) სომხურენოვანი მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი კვლავ რუსეთსეა ორიენტირებული (სამცხე-ჯავახეთის სომხური მოსახლეობის უმეტესობას რუსულად აქვს საშუალო განათლება მიღებული და კვლავ რუსეთში დადის უმაღლესი განათლების მისაღებად და სამუშაოდ) სომეხი ახალგაზრდები ძირითადად არ ფლობენ ქართულს და მათთვის საკონტაქტო უცხო ენა" მხირ შემთხვევაში რუსულია, ქართველი ახალგაზრდები, რომლებიც თავის მხრივ არ ფლობენ სომხურ ენას ხოლო მათთვის პრიორიტეტად ინგლისური ან გერმანული ენის შესწავლა გამხდარა, ფაქტიურად, კარგავენ ერთმანეთთან ურთიერთობის საშუალებას, აღნიშნულ სიტუაციაში 10-15 წლის შემდეგ (იმ შემთხვევაში თუ ამ მხრივ არაფერი შეიცვალა) რეგიონში მეზობლად მცხოვრები ამ ორი ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლები ფაქტიურად ვერ შეხვდებიან ერთმანეთთან ურთიერთობას რაც საკმაოდ სერიოზულ პრობლემებს შექმნის რეგიონში.

არაქართულ რეგიონებში დღეს 'ოფიციალური' სამუშაო ენა მაინც რუსულია (ამ ენაზე გამოიცემა ადგილობრივი თვითმმართველობის დადგენილებები, განკარგულებები, სასამართლო გადაწყვეტილებები და სხვა). ეს გამოწვეულია არა ეთნიკური თვითშეგნების იმპერატივით, არამედ, უბრალოდ საკომუნიკაციო მოთხოვნილებით. თუმცა, ბოლო ხანებში იზრდება ქართული ენის 'საჭიროების' განცდა. საქართველოში მცხოვრები მრავალი არაქართველი, განსაკუთრებით დიდ ქალაქებში, ფლობს ქართულს, მაგრამ არაქართველებით კომპაქტურად დასახლებულ საზღვრისპირა რეგიონში - სამცხე-ჯავახეთში ოფიციალური, ანუ სახელმწიფო ენის ცოდნის პრობლემა საკმაოდ აქტუალურია.

სომხური მოსახლეობის დიდ ნაწილს საკმაოდ უჭირს ქართულ ენაზე, თუნდაც, საუბარი, რომ აღარაფერი ეთქვას წერა-კითხვად და სახელმწიფო სამსახურებში საქმის წარმოებისათვის საჭირო ცოდნის დონეზე. ეს განსაკუთრებით მწვავედ იგრძნობა სოფლებში. შერევილი, რომ ქალაქში (ახალციხეში) არის ქართული ენის ცოდნის პრობლემა სალაპარაკო დონეზე, ოდნავ მე არ ვგულისხმობ სოფლებს, სადაც არ იციან ქართული." (მამაკაცი 45 წლის, სომეხი, ახალციხე). მოსახლეობას გარკვეულწილად აქვს ინფორმაცია საეციალური კურსების შესახებ, მაგრამ აღნიშნავენ იმასაც, რომ ის ყველასათვის არ არის მისაწვდომი და ყველას არაფერ ეპატიება". 'ენის შემსწავლელი კურსები არსებობს, მაგრამ ჩვენ არაფერს დაუეპატიებებივართ' (ქალი, 30 წლის, სომეხი ახალციხე).

სომხური მოსახლეობის ნაწილი ახალციხეში, ფაქტიურად, ხედავს ქართული ენის ცოდნის აუცილებლობას და ცდილობს ენის შესწავლას რაც

განპირობებულია რაიონის ეთნიკური შემადგენლობით. ახალქალაქისა და ნინოწმინდისაგან განსხვავებით, ახალციხის რაიონი 'ქართულ-სომხურია' (ქართველი-59,6%, სომეხი-36,6%) რაც ქართული ენის ცოდნის საჭიროებას უფრო აუცილებელს ხდის: 'მე კარგად ვუფრო ქართულ ენას, ვისწავლე. ცოლდა ის ადამიანი, ვისაც არ შეუძლია ან არ უნდა ენის სწავლა' (მამაკაცი 32 წლის, სომეხი ახალციხე) 'მე საერთოდ არ ვიცოდი ქართული ენა იმიტომ, რომ ადრე არ მქონდა ამის საჭიროება, ჩემს ირგვლივ მხოლოდ სომეხები (ცხოვრობდნენ. ახლა კი მე ვემუშაობ და მინდა ენის სწავლა' (ქალი, 23 წლის, სომეხი, ახალციხე). 'ჩვენს სკოლაში (იგულისხმება ახალციხის სომხური სკოლა) არის ეგვარი პროექტი, ენას ასწავლიან მასწავლებლებს, რომლებმაც არ იციან ქართული' (ქალი 24 წლის, სომეხი ახალციხე) უფროსი თაობის წარმომადგენლებში უფრო მეტად დგას ენობრივი ბარიერის დაძლევის პრობლემა 'უფროსი თაობა არ ფლობს ქართულ ენას იმიტომ, რომ კომუნისტების დროს არ იყო ამის საჭიროება' (მამაკაცი 27 წლის, სომეხი, ახალციხე). 'მეც არ ვიცი ქართული და ამიტომაც ემონაწილეობ სკოლის პროექტში (ქართული ენის სწავლების პროგრამა). სკოლაში უმეტესობას შეადგენენ სომეხები და ამის გამო გაიხსნა ეს კურსები' (ქალი 46 წლის, სომეხი ახალციხე)

არსებობს მოსაზრებაც, რომ ქართული ენის ცოდნა სომხური მოსახლეობისათვის აუცილებელი არ არის და იმისათვის რომ ენის უცოდინარმა ადამიანებმა შეძლონ ხელისუფლებასთან ურთიერთობა, ქართველი ჩინოვნიკებისგან სომხური ენის ცოდნას აუცილებელ პირობად მიიჩნევენ, თუნდაც 'პირველ ეტაპზე':

'თუ ადამიანი ცხოვრობს სომხურ სოფელში, მას არანაირი პროექტი არ უშეეღის და არც არის ამის საჭიროება 40 წლის ზემოთ, ვინაიდან იგი თავს გრძნობს 'პატარა სომხეთში', ხოლო ქართული მას ბაზარში თუ სკირდება' (მამაკაცი 25 წლის, სომეხი, ახალციხე). 'შეღვათი მაინც გაგვიწიოს ზოგიერთი აუცილებელი საბუთი, რომ ჩვენთვის მისაღებ ენაზე (იგულისხმება რუსული ან სომხური) იყოს შედგენილი.' (ქალი 37 წლის, სომეხი ახალციხე) 'კადრებმა, რომლებიც ხელმძღვანელობენ ქალაქში. სახელმწიფო ენის გარდა, უნდა იცოდნენ უმცირესობების ენაც. ყველა ადამიანმა თუ არა, ჩინოვნიკებმა მაინც.' (მამაკაცი 25 წლის, სომეხი, ახალციხე). 'რატომ უნდა იყვნენ ადამიანები ქართულ ენას, ან სხვა ენას, როცა ისინი აზროვნებენ მშობლიურ ენაზე. ეთქვათ სომეხი აზროვნებს სომხურად, რატომ უნდა გადმოსცეს მან თავისი აზრები სხვა ენაზე? თუნდაც ეს იყოს სახელმწიფო ენა' (მამაკაცი 24 წლის, სომეხი, ახალციხე) 'სომეხები ვითხოვთ შეღავათებს მისაღებ გამოცდებზეც, რადგან ქართული ენის უცოდინრობის გამო, ჩვენ არათანაბარ პირობებში ვიმყოფებით ქართველ აბიტურიენტებთან.' (ქალი 25 წლის, სომეხი, ახალციხე).

აღსანიშნავია რომ სახელმწიფო ენის ცოდნის საჭიროება, სომხური მოსახლეობის ერთი ნაწილისათვის, ასოცირდება სამსახურთან სახელმწიფო სექტორში ან სწავლასთან უმაღლეს სასწავლებლებში, სადაც კონკურენციაა ადგილის დაკავებისათვის და შესაბამისად ენის ცოდნა მნიშვნელოვანი ფაქტორია ხოლო ურთიერთობისა და კომუნიკაციისათვის საჭიროებაში პრობლემად არ აღიქმება. მიუხედავად ამისა ქართული ენის ცოდნის საჭიროებას 'ახალციხიელი სომეხების' ერთი ნაწილი აშკარად ხედავს თუნდაც 'წარმატებული ბიზნესისათვის'

'ბიზნესზე ენობრივი ფაქტორი არ ახდენს გავლენას, პირიქით, ზოგჯერ ხელსაც კი გვიწყობს, ჩვენ (იგულისხმება სომხური მოსახლეობის ის ნაწილი ვინც ქართული ენა იცის) ორი ბაზარი გვაქვს, თბილისში და ერევანში, როცა ქართველები მართო თბილისში დადიან' (მამაკაცი 25 წლის, სომეხი, ახალციხე)

იმ რაიონებში, სადაც სომხური მოსახლეობა რაოდენობრივად ბევრად ჭარბობს ქართულს (ახალქალაქი-94%, ნინოწმინდა-95%) დამოკიდებულება სახელმწიფო ენისადმი უფრო "უარყოფითია" და ენის არცოდნით შექმნილი პრობლემები მკვეთრად გამოხატული.

ახალქალაქის რაიონის მოსახლეობის აზრით "ენობრივი პრობლემები არის. ჩამოსულებმა არ იციან სომხური, ხოლო ადგილობრივებმა არ ვიცით ქართული, ჩვენთან კი ძირითადი ენა სომხურია" (მამაკაცი 37 წლის, სომეხი ახალქალაქი) "კანონები გამოდის ქართულ ენაზე ჩინოვნიკები რასაც უნდა იმას გვეუბნებიან, ჩვენ კიდევ სიმართლის გადამოწმების საშუალება არა გვაქვს" (ქალი, 36 წლის, ახალქალაქი) "არსებობს ხალხი, რომლებსაც არ შეუძლიათ ენის შესწავლა. როგორ შეიძლება მათ დაძალო, რომ დაიფიქონ თავიანთი ენა და ისწავლონ ქართული?" (მამაკაცი 37 წლის, სომეხი, ახალქალაქი), "რატომ უნდა ვისწავლო ქართული ენა? სომხური ხომ ვიცი, ვისაც უნდა მოვიდეს და სომხურად მელაპარაკოს. მე ახალქალაქიდან გარეთ არ გავედიარ, თუ წავედი, ისიც ერევანში" (მამაკაცი 42 წლის, სომეხი ახალქალაქი) "მე-3 კურსის სტუდენტიც კი სახლშიც და ქუჩაშიც იყენებს სომხურ ენას. უკეთეს შემთხვევაში ქართულად მას დაელაპარაკება მასწავლებელი ლექციაზე, ისიც თუ ეყოლება (იგულისხმება თსუ "ჯავახეთის" ფილიალი), რაში სჭირდება მას ქართულის სწავლება?" (მამაკაცი 46 წლის, სომეხი ახალქალაქი) "ქართული ენის შესასწავლად გამოყოფილია გრანდიოზული თანხები, შედეგი არ არის და არც გეჭირდება, ჩვენი სკოლების რემონტისათვის კი ფული არ მოიძებნება, სკოლები ინგრევა" (ქალი, 25 წლის, სომეხი, ახალქალაქი) "ქართული ენის შესწავლის მაგივრად გეასწავლონ სომხური. ჩვენ ხომ არ ვფლობთ კარგად სომხურ ენას, ისინი ვინც რუსული სკოლა დაამთავრა, ხოლო ის თანხები, რომლითაც სარგებლობს 'ქართული ენის სახლი' ჩვენს სკოლებს უნდა გადაეცეს." (მამაკაცი, 25 წლის, სომეხი, ახალქალაქი) "ჩვენ, აქ მაცხოვრებლები უძვირესობა კი არ ვართ, არამედ უმრავლესობა. რატომ უნდა ვიცოდეთ ჩვენ ქართული, მათ კი არ უნდა იცოდნენ სომხური?" (მამაკაცი 23 წლის, სომეხი ახალქალაქი)

ახალქალაქის რაიონის სომხური მოსახლეობის მხოლოდ მცირე ნაწილი გამოთქვამს "წუხილს" ქართული ენის არცოდნის გამო და ამაში ძირითადად ადგილობრივ ქართველებს და არასწორ სახელმწიფოებრივ მიდგომას ასახელებს: "მათთვის (ქართველებისათვის) მომგებიანია ის, რომ ჩვენ არ შევისწავლოთ სახელმწიფო ენა. ჩვენს მაგივრად ისინი იმუშავენ" (მამაკაცი, 32 წლის, სომეხი, ახალქალაქი) "უკიდურეს შემთხვევაში რუსული მაინც გამოიყენონ, რადგან ჩვენ ყველამ ვიცით რუსული, ხოლო თანდათან გადავიდეთ ქართულზე. არ მოგვთხოვონ, შენ უნდა იცოდე ქართული, დაგეხმარონ მაინც" (ქალი 36 წლის, სომეხი, ახალქალაქი). "არ შეიძლება მოითხოვო, რომ მოსახლეობამ, რომელმაც არ იცის სახელმწიფო ენა, ერთბაშად, ერთ საათში შეისწავლოს ის. თქვეთ მოთხოვნა, რამდენად აუცილებელია საქმისწარმოება ქართულად?. ასეთი მაგალითები ბევრია. კანონების მიღების დროს აუცილებელია გაითვალისწინონ მოცემული ფაქტები. დღევანდლამდე არაქართული მოსახლეობისთვის ქართული ენის სწავლება ცუდად მიმდინარეობდა. ყველაფერი, რაც ამ მიმართულებით ეთოდება – ფაქტიურად თვალის დაბრმავებაა. მუშაობის გაგრძელება ამ მიმართულებით და ასეთი ტემპით, პროგრესს არ მოიტანს." (მამაკაცი 35 წლის, სომეხი, ახალქალაქი)

სახელმწიფო ენის ცოდნის "აუცილებელი საჭიროება" გარკვეულ აგრესიას იწვევს ჯავახეთის მოსახლეობაში და ისინი "თავის დაკვიპის" ძალოვან მეთოდებსაც არ გამოირიცხავენ: "მომავალშიც თუ ასე გაგრძელდება (იგულისხმება ჩინოვნიკებისათვის სახელმწიფო ენის ცოდნის აუცილებელი მოთხოვნა), მაშინ მოვეწოდებთ ყველა ადგილობრივს, გამოიყენონ მხოლოდ თავიანთი მშობლიური, სომხური ენა და დაე პროკურატურამ და სხვა

ორგანოებმა არ უპასუხონ განცხადებას დათქმულ დროში. ეს ფაქტი მაშინვე აღიქმება როგორც ადამინთა უფლების დარღვევა და მაშინ ენახით როგორ შეძლებენ ჩამოსულები აქ მუშაობას." (მამაკაცი - 46 წლის, სომეხი, ნინოწმინდა) აფხაზეთი და ოსეთი ფეხზე დადგნენ, მიაყენეს რა უსიაოვნება სახელმწიფოს და ამით მიეცათ საშუალება გამოეყენებინათ საკუთარი ენა საქმის წარმოებაში კანონის საფუძველზე. მათ აღარ აკრიტიკებენ ქართული ენის არ ცოდნის გამო. ის კი არა უფლებებიც გაუფართოვეს. ჩვენც ასევე უნდა მოვიქცეთ, მითუმეტეს რომ აფხაზეთში სულ 50 ათასამდე აფხაზი ცხოვრობს ჩვენ კიდევ 100 ათასზე მეტი ვართ (იგულისხმება სამცხე-ჯავახეთის რეგიონი). (მამაკაცი 52 წლის, სომეხი, ახალქალაქი)

როგორც ჩანს, სომხური მოსახლეობის ამ ნაწილისათვის მშობლიური ენის განცდა იმდენად ძლიერია და სახელმწიფოებრიობისა კი იმდენად სუსტი რომ სახელმწიფო ენის დამკვიდრება, მათ მიერ ექსპანსიად აღიქმება.

სხვაგვარია ენის ცოდნისადმი დამოკიდებულება ადიგენის რაიონში, სადაც სომხური მოსახლეობა ძალზედ მცირერიცხოვანია (5,2%). ადიგენის რაიონში, სომხური მოსახლეობა ერთბაშად არ დასახლებულა, ისინი როგორც სხვადასხვა დარგის ხელოსნები და სპეციალისტები, დასაქმების მიზნით, 1940-იანი წლების მიწურულიდან შემოდირდნენ მესობელი რაიონებიდან, მკვიდრდებოდნენ აქ და ქართულ გარემოში მოხვედრილები, ხშირად შერეულ ოჯახებსაც ქმნიდნენ, მათ არა აქვთ კომპაქტური დასახლებები, რამაც განაპირობა მათი მაქსიმალური ინტეგრაცია ქართველებთან და საშუალება მისცა, საკმაოდ კარგად, შეესწავლათ ქართული ენა. „მე ქართველ შვილებს ეზრდი, ჩემმა შვილმა ქართულადაც კარგად იცის და სომხური წერა-კითხვაც უმადლესი დაამთავრა ქართულად“ (ქალი 57 წლის სომეხი ადიგენი). ამ რაიონში მცხოვრებ სომხებს შერარქუნებული აქვთ მშობლიური ენა და ოჯახებში სომხურად საუბრობენ. აქვთ მშობლიური ენის შესწავლის საშუალება. „საქართველოში, ყველა არაქართველმა უნდა იცოდეს ქართული ენა და არც მშობლიური ენა არ უნდა დაივიწყოს“ (ქალი 50 წლის სომეხი, ადიგენი). „ბავშვები დადიან კურორტ აბასთუმნის სომხურ სკოლაში და ქართულსაც სწავლობენ, თუმცა რაიონში სომეხი ხალხი ცოტაა და ბავშვებიც ცოტანი არიან. სკოლაში თითოეულ ჯგუფში 2-3 ბავშვია.“ (ქალი, 35 წლის ადიგენი)

ქართული ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენელთა აზრი, არაქართველთა მიერ სახელმწიფო ენის შესწავლის შესახებ, ერთსულოვანია, ქართველები თვლიან, რომ სახელმწიფო ენის ცოდნა ყველასათვის საველდებულოა: ჩვენ ორენოვან სახელმწიფოში არ ვცხოვრობთ, ამიტომ სახელმწიფო ენის ცოდნა საველდებულოა“ (მამაკაცი 43 წლის, ქართველი, ახალციხე). აუცილებლობას ისინი უპირველესად ხსნიან იმით, რომ საქმისწარმოება სახელმწიფო დაწესებულებებში მიმდინარეობს ქართულად და ლოკალური ენის ცოდნის აუცილებლობა. ამასთანავე ენის ცოდნით მოქალაქე გამოხატავს პატივისცემას იმ ქვეყნის მიმართ, სადაც ცხოვრობს თუ ადამიანი თვლის თავს ამ სახელმწიფოს მოქალაქედ, პატივი უნდა სცეს მას და უნდა იცოდეს სახელმწიფო ენა“ (მამაკაცი 43 წლის, ქართველი, ახალციხე). ქართველ მოსახლეობას საკუთარი შეხედულება აქვს სკოლებში 'საგანმანათლებლო ენის' შესახებაც 'როგორც ყველა ცივილურ ქვეყანაში, ჩვენთანაც სწავლება უნდა მიმდინარეობდეს მხოლოდ სახელმწიფო ენაზე. ხოლო ეთნიკურად განსხვავებული ჯგუფებისათვის იყოს საკვირაო სკოლები თავიანთ ხარჯზე, როგორც ეს ერევანშია ქართველებისთვის.“ (მამაკაცი, 45 წლის, ქართველი, ახალციხე)

ქართველი მოსახლეობის აზრით, არაქართველებში, განსაკუთრებით სომხებში, ქართული ენის არცოდნა ქმნის უარავე პრობლემას, მოსახლეობის ნაწილს აღიზიანებს კიდევ მათი დამოკიდებულება ქართული ენისადმი, მაშინ როცა საკომუნიკაციოდ თვითონ სწავლობენ სომხურს: ახალქალაქსა

და ნინოწმინდაში საუბრობენ სომხურად ან რუსულად. ქართული რომც იცოდნენ. მაინც არ სურთ ქართულად პასუხის გაკება." (მამაკაცი 37 წლის, ქართველი ახალციხე) 'ქართველი არაქართველს, რუსული ენით არ უნდა ელაპარაკოს. რად გეინდა სხვა ენა, როცა ჩვენი სახელმწიფო ენა ვაგვიჩინა' (მამაკაცი. 48 წლის, ადიგენი) 'მე შეხმარება ისევე ჩემი ენების ცოდნა და ხშირად მიწვევს მათ ენაზე საუბარი'. (ქალი 28 წლის, ქართველი, ახალციხე) ახალციხეში ბევრმა ქართველმა იცის სომხური, თუმცა არ ჭირდებათ. ეს სომხებისადმი პატივისცემის გამოხატეა და რატომ არ უნდა იცოდნენ მათ ქართული, მითუმეტეს რომ ეს ენა სახელმწიფო ენაა?'' (მამაკაცი 45 წლის, ქართველი, ახალციხე) 'ქართული ენის არცოდნით არაქართველები პრობლემებს უქმნიან, როგორც საკუთარ თავს, ასევე ქართველებსაც. ეს ჩვენ უფრო გეიქმნის პრობლემებს.' (მამაკაცი 32 წლის ქართველი, ახალციხე) ალბათ სომხები ვერ ხედავენ ენის სწავლის საჭიროებას, ისედაც კომფორტულად გრძობენ თავს. ზოგჯერ შემომადგებიან კიდევ, შენ რატომ არ იცი სომხური'' (მამაკაცი 32 წლის, ქართველი, ახალციხე) ახალქალაქში იმასაც კი ითხოვენ, რომ წარმოება-დაწესებულებებმა საქმისწარმოება წარმართონ ორ ენაზე და მოყაეთ იტალია-გერმანიის მაგალითი.'' (მამაკაცი 37 წლის, ქართველი ახალციხე) 'საქართველოს არ სჭირდება ორენოვანი საბუთები. ეს ნახევრად შეესებული საბუთი იქნება, ისეთი როგორც საბჭოთა პერიოდში გუქონდა'' (მამაკაცი 40 წლის, ქართველი, ახალციხე) არაქართველებმა ქართული ენა არ იციან, თუნდაც სალაპარაკო დონეზე. ეს არის იმ ქვეყნის უპატივცემლობა, სადაც ცხოვრობენ და ვის მოქალაქეობასაც ატარებენ.'' (მამაკაცი, 40 წლის, ქართველი, ახალციხე) მშობლებიც არ გამოხატავენ ნებას, რომ მათმა შვილებმა ისწავლონ ქართული. ახალგაზრდა არ ისწავლის ქართულ ენას, როცა მშობელი ამას ეწინააღმდეგება'' (მამაკაცი 32 წლის, ქართველი, ახალციხე)

ქართველი მოსახლეობის ნაწილი ხედავს სომხური მოსახლეობის ინტერესს ქართული ენის მიმართ ამავე დროს გარკვეულწილად სახელმწიფოს აღიარებას. ქართული ენის შესწავლაში სომხური მოსახლეობის მხრიდან ნაკლები ინტერესის'' გამოვლენის გამო: 'ალბათ, სომხური მოსახლეობა სახელმწიფოს მხრიდან ვერ ხედავს საკმარის მოტივაციას ან ვალდებულებას, სამაგიეროდ, ჩვენ ქართველებს გევაალდებულებენ ვიცოდეთ ინგლისური, ვინაიდან ისე დღეს სამსახურში დამლაგებლადაც კი არ მივიღებენ.''' (ქალი, 45 წლის, ქართველი, ახალციხე). 'ამ ბოლო დროს, ახალციხეში შეიმჩნევა დადებითი ტენდენცია; მასწავლებლები, ექიმები სწავლობენ ქართულს და ეს, უპირველესად, მათთვისაა კარგი.' (მამაკაცი, 32 წლის ქართველი, ახალციხე). ეთნიკური ქართველები, რომლებიც ცხოვრობენ სომხური მოსახლეობის კომპაქტური დასახლების რაიონებში, სადაც სომხური მოსახლეობა რაოდენობრივად გაცილებით ჭარბობს ქართულს, გარკვეულწილად განსხვავებულ მოსაზრებებს გამოთქეამენ. საუბრობენ კონკრეტულ ფაქტებზე და აცხადებენ რომ გარკვეული პრობლემები აქვთ სომხურენოვან მოსახლეობასთან ურთიერთობისას: 'რადგან ჩვენ ქართველები აქ, ახალქალაქში უმცირესობა ვართ, ეს მე მიქმნის პრობლემებს, მაგრამ ქართული ენის ცოდნის გამო ვიშოვე სამსახური, იმიტომ რომ ფილოლოგი ვარ და ქართული ენის სწავლება აქ უმრავლესობას სჭირდება, მე გამიმართლა იმაში, რომ ქართული ვიცო და არა იმაში რომ ქართველი ვარ. მე რომ ეკონომისტი ეყოფილიყავი სამსახურში არავენ მიმიღებდა. იმიტომ რომ ქართველი ვარ, მოდით ნუ დავხუჭავთ თვალებს'' (ქალი, 28 წლის, ქართველი, ახალქალაქი). 'როგორც ქართველს და როგორც უმრავლესობის წარმომადგენელს პრობლემები არ უნდა მქონდეს, მაგრამ ეს ასე არ არის, მართალია ენობრივი ბარიერი არა მატებს, მშობლიურსაც და სომხურსაც თავისუფლად ვუფლობ, მაგრამ თავს ვგრძნობ როგორც უმცირესობა საკუთარ სამშობლოში'' (ქალი 42 წლის,

ქართველი ახალქალაქი) 'ქართულს სახელმწიფო ენად აქ ვერ აღვიქვამ, ქართულად მხოლოდ ოჯახში თუ ვისაუბრებ, ძირითადად სომხურად მიხდება საუბარი' (ქალი 29 წლის, ქართველი ნინოწმინდა). 'ქალაქში ერთ აბრასაც ვერ ნახავ ქართულ ენაზე, სომხური და რუსულია გაბატონებული, თავი სომხეთში გეგონება' (მამაკაცი 26 წლის, ქართველი ნინოწმინდა)

ახალქალაქელი და ნინოწმინდელი ქართველები ქართული ენის არცოდნაში მხოლოდ და მხოლოდ სომხურ მოსახლეობას ადანაშაულებენ: 'დუხობორებმა (რუსებმა) სომხურიც იციან და ქართულიც ისწავლეს აქამდე ერთი სიტყვაც არ იცოდნენ ქართული, ვინც წახელას არ აპირებს, ის ვერც ისწავლის' (მამაკაცი 52 წლის, ქართველი ნინოწმინდა) "ზოგ სურვილიც კი არა აქვს ქართულის სწავლის, თორემ აქამდე ქართულს კი არა ღიხურს ისწავლიდნენ" (მამაკაცი 24 წლის, ქართველი ახალქალაქი) 'არ სჭირდებათ ქართული და რაზე ისწავლიან, სომხური თუ არ იცი სამსახურში არ მივიღებე, ვინაა გამეთხადე და პატრონი' (ქალი 28 წლის, ქართველი ახალქალაქი) 'ენიც ნორმალურად აზროვნებს, სწავლობს ქართულს და შეილებსაც ასწავლის, იცის რომ შეილების მომავალზე უნდა იზრუნოს' (ქალი 42 წლის, ქართველი ახალქალაქი). სახელმწიფო ენას ფლობს რეგიონის არაქართული მოსახლეობის მცირე ნაწილი. ამის მიუხედავად საბჭოთა პერიოდში რეგიონის ხანგრძლივი იზოლაცია დანარჩენი საქართველოსაგან, (აწყურის სასაზღვრო-გამშვები პუნქტი) და სახელმწიფოს დამოკიდებულება ქართული ენის მიმართ. დამოუკიდებელი საქართველოს ხელისუფლებამ თავისი არსებობის 15 წლის მანძილზე ვერ შეძლო რეგიონის არაქართველი მოსახლეობით კომპაქტურად დასახლებულ რაიონებში სახელმწიფოებრივი გარემოს შექმნა, რაც მნიშვნელოვანწილად გაზრდიდა ქართული ენის შესწავლის მოტივაციას არაქართულ მოსახლეობაში.

არაქართველ მოსახლეობას სახელმწიფო ენის უცოდინარობა ხელს უშლის სულიერი და ინტელექტუალური პოტენციალის რეალიზებაში და ავტომატურად იწვევს მათ იზოლირებას. ქართველებსა და არაქართველებს შორის საკომუნიკაციოდ სახელმწიფო ენის ნაცვლად, რუსული ენის სისტემატიური გამოყენება, აკნინებს სახელმწიფო ენის ცოდნის კონსტრუქციურ ვალდებულებას იმ არაქართველთა თვალში, რომლებმაც არ იციან ქართული ენა. ამის გამო ისინი არ გრძობენ სახელმწიფო ენის ცოდნის აუცილებლობას, რადგან აქეთ აღტერნატიული საშუალება - რუსული ენა. ამის გარდა ქართული ენის სწავლების დონე, არაქართულ სკოლებში დღესაც ვერ აკმაყოფილებს მათ მოთხოვნებს, ხოლო ენის შესწავლის საჭიროება, ხელისუფლების ხელშეწყობით, მომავალში პერმანენტულად უნდა გაიზარდოს.

სამცხე-ჯავახეთში ეთნიკური პრობლემები არამარტო ქართული ენის არცოდნითაა გამოწვეული არამედ სხვა მრავალი ფაქტორითაცაა განპირობებული:

მე-20 საუკუნის 80-იან წლებში, როცა საქართველოში ეროვნული მოძრაობა დაიწყო დამოუკიდებლობის მოთხოვნით, რუსულმა იმპერიულმა მანქანამ დაიწყო მოქმედება, რათა გაეჩაღებინა კონფლიქტები ყოფილი საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა კუთხეში ეთნიკურ და რელიგიური ნივთიერებზე. ამით ცდილობდა მიეღო მორალური უფლება დაბრუნებოდა მკაცრ ტოტალურ რეჟიმში.

საეარაუდოდ, ასეთი კონფლიქტი მომზადებული იყო სამცხე-ჯავახეთშიც. რეგიონში კონფლიქტის ესკალაციის პირველი წინაპირობა შეიქმნა 1989 წლის 24 აპრილს. ახალციხის რაიონში მცხოვრები სომხური მოსახლეობა აღნიშნავდა თურქების მიერ სომხების 'გენოციდის' დღეს. როცა მსვლელობა უნდა გაგრძელებულიყო სომხურ სასაფლაოზე გამართული მიტინგით, ლიდერების ინიციატივით, მსვლელობამ მიმართულება შეიცვალა და გეზი აიღო 'მარდის'

ეკლესიისაკენ (შენობაში იმ პერიოდში განთავსებული იყო ხალხთა მგობრობის მუსუქუმი). შეამტერიეს ეკლესიის კარი და დაიკავეს იგი მოთხოვნით: „ეკლესია სომხებს ეკუთვნის, იგი სომხურია.“ ვითარება დაიძაბა, სომხური მოსახლეობის ინტერესების დასაცავად გამოეშურნენ ჯაჯახეთიდან და სომხეთიდან, შესაბამისად ქართველთა მხარდასაჭერად საქართველოს ყველა კუთხიდან დაიდრა ხალხი. ენებთათლელვა სამ დღეს გაგრძელდა, მაგრამ ოციციადური თბილისისა და ონციციადური ერევნის ჩარევის შედეგად, კონფლიქტი „გაიყინა“. სამდღიანი კონსულტაციებისა და დიალოგების შემდეგ, სომხებმა დატოვეს ეკლესია. (მარდის“ ეკლესია რომელიც ქ ახალციხის გარეუბანში მდებარეობს დღესაც სადაოდ ითვლება. სომეხი მოსახლეობა ამტკიცებს რომ ეს ეკლესია აშენებულია მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში სომხების მიერ, ახალციხის ქართული მოსახლეობა კი თვლის რომ მარდის ეკლესია“ აგებულია ქართული ეკლესიის საპირკეულზე ქართველების მიერ და მხოლოდ დაქირავეული კალატოზები იყვნენ სომეხი ეროვნების და ამიტომ ქართული.)

ამის შემდეგ დგება გამსახურდას მმართველობის პერიოდი, როდესაც საქართველოში პოპულარულია იდეოლოგია – “საქართველო ქართველებისათვის”, შედეგად იწყება ეთნიკურ უმცირესობათა მასიური მიგრაცია სამცხე-ჯაჯახეთიდან. შევარდნაძის მმართველობის პერიოდში ეთნიკური დაძაბულობა არ მოხსნილა, მისი „დაბალანსებული პოლიტიკის“ შედეგად დაპირისპირებას კულურებში გადაინაცვლა და „იატაკქეშა მოძრაობის“ სახე მიიღო. აღნიშნული სიტუაცია დღემდე გრძელდება. „მარდის“ ეკლესიასთან დაკავშირებით უთანხმოება (რაც ფაქტიურად ეთნიკური უთანხმოების საფარველია) ქართველ და სომეხ მოსახლეობას შორის არ მოგვარებულა, შესაბამისად ქართველი და სომეხი მოსახლეობის ასრი „მარდის“ ეკლესიასთან დაკავშირებით არაერთგვაროვანია,

სომხებსა და ქართველებს შორის სადაო ეკლესიაზე, პრესაში დროდადრო ჩნდება წერილები: „სტატია “სომხები გვართმევენ ეკლესიას“ იწყებს გაუგებრობას მოსახლეობაში და საწყენია, რომ სტუდენტები და ახალგაზრდები შეყავთ შეცდომაში.“ (ქალი 28 წლის, სომეხი, ახალციხე) დაპირისპირების ფაქტებზე ჯგუფის წევრები უფრო თავშეკავებულად საუბრობენ. აქვთ შემოთხსენებულ ეკლესიასთან დაკავშირებული პრობლემები: „ეკლესიაში არც მღვდელია, არც არაფერი. იქ სომხური ეკლესიაა და მუსუქუმი გახსნენ“ (ქალი 24 წლის, სომეხი, ახალციხე). „ეს საკითხი უნდა წყდებოდეს არა მოსახლეობისა და ჟურნალისტების დონეზე, არამედ ორი სახელმწიფოს და ორი კათოლიკოსის დონეზე“ (მამაკაცი, 45 წლის, სომეხი, ახალციხე)“ ეს არ არის სამთავრობო თუ არასამთავრობო ორგანიზაციების გადასაწყვეტი, სადაო ეკლესიები მაქვს მხედველობაში. არსებობს სასამართლო და მან უნდა გადაწყვიტოს ეს საკითხი“ (მამაკაცი, 42 წლის, ქართველი, ახალციხე)

სომეხი მოსახლეობა თავს დაჩაგრულად გრძნობს და საუბრობს იმ პრობლემებზე რომელიც მათ უახლესი ისტორიის“ მანძილზე შეექმნათ. გამსახურდას დროს ჩვენ პირდაპირ მივითითებდნენ, სად იყო ჩვენი სამოგლო, შევარდნაძემ თითქოს რაღაცა შეცვალა, მაგრამ არა არსებითად, დღეს ზოგჯერ გგრძნობ, რომ მიუხედავად ეროვნებისა არიან ჭეშმარიტი პატრიოტები ქვეყანაში. ზოგი კი თავს თვლის სუპერპატრიოტად და დემოკრატიულ პროცესებთან პარალელურად უნდა გვანახოს, რომ სახელმწიფოს დონეზე მხოლოდ ის ფიქრობს და მას მიჰყავს ეროვნული კურსი“ (მამაკაცი 24 წლის, სომეხი, ახალციხე) „უნდა წავიდეთ დემოკრატიის გზით და არა ისე შევარდნაძის დროს ერთი ხელით რომ გვეფერებოდნენ“, მეორეთი კი შაე საქმეებს“ აკეთებდნენ“. (მამაკაცი. 25 წლის, სომეხი ახალციხე) საქართველოში ფასდება არა პიროვნება, არამედ ეროვნება“ (ქალი 45 წლის, სომეხი, ახალციხე). საქართველოში ქართველად ყოფნა უფრო ადვილია, მითუმეტეს თუ გინდა

წინსვლა კარიერაში, საკრებულოს დეპუტატი ვარ მაგრამ პარლამენტის დეპუტატი ვერ გაეხდები, რადგან ვერ გაუშვლებ კონკურენციას ქართველ კანდიდატებთან. მე ვფიქრობ რომ მომავალში ყველაფერი შეიცვლება“ (მამაკაცი 45 წლის, სომეხი ახალციხე)

სომხურ მოსახლეობაში გაურკვეველობა და მომავლის შიშიც იჩენს თავს: “ჩემი შვილი როგორც სომეხი, უნდა წავიდეს სომხურ სკოლაში, ქართულიც უნდა ისწავლოს კარგად, თუ რუსეთში წავალ საცხოვრებლად, უნდა იცოდეს რუსულიც, მინდა რომ ის იყოს ღირსეული მოქალაქე. მისთვის ის ქვეყანა იქნება სამშობლო, სადაც იქნება კარგი პირობები, მაგრამ მე დღეც არ ვიცი სად ვიცხოვრებ ხვალ” (მამაკაცი 45 წლის, სომეხი, ახალციხე).

სომხური მოსახლეობის ნაწილი თავს სრულფასოვან მოქალაქედ მიიჩნევს და აღნიშნავს რომ ქართველებმა და სომხებმა ერთმნიშვნელოვნად უნდა მოავდარიონ არსებული პრობლემები: “ჩემს მაგალითზე, მე შემიძლია შეგეკაპათოთ, პირობებულად მე დაფასებული ვარ, სკოლაში შეამცირეს ქართველი პედაგოგი, მე კი დამტოვეს, ე. ი. დამიფასეს ამაგი.” (ქალი 52 წლის, სომეხი ახალციხე) “კარგია რომ დღეს პასპორტში არ იწერება ეროვნება, მე ვარ საქართველოს მოქალაქე და ჭეშმარიტი პატრიოტი” (ქალი 23 წლის, სომეხი ახალციხე) “ჩვენც უნდა გადავდგათ შემხვედრი ნაბიჯები” (ქალი 36 წლის, სომეხი ახალციხე) ახალქალაქის სომეხი მოსახლეობა ჯავახეთში მცხოვრებ ქართველებს ‘თავისიანებად’ მიიჩნევს და ძირითადად პრობლემებს ‘სხვა’ ქართველებთან ურთიერთობაში ხედავს. მათ ‘ახალციხელი სომხებისაგან’ განსხვავებით უფრო მეტად აქვთ ქართველებისაგან ‘გაუცხოების’ გრძნობა და არც აღნიშნული პრობლემის მოგვარების სურვილს გამოხატავენ ‘ყველა ერს თავისი ტრადიციები აქვს, ამის გამო შეიძლება წარმოიქმნას გაუგებრობა, ჩამოსულ ქართველებთან’ (მამაკაცი 41 წლის, სომეხი ახალქალაქი) ‘საქართველოს ტერიტორიაზე იყო სომეხი - ცუდია. ეს იმიტომ, რომ როცა მიდიხარ დიდ ქალაქში და არ იცი ქართული მაშინვე გრძობ - შენ უცხო ხარ, შენ სხვის მიწაზე ცხოვრობ, ამას მაშინვე გაგრძობინებენ.” (მამაკაცი 37 წლის სომეხი ახალქალაქი) ‘სხვა ეთნიკურ ჯგუფებთან ურთიერთობა არ მაქვს, არც მჭირდება.” (მამაკაცი, 26 წლის, სომეხი, ახალქალაქი) ‘ნიონოწმინდაში თანამდებობებზე, ძირითადად, მუშაობენ სომეხები და ქართველები და ეს უშუალოდ გავლენას ახდენს რუსი მოსახლეობის განწყობაზე. რატომ უნდა აქონდეთ სომხებს დიდი პრივილეგიები?’ (ქალი 51 წლის, რუსი ნიონოწმინდა) ეთნიკურ პრობლემებზე თითქმის ერთნაირ აზრს გამოთქვამენ სამცხე-ჯავახეთის სხვადასხვა რაიონის მაცხოვრებელი ქართველები (მიუხედავად იმისა რამდენად ხშირი კონტაქტი აქვთ მათ სომხურ მოსახლეობასთან), საერთო ჯამში მათი გამოთქმული მოსაზრებები უარყოფითია და გარკვეულ აგრესიას შეიცავს ეთნიკური უმცირესობების მიმართ: ‘როცა სახელმწიფოს სახელდების ერის წარმომადგენელი ხარ, თავს უნდა გრძნობდე, როგორც თვეზი წყალში, მაგრამ ასე არ არის, ზოგჯერ მე ვგრძნობ თავს შეზღუდულად. მაგალითად ჯავახეთში იგივე ქართველი უმცირესობაშია და სახელმწიფოს ბედის ანაბრა აჰყავს მიტოვებული. ამიტომ არ შეიძლება ჯავახეთში სომხები უმცირესობად ჩათვალოთ. პირიქით, მათგან ხდება ქართველების მიზანმიმართული შევიწროება” (მამაკაცი, 42 წლის, ქართველი, ახალციხე)

ერთხელ ბავშვებმა იჩხუბეს, ერთმა სომეხმა კი თქვა - “შენ არ ხარ შენს მიწაზე” არ შეიძლება ასე თქმა, ჩვენ ყველა საქართველოს მიწაზე ვცხოვრობთ.” (ქალი 34 წლის ქართველი ახალქალაქი) “ჩემი ნათესავი ახალქალაქში არ მიიღეს სამსახურში, იმიტომ, რომ არ იცოდა სომხური, თითქოს სომხურის ცოდნაც საუაღდებულო იყოს.” (ქალი 51 წლის, ქართველი ახალციხე) ‘საქართველოში ეროვნული უმცირესობები უფრო მეტად არიან დაცულნი ვიდრე უმრავლესობა.” (მამაკაცი, 28 წლის,

ქართველი, ადიგენი) 'ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენლები, სარგებლობენ რა საერთაშორისო და არასამთავრობო ორგანიზაციების მორალური მხარდაჭერით, ეუარებიან ეროვნული უმცირესობის სახელს და თავს არიდებენ სახელმწიფო ვალდებულებების და მოვალეობების შესრულებას' (მამაკაცი 30 წლის ქართველი, ადიგენი) 'იქმნება არასამთავრობო ორგანიზაციები, რომელთაც აქვთ დაფინანსება და ეს დაფინანსება მიმართულია მათკენ (იგულისხმება ეთნიკური უმცირესობები)'. (მამაკაცი, 43 წლის, ქართველი, ახალციხე) 'ქართველებს ავტონომიებშიც კი არ შეუძლიათ დაუბრუნდნენ თავიანთ საცხოვრებელ ადგილებს. საკუთარ ქვეყანაში ითვლებიან ლტოლვილებად'. (მამაკაცი 43 წლის, ქართველი, ახალციხე) 'რომ მოგივიდეს ჩხუბი ქართველთან, საერთაშორისო და არასამთავრობო ორგანიზაციებს ამ ფაქტზე რეაქცია არ ექნებათ, მაგრამ თუ იჩხუბე სომეხთან ავიოტაქს ატეხენ ეროვნული უმცირესობა დანაგრაო. ყველა ეუარება ეროვნული უმცირესობის სახელს. უმრავლესობა უფრო ვართ დანაგრეული' (მამაკაცი 23 წლის, ქართველი, ადიგენი) 'სოფელ ლლონის მოსახლეობას არ სურდა მის ტერიტორიაზე მაგთიკომის ანბა რომ დამდგარიყო, მაგრამ ძალით დადგეს. იმ სოფელში რომ ყოფილიყვნენ სომეხები, იქ შესვლასაც ვერ გაბედავდნენ. საქართველოში ქართველი უფრო არ არის დაცული, ვიდრე სხვა ერი. ჩვენში აგრესიას იწვევს ის, რომ სხვა ეროვნების ხალხი უფრო დაცულია ვიდრე ჩვენ' (მამაკაცი 25 წლის, ქართველი, ადიგენი). 'მე იმას ვიტყვი, რომ საქართველოში უნდა ცხოვრობდეს ქართველი, სომეხთში უნდა ცხოვრობდეს სომეხი, იმიტომ რომ საქართველოს არა აქვს იმის შესაძლებლობა აქ ჩამოვიდეს ვინაც სომეხი ან აზერბაიჯანელი და რაღაც სამსახური ათუ კერძო საქმეა, დიდაც უნდა ის სომეხი ან აზერბაიჯანელი, იმიტომ რომ დღეს საქართველოში მე ვარ ქართველი და მე ვარ უმუშეარი და უსწავლელი' (მამაკაცი 23 წლის, ქართველი, ადიგენი).

საქართველოს ხელისუფლების არამდგრადი დამოკიდებულება უმცირესობებისადმი, საერთოსახელმწიფოებრივი პოზიციის უკონკრეტო და ის რომ ზოგიერთი პოლიტიკური წრეები ამჯობინებენ საერთოდ არ შეეხონ ეთნიკურ უმცირესობათა პრობლემებს, იწვევს ქართულ მოსახლეობაში გაღიზიანებას და ხშირად აგრესიასაც კი.

„თურქი-მუსხების“ პრობლემა

საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთით მდებარე სამცხე-ჯავახეთი, ესაზღვრება თურქეთსა და სომეხებს. ეს საზღვრისპირა რეგიონი, ისტორიულად, ოტომანთა იმპერიის საქართველოზე თავდასხმების აეანსცენა იყო. ამის გამო, მოსახლეობა სამცხე-ჯავახეთში ყოველთვის ეთნიკურად საქმად ჭრელი და მრავალეროვანი იყო.

მე-16 საუკუნეში ოსმალეთმა დაიპყრო სამცხე-ჯავახეთი, ჩამოაცილა იგი საქართველოს, ახალციხეში დასვა თავისი წარმომადგენელი, ფაშა და სამცხე-ჯავახეთი ახალციხის საფაშოს სახელით თავის ტერიტორიებს მიუერთა. 1595 წელს ოსმალთ მოხელეებმა შეადგინეს 'გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დაეთარი' სადაც მოცემული იყო სამცხე-ჯავახეთის 15117 კვადრატულ კილომეტრზე განლაგებული 711 სოფლის აღწერა, 12633 ოჯახით. ამ დაეთარის მიხედვით სამცხე-ჯავახეთის ძირითადი მოსახლეობა ქართველია, მიჰყვება ქართულ ტრადიციებს, აქვს ქართული-მართლმადიდებლური სარწმუნოება, ეკლესიები. თურქებმა დაპყრობილი მოსახლეობა აღწერეს, მძიმედ დახარეს და მათ გამუსლიმანებას შეუდგნენ, შეცვალეს-რა ქართული სოციალურ-პოლიტიკური სისტემა თურქულით.

თურქთა 270 წლიანმა ბატონობამ მეკეთრად შეცვალა სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის რელიგიური ორიენტაცია. იმისათვის რომ სიცოცხლე შეენარჩუნებინათ მოსახლეობის უმეტესმა ნაწილმა მუსულმანური სარწმუნოება

მიიღო. ამავე დროს ხდებოდა სამცხე-ჯავახეთში თურქების, თარაქამების, ქურთების, ხემშილების ჩამოსახლება და მათი აღრევა ადგილობრივ მოსახლეობაში. ამრიგად, რელიგიურთან ერთად შეიცვალა ეთნიკური შემადგენლობაც. ქრისტიანებად დარჩნენ მოსახლეობის მცირე ნაწილი, რომლებმაც კათოლიკობა მიიღეს (საკმაოდ პლიური რომი მფარველობდა კათოლიკებს რის გამოც თურქები ნაკლებად ავიწროებდნენ ქართველ კათოლიკეებს.) კათოლიკური სარწმუნოება მიიღეს შემდეგმა სოფლებმა: ვალე, უდე, არალი, ანდრიაწმინდა, მუსხი, ძველი, ხიზაბავრა, სარო, ტოლოში, გოგაშენი, კოთელია, ჩუნხა, უჯმანა, თორია, ეშტია, უდანოვაკანი და კიდევ რამდენიმე ატარა სოფელმა. აღნიშნული სიტუაცია გრძელდებოდა 1823 წლამდე, როდესაც საქართველოს მეფე ერეკლე მეორისა და რუსი გენერლის პასკევიჩის გაერთიანებულმა ჯარებმა გაანთავისუფლეს სამცხე-ჯავახეთი. 1866 წლის მოსახლეობის აღწერით ახალციხესა და მის მაზრაში სულ 322 დასახლებული პუნქტია. აქედან ქურთები ცხოვრობენ 23 სოფელში, თარაქამები 16 სოფელში, თათრები 8 სოფელში, სომხები 80 სოფელში დანარჩენ 195 სოფელში ცხოვრობდნენ ქართველები რომლებიც სარწმუნოების მხრივ იყოფოდნენ: მართლმადიდებლებად, კათოლიკეებად და მუსულმან ქართველებად. რუსეთი, რომლის შემადგენლობაშიც იმ პერიოდისათვის შედიოდა საქართველო, მუსულმან ქართველებს სარწმუნოების გამო თურქებად თვლიდა. მიუხედავად ამისა, ეს ხალხი ქართულად ლაპარაკობდა და ქართულ ადგილებს მისდევდა, მათთან გაიგივებულები იყვნენ აქ მცხოვრები თარაქამები, ხემშილები. ქურთები და თათრები. ეთნიკურად განასხვავებდნენ მხოლოდ ქურთებს. 1916 წლის მონაცემებით ახალციხის მაზრაში 72.000 მოსახლე ცხოვრობდა მათ შორის: მუსულმანი 52.000, (მუსულმანი ქართველი, თარაქამა, ხემშილი, თათარი) მართლმადიდებელი ქართველი 8.000, კათოლიკე ქართველი 6.000, სომეხი 4.000, ქურთი 2.000. ახალქალაქის მაზრაში ცხოვრობდა 100 000 მოსახლე. მათ შორის: მუსულმანი 7 000, ქართველი მართლმადიდებელი 8 000, ქართველი კათოლიკე 7 000, სომეხი 76 000, ქურთები 1 000, თარაქამა 1 000.

საქართველოს დამოუკიდებლობის მოკლე პერიოდის (1918-1921წწ) სუსტი სახელმწიფოებრიობის პირობებში მესხი მუსულმანების პოზიცია უფრო გამოიკვეთა—უმეტესი ნაწილი პროთურქული პოლიტიკის გატარებას ცდილობდა და აშეკარდა უტყერდა თურქეთს მხარს. რამდენიმე სასაზღვრო კონფლიქტში ახალ საქართველოსა და თურქეთის იმპერიას შორის, ადგილობრივ მუსულმანთა დიდი ნაწილი ამ უკანასკნელს მიემხრო.

საქართველოს იძულებით გასაბჭოების შემდეგ კომუნისტებმა სამცხე-ჯავახეთში მცხოვრები მუსულმანები ასევე მუსულმან აზერბაიჯანელებთან გაიფიქრეს. ამის გამო 1934-1938 წლებში სამცხე-ჯავახეთში მუსულმანურ სოფლებში გაიხსნა აზერბაიჯანული სკოლები, ხოლო მაცხოვრებლები შესაბამისად აზერბაიჯანული ეროვნებისად ჩაწერეს. ამრიგად, რუსეთის კოლონიალური პოლიტიკის წყალობით, სამცხე-ჯავახეთში არ მოხდა ქრისტიანი და გამამაღიანებული ქართველების გაერთიანება ეთნიკური ნიშნით. მთავრობის მიერ მუსულმან მესხთა ქართველებად არცნობამ და მშობლიურ ენად თურქული ენის მიჩნევამ საბედისწერო შედეგები გამოიღო. მოხდა მათი თანდათანობით გაუცხოება. 1938 წლიდან მუსულმანები, საპასპორტო მონაცემებით უკვე თურქებად ჩაწერეს.

1939 წლისათვის სამცხე-ჯავახეთში "თურქულ" სოფლებად ითვლებოდა: თისელი, გურკელი, წიხუბანი, კლდე, ოჯორჯალი, წრიოხი, (ახალციხის რაიონი) იღუმალა, შედრევი, კვარმა, მარგისტანი, ღომიეთი, სახუდაბელი, ქვემო ვარნეთი, გულსუნდა, თოლორთა, მალაშიხევი, ახაშენი, ქვემო ოშორა, სემო ოშორა, ხერთვისი, ალჯევი, აწყვიტა, შუალშეთი, (ასპინძის რაიონი) ზედუბანი, ღორთუბანი, გუგუზაური, აფიეთი, კორტოხი, საირმე, კიკიბო, დერცელი, კუჭაური, ჭკჭკა, მოხე, ღაღვი, ციხისუბანი, (ადიგენის რაიონი)

ხავეთი, ერინჯა, ქარსეფი, დაენიო(დაუნა) (ახალქალაქი) სადამო (ნინოწმინდა).

მორე მსოფლიო ომის მიწერულს 1944 წლის იელისში მოხდა სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის აღწერა, გამოიყო სპეცკონტიგენტი, რომლის გასახლებაც უნდა მომხდარიყო.

ახალციხის რაიონი- 4700 ოჯახი-25.500 ადამიანი

ადიგენის რაიონი- 5.660 ოჯახი-30.000 ადამიანი

ასპინძის რაიონი- 4.670 ოჯახი- 23000 ადამიანი

ახალქალაქის რაიონი-860 ოჯახი- 4.000 ადამიანი

ნინოწმინდის რაიონი-250 ოჯახი -1000 ადამიანი

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა- 490 ოჯახი -2500 ადამიანი

სულ 16.630 ოჯახი 86.000 ადამიანი

(აღნიშნულ ციფრებში არ შედის ომში მყოფი მოსახლეობა)

1944 წლის 31 იელისს საბჭოთა კავშირის შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარმა ლ. ბერიამ თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტს გრივით სრულიად საიდუმლოდ“, სტალინს, წარუდგინა წერილი:

საქართველოს სსრ-ში, თურქეთთან მოსაზღვრე რაიონებში ცხოვრობს თურქი მოსახლეობა, რომელთაც აქვთ თურქეთში მცხოვრებ მოსახლეობასთან ნათესაური კავშირები და ამჟღავნებენ ემიგრაციულ განწყობას.

ახალციხის, ადიგენის, ასპინძის, ახალქალაქის, ბოჯდანოვკის რაიონებიდან და აჭარის ასსრ-ის სოფელსაბჭოებიდან თურქების, ქურთების და ხემშილები 16700 კომლი, საერთო რაოდენობით 860000 სული გადასახლებული იქნას ყაზახეთის, უზბეკეთის და ყირგიზეთის რესპუბლიკებში. მათ შორის:

ყაზახეთში - 40 000 სული

უზბეკეთში - 30 000 სული

ყირგიზეთში - 16 000 სული

მათ ნაკლებად ჩამოსახლდეს 7000 კომლი - 32 000 სული საქართველოს სხვა მცირემწიწონ რაიონებიდან. გადასახლება მოხდეს 1944 წლის ნოემბერში. (დადგენილება 10150 №6279 31 იელისი 1944წ.)

1944 წლის 28 ნოემბერს, ლ. ბერიამ სტალინს, მოლოტოუსა და მალენკოვს უპატაკა:

კომიტეტის დადგენილების შესაბამისად ჩატარებულა საქართველოს სსრ სასაზღვრო რაიონებიდან თურქების, ქურთების და ხემშილების გადასახლების ოპერაცია. ოპერაციისათვის მზადება მიმდინარეობდა 20 სექტემბრიდან 15 ნოემბრამდე, გამაგრებული იყო სახელმწიფო საზღვარი თურქეთთან, რათა აღკვეთილიყო საზღვარზე გადასვლა იმ პირებისა, ვინც გადასახლებას ექვემდებარებოდა. ადიგენის, ახალციხის, ასპინძის, ახალქალაქის და ბოჯდანოვკის რაიონებიდან გადასახლების ოპერაცია ჩატარდა 15 - 18 ნოემბრამდე, ხოლო აჭარის ასსრ-დან 25-26 ნოემბერს.

სულ გადასახლებულია 91095 კაცი.

ამასთან ერთად საქართველოს სსრ-ის თურქეთთან მეზობელ რაიონებში ტარდება სპეციალური ღონისძიებები სასაზღვრო რეჟიმის გასამძლიერებლად. გადასახლების ოპერაცია ჩატარდა ორგანიზებულად, ყოველგვარი შემთხვევების გარეშე.“

1956 წლის 28 აპრილს ბრძანებით შეწყდა გადასახლებულეებზე ზედამხედველობა და ისინი მოიხსნენ სპეცგასახლების აღრიცხვიდან, მაგრამ ძველ საცხოვრებელ ადგილებში დაბრუნების ნება არ ეძლეოდათ, რათა საზღვარზე ისევ არ შექმნილიყო პრობლემები. (ამ ადგილებში საქართველოს

სხვა რეგიონებიდან 1944 წელს ძალდატანებით ჩასახლებული იყო ქართველი მოსახლეობა)

1956 წლიდან გასხლებულთა წარმომადგენლებმა ჩამოაყალიბეს მოძრაობები, რომელთა მიზანს დაბრუნებისათვის ბრძოლა წარმოადგენდა, მაგრამ მათ მხოლოდ 'თურქი მესხების' ნაწილის აზერბაიჯანში ჩასახლებას მიაღწიეს.

1957 წლის 31 ოქტომბრის დადგენილების მიხედვით დაუშვეს საქართველოდან დეპორტირებულების აზერბაიჯანში გადასახლება. 1944 წლის დადგენილებისაგან განსხვავებით, ეს დოკუმენტი გასახლებულებს მოიხსენიებს აზერბაიჯანელებად და არა თურქებად. მხოლოდ 1974 წლის 9 იანვარს გაუქმდა ყველა საკანონმდებლო აქტი, რომელთა მიხედვით 'თურქ მესხებს' არ ჰქონდათ იმ ადგილებში დაბრუნების უფლება, საიდანაც ისინი გაასახლეს, მაგრამ არც ეს დადგენილება განაპირობებდა რეალური დაბრუნების შესაძლებლობას, რადგან მამინდელი ჩაწერის ინსტიტუტი ყველა მოქალაქეს უზღუდავად საბჭოთა კავშირის შიგნით თავისუფალ გადაადგილებას. თან სამცხე-ჯავახეთი მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ იქცა სასაზღვრო ზონად საბჭოთა კავშირსა და ნატო-ს ქვეყნებს შორის და არაფის ჰქონდა ამ რეგიონში შესვლის უფლება ხელისუფლების მიერ გაცემული სპეციალური ნებართვის გარეშე.

1970-1980-იან წლებში ბათუმით 'თურქი მესხის' ოჯახი დაბრუნდა საქართველოში, თუმცა არც ერთ მათგანს არ მისცეს მშობლიურ ადგილებში დამკვიდრების უფლება და საქართველოს სხვა მხარეებში (ძირითადად იმერეთსა და გურიაში) დაასახლეს.

1989 წლის 14 ნოემბრის სსრკ უმაღლესი საბჭოს დადგენილებით უკანონოდ ცნეს რეპრესირების აქტები და აღიარეს, როგორც დანაშაულებრივი ქმედება გადასახლებულთა მიმართ და ნება დართეს, სურვილის მიხედვით, აერჩიათ საცხოვრებელი ადგილი.

1980-იანი წლების მეორე ნახევარში, საბჭოთა კავშირის ცენტრალური ხელისუფლება, მოკავშირე რესპუბლიკების ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობების და სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის იდეის დისკრედიტაციის მიზნით, ერთ-ერთ მეთოდად იყენებს, მის მიერვე ინსპირირებულ ეთნოკონფლიქტებს. 1989 წლის 3 ივნისს უზბეკეთში, ფერგანის ხეობაში დაიწყო მწვავე ეთნიკური კონფლიქტი, რამაც ადგილობრივი უზბეკების მიერ 'თურქი მესხების' განდევნა გამოიწვია. არეულობას ადგილი ჰქონდა ფერგანის 15 რეგიონში, იყო მსხვერპლიც მცირე მასშტაბის შეტაკებები 1990 წლის თებერვალსა და მარტშიც გაგრძელდა.

'თურქი მესხების' მხრიდან ფერგანის მოვლენების შემდეგ იყო რამოდენიმე მცდელობა მასიურად ჩამოსახლებისა სამცხე-ჯავახეთში, რასაც ადგილობრივი მოსახლეობის სასტიკი წინააღმდეგობა მოჰყვა. ადგილობრივი მოსახლეობა ახდენდა გზების პიკეტირებას ადგილი ჰქონდა 'თურქი მესხების' (ცემასაც. მოსახლეობა ამოწმდა ყველა დასახლებულ პუნქტში შემავალ ტრანსპორტს, იყო შემთხვევა როდესაც ადიგენის რაიონის სოფელ არლის მიმდებარე ტერიტორიაზე სოფელ წარბასთუმანში ჩამოსული 'თურქი მესხების' რამოდენიმე ოჯახს სოფელ არლის მცხოვრებლებმა გადაუშვეს კარები რომლებშიც ჩამოსულები დროებით ცხოვრობდნენ, სცემეს და აიძულეს სასწრაფოდ დაეტოვებინათ სამცხე-ჯავახეთი. მსგავსი სიტუაცია გრძელდებოდა 1989-1991 წლებში, რამაც 'თურქი მესხები' აიძულა უარი ეთქვათ მასიურად ჩამოსახლების მცდელობაზე.

საქართველოს ევროსაბჭოში გაერთიანებამ ბიძგი მისცა 'თურქი მესხების' საკითხის გადასაწყვეტად ახალი იურიდიული საფუძვლის შექმნაზე მუშაობის დაწყებას. ევროსაბჭოს 1999 წლის 29 აპრილის გადაწყვეტილება საქართველოს

მიღების თაობაზე დაუკავშირდა საქართველოს მხრიდან გარკვეული ვალდებულებების აღებას. ერთ-ერთი ასეთი პირობის მიხედვით, საქართველომ *„ეროსაბჭოში გაწევრიანებიდან 2 წლის განმავლობაში, უნდა მოიღოს საბჭოთა რეჟიმის დროს დემორტირებული მესხების რეპარტიაციისა და ინტეგრაციის სამართლებრივი საფუძველი, საქართველოს მოქალაქეობის უფლების მოპოვების ჩათვლით. ამ სამართლებრივი საფუძვლის თაობაზე მან უნდა გაიაროს კონსულტაციები ეროსაბჭოში; სამი წლის განმავლობაში უნდა დაიწყოს რეპარტიაცია და ინტეგრაციის პროცესი უნდა დაასრულოს 12 წლის განმავლობაში“*.

დაპირისპირებები სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობასა და 'თურქ მესხებს' შორის გამოწვეულია მოსახლეობის უარყოფითი დამოკიდებულებით 'თურქი მესხების' მიმართ და ამის მიზეზი მხოლოდ ისტორიულ წარსულში არ უნდა ვეძებოთ, მათ შორის ურთიერთობის გაუარესების მიზეზი კომუნისტურ პერიოდში თურქეთის 'მტრის ხატად' გამოცხადება იყო, აღნიშნული პროპაგანდა იმპერიალისტური თურქეთის¹ წინააღმდეგ განსაკუთრებით ძლიერი სამცხე-ჯავახეთში, როგორც უშუალოდ თურქეთის მოსახლენურ რეგიონში. 90-იან წლების დასაწყისშიც, როცა წინ წამოიწია ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ხასიათის ღრუხუნებმა და შიდა ეთნიკურმა დაპირისპირებამ, ათასობით ე.წ. 'თურქის' მოულოდნელი ჩამოსახლების ფაქტი განხილული იქნა, როგორც ეთნიკური დაპირისპირების ახალი წყარო. საკმაოდ დიდი გავლენა მოახდინა მიმდინარე ანტი 'თურქ-მესხთა' პროპაგანდამაც რასაც გარკვეულ წილად 'თურქი მესხების' ლიდერებმაც შეუწყვეს ხელი.

მედევად ადგილობრივი მოსახლეობის აზრი 'თუქი მესხების' შესახებ ძირითადად უარყოფითია, მიუხედავად ამისა არსებობს შედარებით შემრიგებლური პოზიციაც:

„უციად გამსაახურდია თავდაპირველად 'თურქ მესხთა' ჩამოსვლას მხარს უჭერდა, მაგრამ მოგვიანებით, სასტიკი წინააღმდეგი იყო, როდესაც ხელისუფლებამ შეეარდნაძე მოვიდა და გამსაახურებას ხელისუფლება დაამხო, შეეარდნაძე აცხადებს ევროკავშირში, რომ საქართველო თავზე ღებულბს 'თურქი მესხების' დაბრუნების ვალდებულებას. პრობლემის მოგვარებას კისრულობს საქართველო და არა რუსეთი, რომელიც ფაქტიურად ითვლება სსრკ სამართალმემკვიდრედ. მათი გასახლება, ხომ სწორედ საბჭოთა პერიოდში მოხდა“. (მამაკაცი, 41 წლის, ქართველი, ახალციხე) *„არცერთი ადგილობრივი, თუ ჩამოსული ქართველი არ დათანხმდება 'თურქი მესხების' ჩამოსვლას, დღესაც კი მოსახლეობას გადმოცემით მწარედ ახსოვთ დაპირისპირებები ადგილობრივ ქრისტიანებსა და მუსულმანებს შორის, განსაკუთრებით, 1918-19 წლებში, საქართველოს დამოუკიდებლობის წლები, როდესაც ტროცკიმ განაცხადა, რომ ეს ტერიტორიები რუსეთის არ არის და მათი ჯარი მესხეთის ტერიტორიას ტოვებდა, თურქეთი მას ფეხდაფეხ მოჰყვებოდა და ჩვენს მიწებს იკაებდა. ადგილობრივი მოსახლეობა პირისპირ დარჩა თურქი დამპყრობლების წინააღმდეგ. ამან გამოიწვია ის უბედურება, რაც თავს დაატყდა იმ დროს ადგილობრივი მოსახლეობას.“* (მამაკაცი, 41 წლის, ქართველი, ახალციხე) *„იგეე ბენისწერა ჩვენც გვაქვს, ადგილობრივ სომხებს, ჩვენი წინაპრები ჩვენივე ტერიტორიიდან იძულებით აყარეს და მათაც საქართველოს შეაფარეს თავი. დარჩენილებიც 1915 წლის გენოციდის მსხვერპლი გახდნენ. თურქეთი რომ მხარს უჭერს 'თურქი მესხები'-ს საქართველოში დაბრუნებას, მაშინ ჩვენც დაგვებრუნონ ჩვენს ტერიტორიაზე, ჩვენს ისტორიულ სამშობლოში.“* (მამაკაცი, 26 წლის, სომეხი, ახალციხე) *„არსებობს ერთი ნიუანსიც, თურქები მესხეთის მიწაზე მოხედნენ როგორც დამპყრობლები, ჩვენ სომხები კი როგორც იძულებით გადაადგილებული პირები. ჩვენი წინაპრები სწორედ თურქებმა აიძულეს აყრილიყვნენ თავიანთი ისტორიული მიწა-წყლიდან და საქართველოსათვის*

შეფარებინათ თავი.“ (ქალი, 37 წლის, სომეხი, ახალციხე) „თურქების აზრით, კი მესხეთი ისტორიულად თურქეთის ნაწილს წარმოადგენდა და 'თურქი მესხები' ცხოვრობდნენ თურქეთის ერთ-ერთ გუბერნიაში. ამიტომ ითხოვენ თავიანთ 'სამშობლოში' დაბრუნებას. ჩვენ კი არ ვიცით რა მოჰყება მათ ჩამოსვლას და რა გეგმის ჩვენ.“ (მამაკაცი, 41 წლის, ქართული, ახალციხე) „თურქი მესხები“ ფაქტურად, თურქულენოვანი შთამომავლები არიან, რომლებიც აქ მოვიდნენ, როგორც დამპყრობლები, დღეს ისინი ითხოვენ დაბრუნებას და ყველაფერის კომპენსაციას. 80-იან წლებში ემუშაობდი სასამართლოში და განვიხილეთ ფერგანაში მცხოვრები გასახლებული თურქის საჩივარი, სადაც 10 გვერდზე იყო ჩამოწერილი იმ ქონების ნუსხა, რაც მამამისმა დაკარგა გადასახლების დროს და ითხოვდა დაბრუნებას ან კომპენსაციას. ყველაფერს ალბათ მთავრობა გადაწყვეტს, მაგრამ უნდა გაითვალისწინონ ადგილობრივი მცხოვრებელთა აზრიც“ (ქალი, 37 წლის, სომეხი, ახალციხე) „დღეს საქმე იმაში კი არ არის ჩვენ გვერდა თუ არა მათი ჩამოსვლა, მთავარია რომ დღევანდელი ცივილიზაცია, გაერთიანებული ერები, თუ ევროსაბჭო მხარს უჭერს მათ დაბრუნებას და ჩვენც ამ საკითხს უნდა მივუდგეთ, როგორც ცივილიზებული ადამიანები და არ აქვს იმას მნიშვნელობა, ჰქონდათ თუ არა მათ ქართული ფესვები. მათი ჩამოსვლა შეიძლება რეგიონის ეკონომიკური წინსვლისათვის ხელშემწობი ფაქტორიც იყოს, მაგრამ პრობლემა იმაშია, რომ რამდენად ვართ მზად მათ დასახედრად და ისინიც რა განზრახვით და რომელი დროშის ქვეშ აპირებენ აქ ჩამოსვლას“ (მამაკაცი, 27 წლის სომეხი, ახალციხე). „ჩვენ ვლავარაკობთ ვალდებულდებზე, მაგრამ როცა მთავრობამ ეს ვალდებულება აიღო, რატომ არ ჩაატარდა ქვეყანაში რეფერენდუმი, რატომ არ კითხეს ხალხს. მე საერთოდ იმ მთავრობას (შეგარდნაძის“ ხელისუფლება) არაღიგებია ვთვლი და შესაბამისად მისი გადაწყვეტილებებიც ხელახლა გადასახედია.“ (მამაკაცი, 41 წლის, ახალციხე). „ჩვენი როლი სად არის ამ პრობლემების გადაწყვეტაში. ყოველთვის ხდებოდა ისე რომ ცენტრალური ხელისუფლება რასაც გადაწყვეტდა, იმასვე აკეთებდა, ხალხის აზრის გათვალისწინების გარეშე. ეს საკითხი უშუალოდ ჩვენს მხარეს ეხება და ამიტომ შესაბამის კომისიებში აუცილებლად უნდა იყოს ადგილობრივი წარმომადგენლობაც: ადგილობრივი მკვიდრი მესხიც, ჩამოსახლებული ქართველები, ადგილობრივი სომხები, ჩამოსახლებული აჭარლები და სხვა დაინტერესებული პირები.“ (მამაკაცი, 34 წლის, ქართველი, ახალციხე) „1988 წელს მუხუშში სამუშაოდ (არქივში 'თურქი მესხების' საკითხებზე), იყო ჩამოსული, გასახლებული 'თურქი მესხი' მარატ ბარათაშვილი, ლატიფშა ბარათაშვილის შვილი, რომელსაც ხალხი საკმაო აგრესიით შეხვდა. შემდგომ, მუხუშშიც დაიბადა აზრი, რომ ჩვენც შეგვესწავლა ეს საკითხები და მე მომიწია სწორედ ასეთ ექსპედიციებში მონაწილეობა, რომელიც ჯავახეთში ასაკოვანი ხალხის აზრის გამოკითხვას ითვალისწინებდა. ადგილობრივი მოსახლეობის განწყობა გასახლებული თურქების მიმართ არის რადიკალურად უარყოფითი, ისინი საკმაოდ მტკივნეულად იხსენებდნენ წარსულს, განსაკუთრებით 1918-1919 წლებს, როცა რამდენჯერმე მოუწია ადგილობრივი მოსახლეობას გახიზვნა თურქთა შემოსევების გამო, და ემ გახიზვნა საკმაო მსხვერპლთან იყო დაკავშირებული. მართალია, დღეს იმ ხალხის უმეტესობა ცოცხალი არ არის, მაგრამ უარყოფითი დამოკიდებულება თაობიდან თაობას გადაეცემა.“ (ქალი, 43 წლის, ქართველი, ახალციხე). „ადგილობრივი სომხურ მოსახლეობას იგივე უარყოფითი დამოკიდებულება აქვთ ჩამოსახლების თაობაზე, თუმცა ჯავახეთში უფრო ნაკლებად იყო თურქული სოფლები, ამიტომ მათთვის უფრო ნაკლებ მტკივნეული უნდა იყოს თურქ მესხთა ჩამოსვლა, ვიდრე სამცხეში მცხოვრებთათვის, სადაც უფრო მრავლად იყო თურქული სოფლები.“ (მამაკაცი 25 წლის, სომეხი, ახალციხე) „დღეს არის კანონი უცხო ქვეყნის მოქალაქემ, როგორ უნდა დაიბრუნოს საქართველოს მოქალაქეობა. რატომ არ უნდათ 'თურქ მესხებს'“

ისარგებლონ ამით და როგორც ინდივიდუალური მოქალაქეები დაბრუნდნენ თავიანთ სამშობლოში. მათ მაინცდამაინც ერთდროული და კომპაქტური ჩამოსახლება სურთ. საინტერესოა რა მიზანი ამოძრავებთ მათ." (მამაკაცი, 27 წლის, სომეხი, ახალციხე) ეს ხალხი რომ ჩამოესახლებინათ 70-იან წლებში, როცა საზღვრებიც გამაგრებული და სახელმწიფოც ძლიერი იყო, დღეს ეს პრობლემა აღარ იქნებოდა. დღეს ვართ ჯერ კიდევ არშემდგარი სახელმწიფო, საზღვრებიც დაუცველია, ამერიკელების გავლენით ჯვარს კი შიდა კონფლიქტების მოსაგვარებლად ვერ გამოიყენებთ, ამიტომ ეს საკითხი საქმარ განსჯას მოითხოვს." (მამაკაცი, 41 წლის, ქართველი, ახალციხე) "დღეს ადგილობრივი მოსახლეობა გაურკვევლობაშია - თუ თურქია, მესხი როგორ არის. თუ მესხია, თურქი როგორ იქნება. მათ უნდათ, რომ გამამადაინებული ქართველები და ეროვნებით თურქები ერთ ტაფაზე შეწვან." (მამაკაცი, 32 წლის, ქართველი, ადიგენი). "სახელმწიფო თავის თავზე ლებულობს 'თურქი მესხების' ჩამოსახლებას და თავის ხალხს არაფერი ეკითხება, კითხონ რაიონის მოსახლეობას, ადიგენის რაიონში ერთი კაციც არ დათანხმდება." (მამაკაცი, 28 წლის, ქართველი, ადიგენი). "უღემო (ადიგენის რაიონი) მართლმადიდებლებსა და კათოლიკეებს რა კონფლიქტები გვაქვს და 'თურქი მესხების' ჩამოსახლებით კიდევ რა კონფლიქტები დაგვიმატება, ვინაა პასუხისმგებელი?" (ქალი, 29 წლის, ქართველი ადიგენი) "სახელწოდებაში 'თურქი მესხი' ჩამატებულია სიტყვა 'მესხი' და ეს შეგებულადაა გაკეთებული, რათა ყოველთვის მიანიშნონ რომ ისინი ცხოვრობდნენ მესხეთში. ისინი ეთნიკურად ნამდვილად თურქები იყვნენ და არა მესხები. მე მოხუცების მონაყოლიდან ვიცი, რომ ის მესხები, რომლებიც გამამადაინდნენ, უარესადაც კი ექცეოდნენ ქრისტიანებს ვიდრე თურქები" (მამაკაცი, 30 წლის, ქართველი, ადიგენი). "თურქი რომ არ ეწეროს და იყოს 'რეგრესიული მესხი', ჩვენ ხმას არ ამოვიღებდით. 'თურქი' რომ წერია ჩვენ ეს გვაღიზიანებს, ესეიგი მართლაც თურქები არიან" (ქალი, 29 წლის, ქართველი, ადიგენი). "მე რომელ 'თურქ მესხსაც' შეგხვედრივარ, იმათ პირიქით არ მოსწონთ 'მესხობა' და არ უნდათ ქართველობა. მე ვფიქრობ, რომ ისინი იყვნენ გამამადაინებული ქართველები. თავის დროზე ქართული სახელმწიფო არ არსებობდა, ქართულმა სასოფადოებამ იმათ ვერ უპატრონა, ვერ მოაბრუნა ქართულ საწყისებზე, უფრო მეტი გაეღენა თურქეთის იყო და ორიენტაციაც თურქული ჰქონდათ." (მამაკაცი, 58 წლის, ქართველი, ადიგენი). "ეს ხალხი არასამიწყოობისათვის გაასახლეს ფერგანის ოლქში, რადგან ომის დროს თურქეთთან ფრონტის გახსნის შემთხვევაში, ეს ხალხი თურქეთს დაუჭერდა მხარს, მითუმეტეს, რომ აქ მოხეში მოქმედებდა 700 კაციანი თურქული ბანდა, რომელიც ადგილობრივი 'თურქი მესხებისაგან' შედგებოდა, მითითებები და პოლიტიკური ხელმძღვანელობა თურქეთიდან მოდიოდა და ისინი ძლიერ საყრდენს წარმოადგენდნენ თურქეთისთვის." (მამაკაცი, 70 წლის, ქართველი, ადიგენი). "მე 'თურქ მესხებთან' 20 წელიწადი ვიცხოვრე და მათ ენაზე თავისუფლად ვსაუბრობ. ამ ხნის განმავლობაში ქართული ორიენტაცია ელემენტარულადაც კი არ გამოუვლენიათ, ისინი სულთ და ხორცილთ თურქები არიან. აჭარლებიც გამოუსულმანდნენ, მაგრამ შეინარჩუნეს ქართული ენაც და ეროვნული წეს-ჩვეულებებიც. უდემო კარისკარ ვცხოვრობდით 'თურქ მესხებთან', მაგრამ არც ქართული ადათი ახსოვდათ და არც ქართული ენა. არც ქართველი მაგათზე არ თხოვდებოდა და არც რძალი მოგვყავდა მათგან. ერთხელ ქრისტიანი ქართველები თურქებმა ტყეში გაგვანერეს და სასტიკად გვეცემეს, ერთი სომეხიც კი მოკლეს. ლატფიშა ბარათაშვილის ბიძა სასტიკად იქცეოდა, რაც სოფ. უდემო ხალხი დაიხოცა, უმეტეს შემთხვევაში ეს კაცი იყო გარეული." (მამაკაცი, 86 წლის, ქართველი ადიგენი) "მე მახსოვს ასეთი რამ: ერთმა ქართველმა აწყურელი თურქის გოგო მოიტაცა მატარებლით (მაშინ მატარებელი ახალი შემოსული იყო). გოგოს პატრონები ცხენებით გამოედევნენ და 'მოქცევთან' დაეწინენ. ჩამოიყვანეს გოგო მატარებლიდან, იმ ბიჭის თვალწინ თავი მოაჭრეს

და მოქვეყნის წყალში გადააგდეს, რჯული რატომ გაგვიყიდეთ." (მამაკაცი 77 წლის, ქართველი, ადიგენი).

პრობლემები გარდაბანში, მარნეულში, ბოლნისში, დმანისში, ახლა კი 'თურქი მესხების' ჩამოსახლება ჩვენს რეგიონში, რომელიც უშუალოდ ესაზღვრება თურქეთს. თურქეთი არ იშურებს რესურსებს მათი ჩამოსახლებისთვის, რადგან ეს გაუხსნის მათ გზას კელვა ჩამოაყალიბონ 'დიდი თურქეთის' იმპერია." (მამაკაცი, 51 წლის, სომეხი, ახალქალაქი) გვესმის, რომ მათ ჩამოსახლებაზე ჩვენს ქვეყანას ვალდებულება აქვს აღებული და ვის რომ არ შევასრულოთ, ვერ შევალთ ევროკავშირში. ქართველებს სტუმარ-მასპინძლობა არ გვაკლია, მაგრამ 'თურქ მესხებს' იმიტომ ვამბობთ უარს, რომ მათგან, საუქმელების განმავლობაში, ქრისტიან ქართველებს ტანჯვისა და წამების გარდა სხვა არაფერი ახსოვთ. გასახლებულ 'თურქ მესხებსაც' ექნებათ წყენისა და შურიძიების გრძნობა, ამიტომ მათი ჩამოსვლა ეთნიკურ აფეთქებას გამოიწვევს. შეუძლია ხელისუფლებას მოგვეცეს გარანტია, რომ არ იქნება ეთნოკოზმოლოგიკი? ჩვენმა მთავრობამ პირველ რიგში ჩვენი ინტერესები უნდა დაიცვას და არა 'თურქი მესხებისა.'" (მამაკაცი, 30 წლის, ქართველი ადიგენი). "ნინოწმინდის რაიონიდან გასახლებული იყო 22 ოჯახი. სად უნდა დავასახლოთ ისინი, როცა მათ ადგილზე უკვე ცხოვრობენ სომხები." (მამაკაცი, 45 წლის, სომეხი, ნინოწმინდა). "ჩვენ არ ვიცით, რამდენი უნდა ჩამოსახლდეს. საქართველო ისედაც იცლებდა ქართველებისაგან, ჩამოსახლების შემდეგ უფრო მეტი ქართველი წავა მესხეთიდან, იქნება დემოგრაფიული კატასტროფა და საქართველო იქცევა თურქეთად. უკეთესია საქართველოში უარი თქვას ევროსაბჭოს ვალდებულებაზე." (მამაკაცი, 52 წლის, სომეხი, ნინოწმინდა) "მუსულმანთა ჩამოსვლასთან ერთად შეიცვლება რეგიონის რელიგიურ-ფსიქოლოგიური სახე, რაც დამაბავს ურთოვრობებს სხვადასხვა ეთნიკურ და რელიგიურ ჯგუფებს შორის." (ქალი, 30 წლის, რუსი, ნინოწმინდა). "თურქი მესხების" დაბრუნების იდეა არის 'შეიდობიანი აგრესია'. თუ მივიღებთ მათ აქ, სადაც არ არის არც საშუალო, არც საკმარისი მიწა, ჩვენ დაიშაბტებთ კიდევ ერთ პრობლემას." (მამაკაცი, 53 წლის, სომეხი, ნინოწმინდა). "მათი დაბრუნება არის მაცდურად გათვლილი დივერსია ამერიკის სპეცსამსახურების მხრიდან, რომლებიც თანამშრომლობენ თურქეთთან, რათა შეიტანონ დესტაბილიზაცია სამხრეთ საქართველოში და ამით გაველენა მოიპოვონ მთელ კავკასიაში." (მამაკაცი, 65 წლის, ქართველი, ნინოწმინდა). "დაე დაბრუნდნენ იქ, საიდანაც ისინი გაასახლეს." (მამაკაცი, 45 წლის, სომეხი, ნინოწმინდა). "დუხობორების სოფლებში უკვე ყიდულობენ სახლებს, და დადის ხმები, რომ ამ სახლებში უნდა იცხოვრონ 'თურქმა მესხებმა'. ეს ნიშნავს, რომ ორგანიზებულად გადასახლებენ ჩვენ, რათა მოაგვარონ 'თურქ მესხთა' პრობლემა. (ქალი, 30 წლის, რუსი, ნინოწმინდა). "ეს პრობლემა მოდის თურქეთის მხრიდან. თურქეთი არაოფიციალურად სთავაზობდა საქართველოს ჯავახეთის სომხური მოსახლეობის დემორტაციას რუსეთში, კრასნოდარის და სტავროპოლის მხარეში და ამ პროგრამას თურქეთი დააფინანსებდა. ხოლო მათ სახლებში ჩასახლებდნენ 'თურქ მესხებს'" (მამაკაცი, 53 წლის, სომეხი, ნინოწმინდა) "თურქები ყარსის უნივერსიტეტს უწოდებენ კავკასიის უნივერსიტეტს, ეს ხომ არ ნიშნავს, რომ რაღაც ინტერესი დევს ამაში კავკასიისადმი." (მამაკაცი, 34 წლის, ქართველი, ახალციხე)

აშკარაა რომ 'თურქი მესხების' ჩამოსახლებას ქართველი მოსახლეობა უფრო მეტად ეწინააღმდეგება. მიზეზი მარტივია, სომეხი მოსახლეობა გარკვეულწილად დარწმუნებულია, რომ თურქი მესხები ჯავახეთში არ ჩასახლდებიან მძიმე კლიმატური პირობების და იქ სომხური მოსახლეობის კომპაქტური დასახლების გამო (მოერიდებიან კონფლიქტს სომხურ მოსახლეობასთან) მოსახლეობის ნაწილი რომელიც 'ლიბერალურად' არის განწყობილი 'თურქი მესხების' მიმართ გარკვეულ გარანტიებს ითხოვს

მათი ჩამოსახლების შემთხვევაში:

"მოსახლეობა არ იქნება 'თურქი მესხების' ჩამოსახლების წინააღმდეგი, თუ ისინი პირობას დადებენ, რომ შეისწავლიან სომხურ და ქართულ ენას, დაიცავენ სახელმწიფოს უსაფრთხოებას და არ იქნება კონსულიტები." (მამაკაცი 50 წლის, სომეხი, ახალქალაქი). "სახელმწიფოს მხრიდან უნდა გატარდეს რიგი ღონისძიებებისა, რათა მოსახლეობას მოეხსნას სტრესი 'თურქი მესხების' ჩამოსახლებასთან დაკავშირებით და ჰქონდეს უსაფრთხოების რწმენა." (მამაკაცი, 51 წლის, სომეხი, ახალქალაქი).

'დღეს უნდა ვიფიქროთ უფრო რეალურად და არ ჩაუვლდეთ ისტორიას. ჩემი აზრით, 'თურქი მესხები' ენებას არ მოგვიტანენ." (მამაკაცი 45 წლის, ქართველი ახალქალაქი).

'თუ გამოუვალი მდგომარეობაა და საქართველოს ვალდებულება აქვს აღებულია, მაშინ უნდა ჩამოსახლოვდეს მხოლოდ ქართული ორიენტაციის ხალხი. მაგათი კომპაქტურად და ერთბაშად ჩამოსახლება არ შეიძლება, ჩამოსახლება უნდა მოხდეს ეტაპობრივად." (მამაკაცი, 58 წლის, ქართველი, ადიგენი). "თურქი მესხები" რომ ჩამოვლენ და მათი წინაპრების საფლავები გადახნული დახვდებათ აქ მაცხოვრებელი ქართველებისაგან, ხომ მოხდება 'შეხლა-შემოხლა. გერჩენი ლტოლვილების აფხაზეთში და სამანაბლოში დაბრუნების საკითხი გადაწყვედეს და მერე "თურქი მესხების" ჩამოსახლებაზე ვიფიქროთ. (მამაკაცი, 86 წლის, ქართველი, ადიგენი). "თურქი მესხების" ჩამოსახლების პრობლემა არ მაქვს, მაგრამ მაქვს მუსულმანების ჩამოსახლების პრობლემა, თუ მართლმადიდებლურ სარწმუნოებას მიიღებენ, კი ბატონო ჩამოსახლდნენ" (მამაკაცი, 23 წლის, ქართველი, ადიგენი). 'ხელისუფლება ყოველთვის შეცდომებს უშვებდა. ამ წლების განმავლობაში რომ ჩამოსახლებინათ 10-10 ოჯახი, დღეს ასეთი პრობლემა არ იქნებოდა. თან ხალხს არა აქვს სრული ინფორმაცია მათ შესახებ, არ ხდება ადგილობრივი მაცხოვრებლების და 'თურქი მესხების' ჯგუფების შეხვედრები. თუ არ იქნება ასეთი შეხვედრები და ურთიერთგაცნობა, რა თქმა უნდა, იქნება პრობლემები. 'თურქი მესხების', ჩამოსახლების შემთხვევაში, განსაკუთრებული უფლებები არ უნდა მიენიჭოთ. კანონის წინაშე ყველა თანასწორი თუ იქნება, მნიშვნელობას არ მიენიჭებ იმას, თუ ვინ იცხოვრებს ჩემს გვერდით. თუნდაც ის 'თურქი მესხი' თუ დაემორჩილება ქართულ კანონმდებლობას, ის ვერაფერს დაძინებებს." (ქალი, 29 წლის, ქართველი, ადიგენი) 'თუ მცირერიცხოვან ჯგუფებად მოხდა მათი ჩამოსახლება, მაშინ არაფერი არ მოხდება. მაგრამ მათი ერთდროული ჩამოსახლებით, სახელმწიფო გართულებებს თავიდან ვერ აცილებს. ქართული საზოგადოებაც უშვებს შეცდომებს. მესხეთის ისტორია ნაკლებად შუქდება, იმ ხალხმა არ იცის თავისი ნამდვილი წარსული. ისევ და ისევ ქართულმა საზოგადოებამ უნდა შეუწყოს ხელი მათ ქართულ ორიენტაციაზე მართულებას და მაშინ აღარც ჩამოსახლებასთან დაკავშირებული პრობლემები იარსებებს." (მამაკაცი, 58 წლის, ქართველი, ადიგენი). 'ჩამოსახლების პრობლემა რომ მოგვარდეს, დროა საჭირო, ფსიქოლოგიური მომზადება ხალხისა. (მამაკაცი, 47 წლის, სომეხი, ნინოწმინდა) 'თურქეთის 300 წლიანი ბატონობის პერიოდში, შემოიღეს თურქული კანონი მიწით სარგებლობის შესახებ, რომელიც ითვალისწინებდა, რომ მინა ეკუთვნოდა მხოლოდ მუსულმანს ან მეომარს. ამ და კიდევ მრავალი მიზეზის გამო, ბევრმა ქრისტიანმა ქართველმა შეიცვალა რჯული და იძულებით გახდა მუსულმანი, ამიტომ გასახლებულთა შორის არიან მამადიანი ქართველებიც. თუმცა საკმაოდ მცირე ნაწილი და ვსევც უნდა იქნას გათვალისწინებული." (ქალი 43 წლის, ქართველი, ახალციხე). 'ერთის მხრივ ვაბობთ, რომ ევროპასთან ინტეგრაციისაკენ ვისწრაფვით, მეორე მხრივ არ გვინდა იმ ვალდებულებების შესრულება, რასაც ევროსაბჭო გვავალებს. ეს ვალდებულება კი უნდა განხორციელდეს მაგრამ მეორე საკითხია, რამდენად არის ქვეყანა მზად ამ ვალდებულების შესასრულებლად, დასაზუსტებელია

დაბრუნების მსურველთა რაოდენობა, რა ფორმით სურთ ჩამოსვლა, რა პირობებს აყენებენ, მათი სოციალური ადაპტაციისთვის რა არის საჭირო და ა. შ. რეალობაა, რომ ამ ხალხის ნაწილი უკვე ჩამოსულია და აქ ცხოვრობს უკვე მე ვიცნობ მოსწავლეებს, რომლებიც სწავლობენ ახალციხის სკოლაში და ისე მიინდომეს ამ ბავშვებმა, რომ სულ რამდენიმე თვეში შეისწავლეს ქართული ენა და დღეს უკვე სრულიად ადაპტირებული არიან ქართულ სივრცეში. ამიტომ კატეგორიულობა მათ ჩამოსვლასთან დაკავშირებით, მე ვეფიქრობ რომ არ არის სწორი. პირდაპირ რომ ვთქვათ, რომ მაშაადიანი ქართველები მოსკეითაა, არ იქნება სწორი, რადგან პროცენტულად რომ დავთვალოთ, შეიძლება მსოფლიოს მასშტაბით მაშაადიანი ქართველი უფრო მეტი აღმოჩნდეს ვიდრე ქრისტიანი ქართველი. ამ კუთხით თუ შევხედავთ ის ხალხიც ჩვენია და არ არის დასაკარგავი, ამდენად ეს არის ძალიან რთული და ფაქიზი თემა რაც ძირეულ შესწავლას საჭიროებს, ვიდრე რაიმეს მოვიმოქმედებდეთ.“ (მამაკაცი, 34 წლის, ქართველი, ახალციხე) თავიდანვე რომ მომხარინაო მათი ერთდროული ჩამოსვლა 80-იან წლებში ეს მართლა კატასტროფა იქნებოდა, მაგრამ დროთა განმავლობაში კატასტროფის აღბათობა მკირდება და პირობები შეიძლება მომზადდეს ამ ვალდებულების ნაწილობრივ შესასრულებლად, ამავე დროს უნდა გათვალისწინებულ იქნას ადგილობრივ მცხოვრებთა აზრიც“ (მამაკაცი, 34 წლის ქართველი, ახალციხე) “ნებისმიერი მედალონს აქვს ორი მხარე, მოდით და ჩვენ წარმოვიდგინოთ მათ ადგილას თავი, თუ რა ძნელია უსამშობლოდ დარჩენილი ადამიანების ცხოვრება. რატომ უნდა ზღოს შთამომავლობამ, თუ ოდესღაც მის წინაპარს ძალით შეაცვლევინეს რჯული“ (ქალი, 43 წლის, ქართველი, ახალციხე). “უნდა ვარბათში, სადაც მუსულმანი ქართველი ცხოვრობდნენ მამაჩემი მუშაობდა მასწავლებლად 1940-41 წლებში და ურთიერთობებიდან იხსენებს მხოლოდ კარგს. (ქალი, 43 წლის, ქართველი, ახალციხე) ‘როდესაც ქრისტიანულ სოფლებში ‘თალანი’ იყო (‘თალანი’- ქრისტიანულ სოფელზე, გააძრცვის მიზნით თავდასხმას ნიშნავს) თუ რომელიმე ოჯახი თურქებს ემოყვებოდა ის ხელშეუხებლად ითვლებოდა“ (ქალი, 43 წლის, ქართველი, ახალციხე) ‘როდესაც ქვეყანა ფეხზე დადგება და თავის პრობლემებს, მოაგვარებს, აი მაშინ კიდევ შეიძლება მათ ჩამოსვლაზე ფიქრი. მაგრამ თუ ჩვენ ევროპისაკენ მივდივართ, მაშინ საზღვრებიც ადრე თუ გვიან უნდა გაიხსნას, და ნებისმიერ ადამიანს უნდა აქონდეს საფასება ეროვნებისა და აღმსარებლობის მიუხედავად, მაგრამ ამისათვის სახელმწიფო ძლიერი უნდა იყოს“ (მამაკაცი, 34 წლის, ქართველი, ახალციხე).

ქართული საზოგადოებისაგან იზოლირებული და მასთან დაპირისპირებული გამაშადაინებული მესხები, საბჭოური იმპერიის ხელშეწყობით, ისლამური იდეოლოგიის ქვეშ მოექცნენ და ქრისტიანობასთან ერთად დაკარგეს მშობლიური ენაც და ეროვნული ტრადიციებიც. ეს ფაქტორი მტკივნეულად აღიქმება სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის დიდი ნაწილის მიერ. სამცხე-ჯავახეთში ‘თურქი მესხების’ ჩამოსახლებაზე მოსახლეობის აზრი გამოკვეთილად უარყოფითია, თუ დაემატებთ რეგიონში დაკრეფილ, დღემდე ‘დაკონსერვებულ’, ლიდ დატოვებულ უამრავ პრობლემას ეთნიკურ და რელიგიურ ნიადაგზე, გასაგები გახდება საფუძველი იმ აგრესიისა, რასაც აელენს მოსახლეობის დიდი ნაწილი, თუნდაც მხოლოდ გამაშადაინებული მესხების ჩამოსახლების მიმართ, რომ აღარაფერი ვთქვათ გასახლებულთა თურქული წარმოშობის ნაწილზე. მოსახლეობას არა აქვს სახელმწიფოსგან დაცვის გარანტია, რის გამოც საუბრობენ მოსალოდნელ აშკარა, გარდაუვალ კონფლიქტებზე მასობრივი ჩამოსახლების შემთხვევაში.

‘თურქ მესხთა’ ჩამოსახლების მოწინააღმდეგე მოსახლეობა პირობითად შეიძლება დაიყოს სამ კატეგორიად: მკვიდრი მესხები, 1944 წელს ჩამოსახლებული და ‘თურქი მესხების’ ადგილზე დასახლებული ქართველი მოსახლეობა და სამცხე-ჯავახეთში მცხოვრები სომხური მოსახლეობა.

წინააღმდეგობის მიუხედავად. სამივე ჯგუფს აქვს თავისი არგუმენტები.

სამცხე-ჯავახეთში საქართველოს სხედასხვა კუთხიდან ჩამოსახლებული მოსახლეობისათვის 'თურქი მესხების' ჩამოსახლების პრობლემა მეტად აქტუალურია, რამდენადაც ისინი სწორედ იმ სოფლებში და ადგილებში ჩამოსახლდნენ 1944 წელს მათ სამკვიდროს, საიდანაც საბჭოთა იმპერიამ მუსულმანი ქართველები და ოტომანთა იმპერიის ბატონობისას აქ ჩამოსახლებული და დარჩენილი თურქები გაასახლა. 'თურქ მესხთა' ჩამოსახლება ქართველებში ასოცირდება იმ მიწაწყლის წართმევასთან, რომელიც მათ მიიღეს აქ ჩამოსახლებისას და შემდგომ დამკვიდრდნენ მასზე. ამასთან, მათთვის ნებისმიერი 'თურქი მესხი' გაიგივებულია ეთნიკურ თურქთან. სარწმუნოებრივი სხვაობაც გარკვეულწილად უარყოფით როლს თამაშობს.

უნდა აღინიშნოს, რომ არც სამცხე-ჯავახეთის ძირძველი მკვიდრი მა(ცხოვრებლები (ქართველი კათოლიკეები და მართლმადიდებლები) არიან თანახმანი 'თურქი მესხების' ჩამოსახლებაზე, რადგან მათ განიხილავენ საქართველოს დამპყრობ თურქთა იმ ნაწილზე, რომლის მიხედვითაც 1913-1922 წლებში, ამ გაურკვეველობის და არეულობის ხანაში, სამცხე-ჯავახეთში სისხლისმღვრელი ბრძოლებისას უამრავი ადამიანი დაიღუპა. ჯერ კიდევ არიან ცოცხალი ის ადამიანები, რომლებმაც თავის თავზე გამოსცადეს ის უბედურება, რაც თან ახლდა მაშინდელ დაპირისპირებებს. ახსოვთ თურქული ბანდების თარეში და ძალადობა. ამას გარდა, ჯერ კიდევ ცოცხლობს ისტორიული ხსოვნა, გასულ საუკუნეებში თურქი დამპყრობლების მიერ აქ გამოჩენილ სისასტიკეს.

რაც შეეხება ადგილობრივი სომხური მოსახლეობის ნეგატიურ დამოკიდებულებას 'თურქ-მესხთ' ჩამოსახლების პრობლემისადმი, იგი განპირობებულია ისტორიული ასპექტით. საუკუნეების მანძილზე თურქეთსა და სომხეთს შორის სუფევდა ანტაგონისტური დამოკიდულება და ეს ანტაგონიზმი კიდევ უფრო მეტად გაღრმავდა 1915 წელს თურქების მიერ სომხებისადმი ჩადენილი გაუგონარი სისასტიკის გამო. ოფიციალურ სომხეთსა და თურქეთს შორის დღესაც არ არსებობს დიპლომატიური ურთიერთობა. რაც საკმარის სერიოზულ ზეგავლენას ახდენს სამცხე-ჯავახეთში მა(ცხოვრებელი სომხების დამოკიდებულებაზე 'თურქი მესხების' მიმართ, ვისაც ადგილობრივი მოსახლეობა ფაქტიურად თურქებთან აიგივებს.

შედარებით 'გერბილებული' პოზიცია გააჩნია ადგილობრივი მოსახლეობის ძალიან მცირე ნაწილს, ისიც მხოლოდ ეტაპობრივად ჩამოსახლებისა და მათი არაკომპაქტურად განსახლების შემთხვევაში, არამარტო სამცხე-ჯავახეთში, მაგრამ აღნიშნავენ იმასაც, რომ მათი ჩამოსახლებით, სახელმწიფო გართულებებს თავიდან ვერ აიცილებს.

სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის დამოკიდებულება ხელისუფლებასთან

მიუხედავად იმისა, რომ სამცხე-ჯავახეთში ეკონომიკის განვითარებისათვის მრავალნაირი ბუნებრივი ხელშემწყობი პირობა და რესურსი არსებობს, ხელისუფლებამ დღემდე ვერ შეძლო სამრეწველო და სამეურნეო დარგების აღორძინება და მცირე ბიზნესის განვითარებისათვის ხელსაყრელი გარემოს შექმნა. 90-იანი წლების პიპერიფლაციის პროცესებმა, მასიურმა უმუშევრობამ, საბანკო ანაბრებზე მოსახლეობის დანაზოგის დაკარგვამ, არასტაბილურმა გარემომ და სხვა არასასიკეთო მიზეზებმა განაპირობა ის უკიდურესი სიღატაკე, რომელშიც დღეს იმყოფებიან ჩვენი თანამოქალაქნი.

შეგარდნაში მართველობის პერიოდმა, როდესაც სისტემატიურად ირღეოდა

მოსახლეობის უფლებები, იგნორირებული იყო მათი ინტერესები და ხელისუფლების მხრიდან იყო სრული უყურადღებობა, იყო დაუსაჯელობის სინდრომი, ხალხს ჩამოუყალიბა შემრიგებლური დამოკიდებულება კორუფციისადმი. კორუფცია ყოველდღიური და ჩვეულებრივი მოვლენა გახდა, ბევრი მას ისტორიული შემკიდრებითა და ტრადიციებითაც კი ამართლებდა 'საქართველოში ძღვენის მირთმევა და ადამიანის პატივისცემა ოდითგანვე მიღებული იყო და ეხლა რას დაარქმევენ ქრთამს თუ სხვა რამეს რა მნიშვნელობა აქვს?' კორუფციისადმი ასეთმა დამოკიდებულებამ საკმაოდ სერიოზული, უარყოფითი შედეგი გამოიღო, ფაქტიურად ქრთამის მემუეობით ყოველგვარი 'საქმის' უპრობლემოდ მოგვარება იყო შესაძლებელი, მის გარეშე კი ელემენტარული დოკუმენტის მიღებაც, თითქმის, შეუძლებელი გახდა.

შექმნილმა სიტუაციამ საკმაოდ სერიოზული 'უფსკრული' წარმოშვა სახელმწიფო ჩინოვნიკებსა და მოსახლეობას შორის და მიუხედავად იმისა, რომ სამცხე-ჯავახეთში ხელისუფლების წარმომადგენელთა უმეტესობა ადგილობრივი კადრებით არის დაკომპლექტებული, მოსახლეობის აგრესია მაინც 'თბილისისაკენ' არის მიმართული. 'თბილისის' უყურადღებობის გამო, მოსახლეობა თავს 'მიტოვებულად' გრძნობს, ამასთანავე ყველა რაიონის მოსახლეობა თავს 'ყველაზე დაჩაგრულად' მიიჩნევს და 'უყურადღებობას' ხშირად ეთნიკურ სარჩულსაც უღებენ. თელიან რომ ხელისუფლება ხალხს იყენებს მხოლოდ საკუთარი მიზნებისთვის: 'ჩვენი რაიონი ხელისუფლების მხრიდან ძალიან უყურადღებოდ არის მიტოვებული. საქართველოში მხოლოდ დიდ ქალაქებში ხომ არ ცხოვრობს ხალხი, ცოტა ჩვენი რაიონის მიმართაც გამოიჩინოს ყურადღება მთავრობამ?' (მამაკაცი 29 წლის, ქართველი ადიგენი) კარგი იქნება, თუ სააკაშვილი სამცხესაც მოაქცევს ყურადღებას. ჩვენდამი უყურადღებობის მიზეზი ალბათ ის არის, რომ სომხები არა ვართ. შესხეთი მხოლოდ ჯავახეთი არ არის, ახალციხის აქეთ ადიგენისკენ არც გუბერნატორს და არც არაეის მთავრობიდან ფეხი არ აპოუდგამს და ჩვენი პრობლემებით არაეის დანებრებულა'. (ქალი 20 წლის, ქართველი ადიგენი) - ბოლო დროს ბევრი თანამებლობის პირები ჩამოდიან რაიონში და მიდიან პირდაპირ ფოკის მონასტერში, ყურადღებას არ აქცევენ ჩვენს გასაჭირს და არც კი ინტერესდებიან რაიონის, ადგილობრივი მოსახლეობის პრობლემებით'. (მამაკაცი 52 წლის, სომეხი ნინოწმინდა) 'სახელმწიფო ყურადღებას საერთოდ არ გეაქცევს. იმ ტოტს ჭრიან, რომელზეც თეთრი სხედიან. გამოჩნდება სხვა დამფინანსებელი, რომელიც დააფინანსებს რომელიმე პოლიტიკურ ჯგუფს და მერე ამათ გადააყენებენ.' (მამაკაცი 29 წლის, ქართველი ადიგენი). 'ჩვენ მთავრობას მარტო არჩევნების დროს თუ გავახსენდებით, არიქა თქვენი საარჩევნო უფლებები დაიცავითო, ცხოვრების უფლებაც რომ გეაქვს, ეს ავიწყდებათ მომავალ არჩევნებამდე, არჩევნების წინ დევსაც მოგვეცემენ და გუსსაც შეაკეთებენ, ერთი თვით' (ქალი 34 წლის ქართველი, ახალციხე). '1987 წლამდე ემუშაობდი ქარხანაში, მერე დეიშალა ქვეყანა და მას შემდეგ სულ გეპირდებიან ორ-სამ წელში ყველა პრობლემას მოვაგვარებთო, ახლა უმუშევარი ვარ და ველოდები, რით ვერ გავიდა ორი-სამი წელი ოცი წლის განმავლობაში, მარტო თავიანთი თანამებლობები აინტერესებთ'. (მამაკაცი 49 წლის ქართველი ადიგენი). 'მთავრობამ სოფელსაც უნდა მოხედოს, გაკეთდეს რამე რომ ხალხი მარტო იმას არ ხედავდეს, გამგებლები და სათემო კავშირები როგორ მდიდრდებიან ხალხის ხარჯზე.' (მამაკაცი 42 წლის ქართველი ადიგენი) 'იელიტის ეკლესიის მიტაცების ფაქტი, რეაგირების გარეშე დარჩა ყველა ინსტანციაში, ალბათ ხელისუფლებას, ურჩევნია წაყურუოს, ვიდრე მოგუხედოს და სიმართლე გაარკვიოს, ერთი წლის სირბილის შემდეგ, დაერწმუნდი რომ ამ სახელმწიფოში, ხელისუფლებას მხოლოდ გადასახადის გადამხდელებად თუ ეჭირდებით (მამაკაცი 36 წლის, ქართველი, ახალციხე) 'სახელმწიფოს, თუნდაც პრეზიდენტის მხრიდან, ზოგჯერ ისეთი განცხადებები კეთდება, რომ ან არ არიან

ანფორმირებულები, ან დაგეგმიან. ამიტომ საზოგადოება თავის პრობლემებთან მარტოა დარჩენილი." (მამაკაცი 34 წლის, ქართველი ადიგენი)

მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი გაცილებით "დიდ იმედებს" ამყარებდა 'ვარდების რევოლუციაზე', როგორც მოსალოდნელი იყო აღნიშნული იმედები მთლიანად არ გამართლდა და ცხოვრება უკეთესობისკენ 'შეორე დღესვე' არ შეიცვალა, რაც მოსახლეობაში იმედგაცრუებას იწვევს. ზოგი ამას გაგებით ეკიდება და მომავლის იმედი აქვს, მოსახლეობის უმეტესობა კი 'ძველი და ახალი ცოდებისთვის' პასუხს ახალ ხელისუფლებას თხოვს: 'რევოლუციის შემდეგ ჯერ-ჯერობით, ბევრი არაფერი შეცვლილა, დროა საჭირო, უნდა მოვითმინოთ, შეიძლება სათავეში მოხედნენ შემთხვევითი კადრები რომლებიც ვერ ართმევენ თავს სახელმწიფოებრივ პრობლემებს, ან თვითონ არიან კორუპტირებულები, ამას წმენდა უნდა.' (მამაკაცი 36 წლის, ქართველი ახალციხე) 'მოთმინებასაც სასღვარი აქვს, მოთმინებაში გაილია მთელი ჩემი ახალგაზრდობა, ვითმენდით და ვითმენთ, ყველა ხელისუფლება ასე გვეუბნებოდა და ყველაფერი წინა ხელისუფლებას აბრალებდა. მე ამ ხელისუფლებისაც აღარ მწამს, ყველა იმედი გამიქარწყალეს'. (ქალი 47 წლის, ქართველი ახალციხე) 'ხალხს არსებობის უფლება და სამუშაო მაინც უნდა ჰქონდეს, ვარდების რევოლუციის შემდეგ იმედი მომეცა, რაღაც მაინც შეიცვლება უკეთესობისკენ-მეთი, უარესობას ნამდვილად არ ველოდი' (ქალი 34 წლის ქართველი ადიგენი) 'მე არ მინდა, რომ შეილი გაუშვან რუსეთში, მაგრამ მეუბნება, სადამდე ვუყურო ამათ ჩხუბსა და ფულულებს ხვეტასო, მაინც იქეთა აქვს პირი.' (ქალი 57 წლის სომეხი, ადიგენი) 'ვინც რევოლუცია განახორციელა, გახდა დემოკრატი. ჩვენ რა არადემოკრატები ვართ? მათი გაკრიტიკება არ შეიძლება, შეცვლითაც არაფერი შეცვლილა სახელის გარდა: ადრე იყო მოქალაქეთა კავშირი, ესხა გახდა ნაციონალური მოძრაობა.' (მამაკაცი 34 წლის სომეხი, ახალციხე)

მწვავედ დგას ადგილობრივი საკადრო პოლიტიკის საკითხიც. მოსახლეობა უმთავრესად იმედობდა, რომ კადრებს არჩევენ არა პროფესიონალიზმის გათვალისწინებით, არამედ ნათესაობით, ნაცნობობით, პარტიული ნიშნით და ქრთამით: 'ჩვენს მხარეში ჯერაც ვერ მოვიდა ისეთი ხელმძღვანელი, ვინც გულთან მიიტანდა ადგილობრივ პრობლემებს. აქ რომ მოდიან, სამუშაოდ, მოტივაცია უნდა ჰქონდეთ და შედეგიც იქნება.' (მამაკაცი 35 წლის, ქართველი ახალციხე) ყველა გუბერნატორს თავისი კადრები მოყავს და ხშირად ისეთები, რომლებიც საერთოდ არ იცნობენ რეგიონის პრობლემებს, რასაც ადგილობრივი კადრები უფრო მოაგვარებდნენ.' (მამაკაცი 36 წლის, ქართველი ახალციხე) 'რისთვის გვინიშნავენ თბილისიდან ხელმძღვანელობას, საკითხაია, ფულის საკეთებლად?' (მამაკაცი 45 წლის, ქართველი ახალციხე) 'იმედი გვქონდა რომ ხელისუფლება ადრინდელ შეცდომებს გაითვალისწინებდა, როგორც რეგიონებთან დამოკიდებულებაში, ისე კადრების შერჩევაში. დაპირება იყო, მაგრამ არა, იგივეა დღესაც, რაიკომის მდივანით გვიგზავნიან გუბერნატორს.' (მამაკაცი 35 წლის ქართველი ახალციხე) 'ჩვენ გუბერნატორს ვეძახით, მაგრამ ის არანაირი გუბერნატორი არ არის, ის პრეზიდენტის წარმომადგენელია, ჩვენ არ ვიცით მას რა უნდა და რა უნდა აკეთოს, მან კი არ იცის ჩვენ რა გვჭირდება.' (მამაკაცი 27 წლის, სომეხი, ახალციხე) 'კადრების შერჩევა ხდება პარტიული ნიშნით. ვიყავი სხვა პარტიაში, მუშაობის დაწყება მინდოდა, მაგრამ არ ვიყავი 'ნაციონალი' და არ მიმიღეს სამუშაოდ. კვალიფიკაციას და კომპეტენტურობას ნაკლებად ითვალისწინებენ.' (ქალი 34 წლის ქართველი ადიგენი) 'მსურდა მუშაობის დაწყება პარტიულში, შევადროვე საბუთები და მივიტანე, იქ კი ნაციონალების მიმართვა მომთხოვეს' (მამაკაცი 23 წლის, ქართველი ადიგენი)

ახალ მთავრობას საკადრო პოლიტიკას უწუნებს სამცხე-ჯავახეთის სომეხი მოსახლეობაც და აღნიშნავს რომ ისინი მონაწილეობას ქვეყნის

მართვაში თითქმის არ ღებულობენ:

'ადრე, გამგეობაში სომხებისათვის თუ იყო 2 ადგილი, დღეს არის ერთი, საკრებულოში კი სამის მაგიერად არის 1. მთავრობამ უნდა შეაკვალოს დამოკიდებულება ჩვენდამი" - (მამაკაცი, 54 წლის, სომეხი, ახალციხე). 'თუ არის ევანსია სამსახურში, რა თქმა უნდა, მიიღებენ ქართველს და არა სომეხს, არ ვიცი ადგილობრივი ჩინოვნიკების ბრალია ეს თუ უემოდან, მთავრობიდან მოდის" (ქალი 32 წლის სომეხი ახალციხე) 'თუ აშშ - ში შავკანიანებს შეუძლიათ იყვნენ სახელმწიფო მდივნები და მერები, ჩვენთან როდის დადგება დრო, რომ ახალციხეში იყოს სომეხი მერი" (მამაკაცი 65 წლის, სომეხი, ახალციხე).

მიზეზები, რომლებიც ყველაზე მეტად განაპირობებენ მოსახლეობის 'გაუცხოებას" ხელისუფლებისაგან, ბიუროკრატიული ბარიერები და კორუფციაა. აქედან გამომდინარე, ეკონომიკური სიღუხჭირის ფონზე მოსახლეობა განსაკუთრებით მწვეველ განიცდის თუნდაც ერთი ჩინოვნიკის დასუფლებასა და არაკომპეტენტურობას, უჩინო ან არსებულ უშუშვერობას, უკანონობას და საბიუჯეტო თანხების არამისწობრივ ხარჯვას. აფიქსირებენ, რომ კორუფცია დღესაც საკმაოდ მაღალ დონეზეა სახელისუფლებო თუ საგანმანათლებლო სისტემაში, ხშირად პირდაპირ ან მოტყუებით სძალავენ თანხებს ხალხს, მაგრამ მოქალაქეები მაინც, უმიტეს შემთხვევაში, თავს არიდებენ კონკრეტული ფაქტების დასახელებას. აღნიშნავენ, რომ კორუფციის მაღალი მანქვნებული აიხსნება სახელმწიფო მოხელეების დაბალი ანაზღაურებითაც: 'ეინც უნდა იცოდეს და ზომებს იღებდეს, მან კარგად იცის კორუფციის ფაქტების შესახებ, მაგრამ რეაგირება კი არ ჩანს" (მამაკაცი 37 წლის, ქართველი ახალციხე) 'ხელისუფლება თავად უწყობს ხელს კორუფციას. თუ სახელმწიფო მოხელემ უნდა იმუშაოს იმ პირობებით, რაც მას მოეთხოვება, მაშინ ანაზღაურებაც სათანადო უნდა იყოს, როცა სკოლის დირექტორის ხელფასი 60 ლარია და მან უნდა განახორციელოს გრანდიოზული რეფორმები, ამას ვერ მოახერხებს მხოლოდ ენთუზიაზმით" (მამაკაცი, 34 წლის ქართველი ახალციხე). 'საძორების გადასახადი მოგეთხოვს 1,80 ლარი ერთ სულ პარტეკზე. ჩვენ დავიანგარიშეთ და 1 ლარზე მეტი არ უწედა, ესეიგი ზედმეტს გვახდევინებენ და ჯიბეში იღებენ" (მამაკაცი 46 წლის ქართველი ადიგენი) 'ესო მაქვს შემოსარავი, მჭირდება 2 კუბ. მეტრი ხე-ტყე. ბილეთი არ მომცეს, ფონდი არ გვაქვსო, არა და ჩვენს თვალწინ დღემო 100-150 კუბ. მეტრი ხე-ტყე გადის. დაახლოებით 100-ჯერ ვარ დაბა ადიგენში ჩამოსული ხე-ტყის ბილეთებზე, სპეციალურად გვიქმნიან ბარიერებს და ბილეთებს არ გვაძლევენ. ჩვენც იძულებული ვხდებით პირადად გაეურიგდეთ მეტყევეს და მიეცეთ 10 თუ 20 ლარი ხეში". (მამაკაცი 48 წლის, ქართველი ადიგენი) 'ეისაც 'კაცი" ჰყავს კარიერაც მას აქვს. მისთვის 1500 ამერიკული დოლარი გადაეხადეთ, ამ ფულთი ინსტიტუტში ჩავაბარებინეთ და დაემატაერებინეთ კიდევ" (ქალი, 24 წლის. ქართველი, ახალქალაქი) 'კანონები თითქმის არ მოქმედებს. სამსახურის დასაწყებად გთხოვენ ფულს. რაც არაკანონიერია. კანონები მაშინ მოქმედებს, როცა ხდება გადასახადების აკრეფა". (მამაკაცი, 30 წლის, სომეხი, ახალქალაქი). 'თუ ვინმე გყავს ხელისუფლების მაღალ ეშელონებში, მაშინ ყველა კანონი შენთვის აშუშავდება. კანონი მოქმედებს 'პლიური ზურგის" დახმარებით" (მამაკაცი 44 წლის, სომეხი ახალქალაქი) 'დაინგრა ცხოვრება. დღეს ყველაზე დიდი პრობლემა უშუშვერობაა, თუ ფული არ მიეცი, მუშაობას ვერ დაიწყებ, ასე იყო ადრე და ასეა დღესაც". (მამაკაცი 29 წლის, ქართველი ადიგენი) 'თუ არ გქონდა ფული. შევარდნაძის დროს, ვერც სამსახურს ნახავდი და ვერც ისწავლიდი. ცხოვრების გზაზე გამოვედი თუ არა წაეაწყვი პრობლემებს, მინდოდა უმაღლესი განათლების მიღება, მაგრამ ვერ შევძელი, არც ფული მქონდა და არც კაცი მყავდა." (მამაკაცი 32 წლის, ქართველი ადიგენი) 'რაიონში სუფევს სრული განუკითხაობა, ფართოდაა გავრცელებული კორუფცია და პროტექცია, მოიყვანეს

და გინეკოლოგი დასვეს სატყეოს უფროსად. კორუფციის და ბიძაშვილ-მამიდაშვილობის პრობლემა დღესაც დგას ისევე აქტიურად. როგორც აქამდე იყო და ხალხიც ისეა შეგუებული, რომ მასთან ბრძოლა უაზრობაა“ (მამაკაცი 51 წლის, ქართველი ადიგენი) „თუ უბრალო მოქალაქემ არ მისცა ქრთამი და არ მოძებნა სამსახური, მაშინ მისი შვილი უსწავლელი დარჩება და გლეხობიდან თავს ვერ დააღწევს. მაშინ როცა მინისტრებსა და პარლამენტარებს აქვთ ხელფასი 3000 ლარი, იმათი შვილები გერმანიაში სწავლობენ და აქედან გამოშდინარე მომავალში შემოსავლიანი სამსახურებიც აქვთ გარანტირებული“. (ქალი 20 წლის, ქართველი ადიგენი) მე უსწავლობდი ახალციხის უნივერსიტეტში ფასიან საქტორსუ მესამე კურსიდან გამრიცხეს გადასახადის გადაუსიდლოების გამო (იმ დროს ფული არ მქონდა), მოგვიანებით მე მსურდა თავის ადღენა და უნივერსიტეტში ვიკითხე როგორ შეიძლებოდა ამის გაკეთება. მომთხოვეს 300 დოლარი, მაშინ როცა ოფიციალური გადასახადი 100 დოლარი იყო“ (მამაკაცი 24 წლის, ქართველი ადიგენი). „როდესაც ჩემმა შვილმა იურიდიულზე გადაწყვიტა სწავლა და გავიკითხეთ, გვითხრეს ჯობია არ გაეკაროთ 2000 დოლარი უნდაო“ (ქალი 57 წლის სომეხი, ადიგენი). „თუ არ შეიცვალა ხელისუფლების პოლიტიკა სამცხე-ჯავახეთისადმი, თუ არ მოისპო კორუფცია, ქრთამი და ფულის კეთება“, სამცხე-ჯავახეთში პრობლემები არ მოგვარდება, პირიქით, მოგვემატება“. (მამაკაცი 34 წლის ქართველი, ახალციხე) „დაფინანსე მასალა, დატვირთე მანქანა და წავედი ყალბი საბუთებით, მანერებს საფინანსო პოლიცია, მიხვდა, რომ საბუთები არის ნაჩაღისარი“, მეუბნება, გადაიხადე და წადიო, კორუფცია არ არის? ადრეც ასე იყო, მაგრამ არ მეგონა ესლა, რეკოლუციის შემდეგ ფულის გადახდით, თუ გამიშეებდნენ“ (მამაკაცი 23 წლის, ქართველი ადიგენი) „შენთან რომ შემოვიდნენ მალაზიაში და ლიქორი რომ წაიღო, საფინანსო პოლიციამ, ეს უკვე კორუფციაა ნატურით. იმიტომ დაკეტე მალაზია, ჩომპრამ“ არ დაკეტა. იმიტომ რომ ჰყავს ვიღაც პატრონი და არ ეშინია არც ნატურით წაღების და არც დაჯარიმების“ (მამაკაცი 23 წლის, ქართველი ადიგენი) „ნინოწმინდის რაიონული ცენტრი და ზოგიერთი სოფელი დღემდე არ არის სასმელი წყლით მომარაგებული. იყო მცდელობა სასმელი წყლის მიღსადენის გაყვანის. რაიონის ბიუჯეტიდან, 2004 წელს გამოიყო 400 ათასი ლარი, მაგრამ პრობლემა არ მოგვარებულა ფული კი გაქრა საჭიროა პრინციპულად მიუღდეთ ამ საკითხს, ჩატარდეს გამოძიება, დაისაჯოს დამნაშავეები, რათა სხვები დამნაშავენი და არ აკეთონ ფულები სხვის ხარჯზე“ (მამაკაცი 74 წლის, სომეხი ნინოწმინდა)

მოსახლეობის ნაწილი ხელისუფლებას ზეწოლაში ადანაშაულებს და საკუთარი უფლებების დაცვას ძალის გამოყენებით აპირებს: „ნინოწმინდაში თანამდებობებზე, ძირითადად, მუშაობენ სომხები და ქართველები, მიწის განაწილების დროს დუსხობრებს არაფერი მისცეს, სომხებს კი დიდი პრივილეგიები აქვთ, ამის გამო მე ხმამაღლა დაეადანაშაულე ხელისუფლება და ერთი დღეც კი არ გასულა დირექტორის საშუალებით დამემუქრნენ და მიბრძანეს გავჩუმებულიყავი“ (ქალი 51 წლის, რუსი). „ეთნიკური უმცირესობების ინტეგრაციის პრობლემას, სახელმწიფოს მართვაში მათ მონაწილეობას, ხელს უშლიან ჩვენი რაიონის სომხური კლანები, რომლებიც ცდილობენ თავი წარმოაჩინონ სახელმწიფოს ერთადერთ საყრდენად რაიონში, თითქოს მხოლოდ მათ შეუძლიათ ადგილობრივი პრობლემების მოგვარება. ისინი ისეთ სიტუაციას ქმნიან ადგილზე, რომ უბრალო ხალხს არ შეუძლია მათი გადალახვა, რადგან რეალური ძალაუფლება მათ ხელშია და არა ადგილობრივი ხელისუფლების.“ (მამაკაცი 53 წლის რუსი ნინოწმინდა) „მთავრობის მხრიდან ჩვენთვის სასიკეთო არაფერი კეთდება. თუ მიიღებენ კონვენციას“ (ჩარჩო კონვენცია ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების შესახებ) ეს უკვე ერთი ნაბიჯია..... თუ არა და ჩვენი უფლებები ჩვენზე უნდა დავიკვათ და რაც ჩვენ გვინდა თუ არ მივიღებთ ტკბილად,

ჩვენ ამას გვაეკეთებთ ჩვენებურად. თუ საქმე მივიდა იქამდე, ძალასაც გამოვიყენებთ. (მამაკაცი, 24 წლის, სომეხი, ახალქალაქი) 'თუ ახალქალაქში მცხოვრები სხვა ეთნიკური ჯგუფებიც ჩვენთან ერთად იქნებიან, ჩვენთან დადგებიან და ჩვენს მოთხოვნებს დაუჭერენ მხარს, მაშინ მათი პრობლემებსაც გადავტვრიტ'. (სომეხი მამაკაცი 26 წლის, ახალქალაქი) 'ჩემი შეხედულებით, თუ ჩვენ გვექნებოდა ჰუმანიტური თვითმმართველობა, დაარქვით მას თუ გინდათ ავტონომია. ან კიდევ სხვანაირად, მაშინ ჩვენ არაფერი შეგვიძლიდა ხელს. ჩვენს პრობლემებს ჩვენ თვითონ გადავტვრიტთ, ხელისუფლება ვეღარ ჩაეროდა ჩვენს საქმეებში.' (მამაკაცი 34 წლის, სომეხი ახალქალაქი)

სემოთაღნიშნული ფაქტორებიდან გამომდინარე მოსახლეობა თავს ვერ გრძნობს ქვეყნის მოქალაქედ, სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობა სამშობლოდ კონკრეტულად თავის საცხოვრებელ რაიონს აღიქვამს და არანაირად მთლიანად საქართველოს: 'მე მხოლოდ პასპორტით ვარ საქართველოს მოქალაქე. ვფიქრობ, რომ ფორმალურად ვცხოვრობ საქართველოს ტერიტორიაზე, ხელისუფლებას არ ვჭირდები მე და ვერც მე ვხედავ რაში მჭირდება მთავრობა მე' (ქალი, 24 წლის, სომეხი, ახალქალაქი). 'თითოეულმა ადამიანმა უნდა იგრძნოს, რომ იგი არის საქართველოს მოქალაქე, აი, მაშინ დაიცავს ის თავის სახელმწიფოს.' (ქალი 30 წლის, სომეხი ახალქალაქი) 'საჭიროა, რომ ახალგაზრდებმა ჯარში იმსახურონ საზღვარზე. სხვა კი არ უნდა მოვიდეს ჩვენი საზღვრის დასაცავად (იგულისხმება საქართველო-თურქეთის საზღვრის ჯავახეთის მონაკვეთი), არამედ ჩვენ უნდა ვიგრძნოთ პასუხისმგებლობა და ჩვენვე დავიცვათ ჩვენი საზღვარი.' (მამაკაცი, 24 წლის, ქართველი ახალქალაქი) 'ახალქალაქის ბაზიდან რუსული ჯარის გასვლის შემდეგ, ქართულ არმიასთან ერთად სომხეთის არმიის ნაწილებიც ჩადგნენ, უფრო იმედიანად ექიანები' (მამაკაცი 56 წლის, სომეხი ახალქალაქი) 'რატომ უნდა დავიცვა ახალციხის საზღვარი, როცა ახალქალაქის საზღვარი დაუცველია? ახალქალაქის საზღვარს ისე არავენ დაიცავს, როგორც ახალქალაქელები არც ნატო' და არც ქართული არმია არცერთი არ გვინდა, დაე იყოს ახალქალაქის არმია' (მამაკაცი, 25 წლის, სომეხი, ახალქალაქი)

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვებამდე უკანასკნელი 70 წელი, ქვეყნის მოსახლეობა ტრადიციარული სისტემის მარწუხებში იყო მოქცეული, სადაც ხალხს ეკრძალებოდა თავისუფალი აზროვნება და ქმედება, რის გამოც ჩვენი საზოგადოების ერთ ნაწილს ახასიათებს თითქმის სრული სამოქალაქო ნიჰილიზმი და ინდიფერენტულობა. ასახელებენ კორუფციას და პროტექციონიზმს კონკრეტულ უწყებებს მაგრამ მიანჩნიათ, რომ ამ მანკიერების წინააღმდეგ ვიღაც სხვამ უნდა იბრძოდოს, ხოლო თვითონ თავის სამოქალაქო მოვალეობას უპირისიპევიერად გამოთქმული პასიური უკმაყოფილებით შემოფარგლავენ. მათთვის დამახასიათებელი სამოქალაქო ნიჰილიზმი და აშკარა ინერტულობაა, პროტექციონიზმისა და კორუფციის განვითარების ერთ-ერთი წინაპირობაა. საზოგადოების დიდი ნაწილი, რიგითი ადამიანის მოქალაქეობრივი ვალდებულებას დემოკრატიულ სახელმწიფოში ამოწურავს მხოლოდ არჩევნების დღეს საარჩევნო უბანში გამოცხადებითა და ხმის მიცემით, მომდევნო არჩევნებამდე კი იმყოფება პასიურ მდგომარეობაში. იმისათვის რომ არჩევნიდან არჩევნებამდე შუალედურ პერიოდში, მთავრობამ უპირობოდ და პატიოსნად შეასრულოს მასზე დაკისრებული მოვალეობები და აღასრულოს საზოგადოებისაგან მიღებული შეკვეთები. ხელისუფლება მუდმივად უნდა გრძნობდეს თავს მოსახლეობის წინაშე ანგარიშვალდებულად, მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში დამარცხდება პროტექცია და კორუფცია, დაშვიდრდება დემოკრატიული პრინციპები და ღირებულებები.

სასოფადოების სხვა ნაწილს, აშკარად გამოხატული წინააღმდეგობრივი დამოკიდებულება გააანინა სახელმწიფოსადმი და ხელისუფლების მიერ მათი სამოქალაქო სასოფადოებაში ინტეგრირებისაკენ მიმართული ყოველი ნაბიჯი, ასინძლაციის მცდელობად აღიქმება. შესაბამისად საუბრობენ სახელმწიფოსაგან 'დაცვის მექანიზმებზე'. ქართული არმია, მოსახლეობის ამ ნაწილისათვის, ისეთივე "უცხოა" როგორც "ნატო" და იმედს ამყარებენ 'ახალქალაქის არმიასზე'

ბოლოსიტყვაობა

სამცხე-ჯავახეთში პრობლემები საკმაოდაა დაგროვებული. მოსახლეობის განსხვავებულ ეთნო-რელიგიურ ჯგუფთა შორის ენობრივ, სოციალურ, რელიგიურ და სხვა პრობლემებს ემატება კიდევ ის რომ სადაო ხდება საკულტო ნაგებობების ეთნიკური ან რელიგიური კუთვნილება და ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, ორივე მოდალე მხარეს (ქართულ-სომხური, მართლმადიდებლურ-კათოლიკური) მოყავს ობიექტური თუ სუბიექტური არგუმენტები. სოგჯერ ქართული სახელმწიფოს სუვერენიტეტიც კი უგულვებელყოფილია ('საკითხი უნდა გადაწყდეს ორი სახელმწიფოსა და ორი კათოლიკოსის დონეზე').

მწვავედ აღიქმება ენობრივი პრობლემაც, რეგიონის სომხური მოსახლეობის ერთი ნაწილი ქართული ენის შესწავლის საჭიროებას და აუცილებლობასაც აშკარად აცნობიერებს და ცდილობს კიდევ შეისწავლოს იგი, ვინაიდან სწორედ სახელმწიფო ენის სათანადო დონეზე დაუფლებაში ხელაქს მრავალი პრობლემის გადაწყვეტას და პერსპექტივას უკეთ მოახდინოს საკუთარი შესაძლებლობების, ინტელექტუალური პოტენციალის რეალიზება ცხოვრებაში, ქართულის ცოდნამ, კონსტიტუციურის გარდა პრაქტიკული მნიშვნელობაც შეიძინა, რაც განსაკუთრებით ნათლად ჩანს ადიგენისა და ახალციხის რაიონების მგალობლზე. ახალციხის რაიონში სომხური მოსახლეობის ერთი ნაწილი, ქართული ენის სწავლების ხარისხისა და მეთოდების გაუმჯობესებასაც კი ითხოვს. ამავე დროს, მიანიათ რომ სახელმწიფო ენის შესწავლა ასაკოვანთათვის არც არის საჭირო, ვინაიდან 'ისინი თავს გრძობენ პატარა სომხეთში' (სომხებით კომპაქტურად დასახლებულ სოფლებში) ადიგენის რაიონში სადაც სომხური მოსახლეობა მაქსიმალურადაა ინტეგრირებული ქართულ გარემოში ენის უცოდინარობის პრობლემა არ არის, ამავე დროს მათთვის არც მშობლიური სომხური ენის შესწავლისა და შენარჩუნების პრობლემაა. ბავშვები სომხურ სკოლაში სწავლობენ.

რეგიონის სომხური მოსახლეობის სხვა ნაწილი, (განსაკუთრებით ახალქალაქისა და ნინოწმინდის რაიონებში, სადაც მათი რაოდენობა მკვეთრად აღემატება ქართველებისას) არ თელის საჭიროდ ქართული ენის შესწავლას. მათ მიერ იგი არ აღიქმება როგორც სახელმწიფო ენა და 'საბჭოური ტრადიციისამებრ' საკომუნიკაციოდ, უპირატესობა რუსულს ენიჭება. მათთვის 'ძირითადი ენა' სომხურია, ხოლო 'სხვებთან' საკომუნიკაციო-რუსული. აქ მცხოვრებ ქართველებს 'თავისიანებად' მიიჩნევენ, ვინაიდან ყველა მათგანმა იცის სომხური, ხოლო 'ჩამოსულ' ქართველებთან პრობლემები აქვთ 'მათ არ იციან ადგილობრივი, სომხური ენა.' ეს განპირობებულია არა მარტო ქართულ სახელმწიფოებრივი დამოკიდებულებით ეთნიკურ უმცირესობათა პრობლემებისლიადმი, არამედ გარკვეულწილად, მოსახლურ სახელმწიფოს, სომხეთის ლინგვისტური და კულტურული სიერცის ეკადენითა და ზოგიერთი პოლიტიკური წრეების სეპარატისტული იდეოლოგიითაც. ქართული ენის დამკვიდრება 'ასინძლაციის მცდელობად' და 'უფლებების დარღვევად' აღიქმება, რაც იწვევს მათი მხრიდან წინააღმდეგობას ქართულის, როგორც სახელმწიფო ენის დამკვიდრებისადმი ('ჩვენ აქ უმრავლესობა ვართ, რატომ უნდა ვისწავლო ქართული, დაე მათ ისწავლონ სომხური'), ხოლო რიგ

შემთხვევებში აგრესიასაც კი ("მოუეწოდებთ, გამოიყენონ მხოლოდ თავიანთი მშობლიური, სომხური ენა", "აუფასეთი და ოსეთი ფეხზე დადგენენ...")

სამცხე-ჯავახეთის ქართული მოსახლეობის აზრი, სახელმწიფო ენის ცოდნის შესახებ, ერთსულოვანია და მიიხსენებენ რომ ქვეყნის ყველა მოქალაქე ვალდებულია იცოდეს იგი, მიუხედავად ეთნიკური კუთვნილებისა. ქართული მოსახლეობის ერთი ნაწილი ლოიალურია არაქართველი მოსახლეობის მიერ ქართული ენის არცოდნისადმი და თვლის რომ ქართულის შესწავლისათვის 'სახელმწიფო არ უქმნის მათ სათანადო პირობებსა და მოტივაციას', მოსახლეობის სხვა ნაწილის აზრით კი ქართული ენის არცოდნით არაქართველები პრობლემებს უქმნიან, როგორც საკუთარ თავს, ასევე ქართველებსაც ('ეს ჩვენ უფრო გვიქმნის პრობლემებს. განსაკუთრებით მწვავედ აღიქვამენ ქართული ენის 'იგნორირების' საკითხს ჯავახეთში მცხოვრები ქართველები

ისინი ქვეყნის ღირსების შეღავათად აღიქვამენ როცა ქალაქში ქართულენოვანი აბრების ნაცვლად ხედავენ არაქართულ აბრებს, წუხან რომ ქართულად მხოლოდ ოჯახში შეუძლიათ საუბარი და თუ არ იცი სომხური, სამსახურში არ მიგიღებენ". აქეთ განცდა რომ 'სხვა სახელმწიფოში' ცხოვრობენ და თავი 'უმცირესობად' წარმოუდგენიათ, ხელისუფლებისაგან მიტოვებული არიან და საკუთარ სამშობლოში ვერ გრძნობენ მოქალაქისადმი 'დამახასიათებელ' სიამაყეს.

ეს და სხვა მრავალი ფაქტორი აისახება სამცხე-ჯავახეთში მცხოვრები მოსახლეობის ნაწილის დამოკიდებულებაში ხელისუფლებისადმი. აქ ვერ 'გრძნობენ' თავს ქვეყნის მოქალაქედ არა მარტო უმცირესობების წარმომადგენლები არამედ უმრავლესობის წარმომადგენლებიც. ორივე მხარე ჩივის ხელისუფლების მხრიდან უყურადღებობას და თუ ერთი მხარე (ახალქალაქის, ნინოწმინდის რაიონები) სახელმწიფოს მხრიდან უყურადღებობას ეთნიკურ წარმომავლობას 'აბრალებს', მეორე მხარე (ადიგენის რაიონი) ამ დროს აღნიშნავს 'გადაამეტებულ' უყურადღებობას ჯავახეთისადმი და უმცირესობებისადმი. ამ ჯგუფების ჩაკეტილობა, დიალოგისა და ინფორმაციის დეფიციტი განაპირობებს ერთიდაიგივე პრობლემების სხვადასხვანაირ ხედვას.

ერთნაირი, უარყოფითი დამოკიდებულება დააფიქსირეს 'თურქი-მესხების' რეპატრაციის პრობლემისადმი, როგორც ქართული, ისე სომხური მოსახლეობის უმრავლესობამ. ისინი თვლიან რომ ქვეყანა მათი ჩამოსახლება თხელ პრობლემებსა და კონფლიქტურ სიტუაციებს დაუშატებს სამცხე-ჯავახეთს.

თითქმის ერთნაირად უარყოფითი შეხედულება აქეთ სხვადასხვა რაიონში მაცხოვრებელ სხვადასხვა ეთნოსის რელიგიურ უმრავლესობებს" არატრადიციული რელიგიის მიმდევრებთან მიმართებაში, ისევე როგორც ერთიანი რელიგიური უმცირესობების პრობლემები განურჩევლად მათი ეთნიკური კუთვნილებისა და რელიგიური ჯგუფის სიდიდისა.

სამცხე-ჯავახეთის როგორც ქართველ, ასევე არაქართველ მოსახლეობაშიც გამოიკვეთა ჯგუფი, რომელთა აზრით, ენობრივი, ეთნორელიგიური და სხვა პრობლემების გადასაწყვეტად აუცილებელია აქ მცხოვრებმა ყველა ეთნოსმა გადადგას ურთიერთშეხვედრი ნაბიჯები, დაუშვას კომპრომისები, რათა ერთობლივი ძალისხმევით, დიალოგით, აზრთა ერთმანეთთან შეჯერებით, გამოინახოს კონკრეტული გზები პრობლემების ერთობლივი ძალით მოსაგვარებლად. სახელმწიფოს მხრიდან მსდგავსი ინიციატივების მხარდაჭერა და შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის მომზადება რეგიონში არსებული პრობლემების გადაჭრის უმოკლესი და ეფექტური საშუალებაა 'სახალხო დიპლომატიასთან' ერთად.

Предлагаемая брошюра издана неправительственной организацией “Союз Месхов Демократов” в пределах проекта “Диалог - наилучший путь решения проблем” при финансовой поддержке Евросоюза. В брошюру вошли четыре раздела, которые касаются конкретных проблем Самцхе-Джавახети и в основном выражают мнение населения региона.

Предлагаемая книга не является научной работой, в нее вошли переработанные материалы встреч и дискуссий, которые проводились в Ахалцихском, Ахалкалакском, Ниноцминдском и Адигенском районах в связи с существующими проблемами региона.

Издание этой книги, надеемся, что государству, обществу, международным организациям облегчит понятие тех реальных проблем, которые существуют в регионе, что поможет им в эффективной работе и искоренении существующих проблем.

“Союз Месхов Демократов” благодарит за поддержку и сотрудничество “Кавказский Институт Мира Демократии и Развития” и “Институт Свободы”.

* Мнения, высказанные в данной брошюре, возможно, не совпадают с мнениями Евросоюза и неправительственной организации “Союз Месхов Демократов”.

Самцхе-Джавахеги значительная часть, исторического Месхети, на юго-западе Грузии. С юга регион граничит с Турцией и Арменией. С востока с регионом Шида Картли, а с севера Самцхе-Джавахеги разделяет с Имеретией Месхетский хребет. Центром региона является г. Ахалцихе. Регион отличается этнико-религиозным многообразием. По данным переписи населения 2002 года население региона представлено в следующем виде:

Районы	Население всего	Грузины	Армяне	Русские	Азербайджанцы	Украинцы	Греки	Езиды
Аджени	20,752	19,860	698	101	17	20	7	
Аспиндза	13,010	10,671	2,273	34	-	5	8	
Ахалкалак и	60,975	3,214	57,516	157	3	14	51	
Ахалцихе	46,134	28,473	16,879	410	13	42	129	
Боржоми	32,422	27,301	3,124	585	24	75	540	1
Пишомиша и	34,305	476	32,857	943	2	6	5	
Всего в районах	207,598	89,995	113,347	2,230	59	162	740	1

По приблизительным данным численно состав представителей разных религий распределяется:

	Ахалцихе	Аджени	Аспиндза	Пишомиша	Ахалкалаки	Боржоми
Грузины православные	19560	11600	9165	70	3451	29200
Грузины католики	6360	4100	1150			150
Грузины мусульмане(аджарцы)	40	4000	700	600	470	
Армяне григориане	13870	300	1900	26200	38700	1650
Армяне католики	5150	100		4300	17100	800
Армяне православные	400	250				
Русские "дубоворы"				780		
Представители нетрадиционных религий	750	380	150	350	750	580

Этнико-религиозное разнообразие региона обусловлено его географическим положением и историческими факторами. Самцхе-Джавахеги, как приграничный регион, часто являлся объектом агрессии и завоевания соседних стран. В результате менялся этнический и религиозный состав населения. Кроме этого опять-таки исходя из его географического положения, Самцхе-Джавахеги был расположен на историческом торговом пути, что само-собой способствовало миграции этносов и народов разных вероисповеданий.

Несмотря на то что этнико-религиозный состав населения изменился в последний раз в 1944 году до сегодняшнего дня разные этнические и религиозные группы частично находятся в самоизоляции (это особенно видно в их местах компактного проживания). Ухудшение взаимоотношений между этническими и религиозными группами “самоизоляция” особенно явно выявились в 90-х годах прошлого века (после развала Советского Союза)

Бесспорно, что указанные проблемы существовали и в “коммунистический период”. Несмотря, на это коммунистическая идеология, которая была ориентирована на создание образа “советского человека”, часто ценой собственной жизни вынуждала большую часть населения передвинуть на “задний план” собственные этнические интересы, а религию коммунистическая партия отрицала, как мешающий фактор в формировании “гомо советикуса”. После развала Советского Союза в “братских республиках” доминирующую позицию заняли национальное самосознание и религиозность.

Как раз с этих времен берут начало проблемы Самцхе-Джавахети, которые максимально обострила крайняя национальная политика периода Гамсахурдии, известный лозунг “Грузия для грузин” почти довела до этнических конфликтов Самцхе-Джавахети. К сожалению, в период правления Шеверднадзе о регулировании и решении указанных конфликтов никто не заботился. В результате “сбалансированной” политики Шеварднадзе, существующие этнические и религиозные конфликты перешли в так называемое “дремлющее состояние”, что фактически равносильно бомбе замедленного действия в регионе.

С этой точки зрения, существующие в регионе проблемы можно разделить на следующие основные группы (мы сознательно воздерживаемся от разговора на социальные темы по той простой причине, что они для этого региона не специфичны и во всех регионах страны более-менее одинаковое положение.)

1. Этнические проблемы.
2. Религиозные проблемы.
3. Проблемы взаимоотношения с властью.
4. Проблема “турок-месхетинцев”

Мы постарались по возможности явно показать в Адигенском, Ахалцихском, Ахалкалакском, Ниноцминдском районах существующее положение в этом аспекте, частично коснуться причин, которые их вызвали и факторов, мешающих решению этих проблем.

РЕЛИГИОЗНЫЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ В САМЦХЕ-ДЖАВАХЕТИ

Самцхе-Джавахети как по этническому, так и по религиозному составу, является одним из «пестрых» регионов Грузии. По не уточненным данным, согласно религиозной принадлежности здесь живут: православные – 35 %, григориане – 39%, мусульмане – 2,8%, католики (грузинские католики и армянские католики) – 19%, духоборы (русская секта) – 0,4%, последователи нетрадиционных религий (свидетели иеговы, евангелисты, пятидесятники и др.) – 1,4%.

С 16-го века на протяжении трех столетий Самцхе-Джавахети находилось под властью турок, что повлекло за собой мусульманизацию местного населения. Остальное население, которое не пожелало оставить свои родные места и стать мусульманами, нашли убежище в католической церкви, что им дало возможность получения мощного в то время Римского покровительства и гарантии неприкосновенности. В Самцхе-Джавахети количество католиков приблизительно равно – 40 тыс. человек. После русско-турецкой войны, когда Россия присоединила к себе часть так называемого Ахалцихского пашалыка, большая часть мусульманского населения переселилась на территорию Турции, а их места заняли переселенные Паскевичем армянские беженцы из Эрзрума и Карса.

Массово переселенное в Самцхе-Джавахети в 1928-30гг. армянское население по религиозной принадлежности разделялось на католиков и на последователей армянской апостольской церкви или «григориан». Григорианская церковь является одной из ветвей христианства. «Григоранской» армянскую апостольскую церковь назвали именем первого армянского католикоса Григория Просветителя, которого потом армянская церковь объявила святым. «Григорианская церковь» - это термин, которым назвал Паскевич армянскую церковь и именно отсюда он вошел в словесный оборот.

В отличие от православной и католических церквей, которые являются диофизитами – «григориане» являются монофизитами.

В 19-ом веке православная церковь Российской империи начала преследовать сектантов. В 1834-41 гг. на территорию Ниношминдского района Грузии насильно заселили сотни семей староверов из Тамбовской губернии и с Поволжья. Это были в основном духоборы и молокане (ответвления от русской православной церкви так называемая «секта»). Они свои новые места жительства называли русскими именами: Богдановка, Орловка, Гореловка, Тамбовка, Ефремовка, Родионовка и др. Они исходя из идеологии своей религии, пропагандировали воздержание от активной общественной и политической жизни.

Сильные изменения произошли в религиозном составе населения Самцхе-Джавахети в 1944 году, когда по приказу Сталина выселили отсюда оставшееся мусульманское население и на их места заселили из других районов Грузии (в основном из Имерети и Рачи) грузинское население православного вероисповедания.

Заселение в Самцхе-Джавахети грузинских мусульман (аджарцев) началось еще в советский период с конца 50-ых годов из соседнего Хулойского района в высокогорные села Адигенского района. В 80-ые же годы, из-за обвала в горных районах, пострадавшее аджарское население, руководство заселило в Аспиндзский, Ахалкалакский и Ниношминдские районы, создав надлежащие жизненные условия.

После развала Советского Союза в постсоветских странах к политическому и этническому кризису добавился острый духовный кризис, который выразился в рушении системы ценностей. Такое положение создает очень выгодные условия для религиозных групп, интересы которых направлены на завоевание новых пространств, поэтому не удивительно, что активизировались как религиозные основные направления, так и разные «секты», в Грузии и в том числе Самцхе-Джавахе-

---

ти, где и постепенно утверждаются «нетрадиционные» для Грузии религиозные направления (свидетели иеговы, пятидесятники, евангелисты). По мнению населения региона в активизации групп нетрадиционных религий определенную роль играет материальное обеспечение, так как эти группы достаточно солидно финансируются «главным офисом». Для потенциальных последователей секты привлекательны тем, что на них оказывает влияние «принцип избранных», замкнутость, принцип не участия в общественной жизни и идентификация авторитетов.

В бывшем Советском Союзе в годы «публичности и плюрализма», когда были брошены кандалы атеистической цензуры, со второй половины 1980-х годов чувствительно активизировалась православная церковь Грузии, начала пропагандировать православие в стране. В результате длительной и систематической православно – патриотической пропаганды со стороны церкви и радикал – националистов и у религиозного большинства появилась амбиция превосходства по отношению к последователям других религий. Как раз в этот период началось противостояние в Грузии, в том числе в Самцхе-Джавахети. Факт то, что в атеистическом Советском Союзе, именно на основе религии Аджарскому региону были даны права автономии. Это была составная часть имперской политики, которая предусматривала противостояние между разными группами, чтобы легче было управлять разделенным противостоянием обществом. Все это наложило определенный отпечаток на психологию нашего общества и содействовало усилению существующего антагонизма между разными религиозными группами.

Православные говорят о существующем религиозном противостоянии и в первую очередь себя считают пострадавшими, их притесняют больше чем другие религии. «Сейчас притесняют больше православных, а толерантности грузина никто не может учить» - (мужчина 42 года, Ахалцихе, православный). Приводят пример, в селе Сакунети (Ахалцихский р-он) к развалинам мечети, расположенной рядом с христианским храмом, народ относится с уважением, несмотря на то, что купол мечети построен на христианской церкви. «Все чужие племена, пришедшие в Грузию, в первую очередь разрушали церкви и вырубали виноградики, как национальные символы» - (женщина 34 года, православная, Ахалцихе). «Свидетели иеговы стараются силой навязать народу свои идеи, переманили вдов, митерей потерявших детей и теперь пытаются заигрывать и детей. Раньше они вынесли из церкви иконы и сожгли, чем вызвали столкновения. Полиция же их защитила, как будто сжигание икон это не преступление» - (мужчина 37 лет, православный, Ахалцихе). «Все это закон должен отрегулировать, в законе должно быть зафиксировано, что в Грузии государственная религия – православие и она должна быть приоритетной. Право на существование должны иметь и другие религии, только на основе собственного финансирования, как культурная автономия» - (мужчина 42 года, Ахалцихе, православный). Они считают, что в школах должны проходить историю православной религии, а не религий вообще. «Сейчас оказывают давление на школы, они изучают историю религии и говорят, что должны изучать историю религий, это для нас неприемлемо» - (женщина 32 года, православная, Ахалцихе). Хотя если «Аджарцы – мусульмане, они должны изучать историю двух религий и в дальнейшем, когда они осознают, что их предки были христианами, добровольно перейдут в православие, а не так, что бы в реке всех вместе крестили, а потом все снова возвращались в мусульманство» - (мужчина 45 лет православный Ахалцихе).

Со стороны православия существует сравнительно либеральное отношение к другим религиям: «Если строим демократическую страну, закон о религии подлежит серьезному обсуждению. Закон должен быть цивилизованным, а не фундаментальным» - (мужчина 42 года, Ахалцихе, православный).

Признают, что и у грузинских католиков есть проблемы в связи со спорными церквями и «Их ставить на один уровень с сектантами нельзя, так как эта религия сыграла большую роль в истории страны и региона. Спорные вопросы должен регулировать закон и в обществе не должно быть противостояния. Ненормальная

ситуация, когда в одной церкви проходят две литургии – православная и католическая, из-за этого, село (Ивлита) делится надвое» - (мужчина 42 года, Ахалцихе, православный). На протяжении веков вместе жили православные, католики и мусульмане, а теперь в чьих-то интересах их искусственное противостояние» - (мужчина 40 лет, Ахалцихе, православный). А, по мнению одних, «Так как в советский период, влияние религии было ослаблено, а сейчас усиливается, идет процесс самоутверждения и это вызывает противостояние между разными направлениями религии. Идет процесс привлечения паствы» - (мужчина 37 лет, Ахалцихе, православный). Хотя исторически в этом городе всегда существовали эти две религии. «Мы православные в советский период, когда наши церкви были переделаны в склады, молились в католических церквях» - (женщина 34 года, православная, Ахалцихе). «Если человек не православный, его не надо считать второстепенным гражданином, правительство не должно иметь «позицию Шарадзе». Что случится если ты не православный... скажем мусульманин, он верит в аллаха, для него он бог и этим он ничего не нарушает» - (женщина 42 года, православная, Ахалцихе). «Многие православные фанатически уверены – я признаю только эту религию, только моя вера истинная, в чем виноваты другие религии?» - (женщина 35 лет, православная, Ахалцихе).

«Грузия страна, таких традиции, которую спасло христианство. Закон не сможет это ни усилить и ни ослабить. Каждый должен верить в то, что хочет, не создавая при этом проблемы другим» (мужчина 35 лет, православный, Ахалцихе).

Несмотря на лояльное отношение некоторых православных разногласия из-за вероисповедания явные и не только из-за культовых сооружений. В последний период чувствительно увеличилось в обществе противостояние между христианами православного и католического толка.

Католики тоже считают, что их права нарушаются: Православные приводят аргументы, что Грузинское государство православное и для того, чтобы страна стала единой, католики, должны заново креститься православными. Такое отношение раздражает католиков» - (мужчина 34 года, католик, Ахалцихе). Особенно обижаются на соплеменников, на родственников по крови. Для решения проблем: «Главную функцию должны исполнять священнослужители, они должны объяснить пастве, что представители других религий являются их братьями. Роль правительства тоже достаточно большая в деле преодоления этих проблем» - (мужчина 36 лет, католик, Ахалцихе).

«Встречи католиков и православных всегда жестокие и непримиримые, когда разговор касается религиозных тем» - (мужчина 51 год, католик, Адигени). «Православная церковь Грузии ведет активную пропаганду первостепенности – что и обусловило частично зарождение идей идентификации православия с грузинами. Именно эта идея является одной из причин того, что православные грузины выражают особую нетерпимость, по отношению к нам местным католикам» (мужчина 29 лет, католик, Адигени). «Проблем существует много. Когда начала работать, одна сотрудница посоветовала мне не раскрывать того, что я католичка, а то на работе будут проблемы» - (женщина 27 лет, католичка, Ахалцихе). «Чтобы не иметь проблем из-за католичества, многие крестились заново» - (мужчина 42 года, католик, Ахалцихе). «В 1985 году в село Уде приехал отец Тевдоре, который начал пропагандировать православие католическому населению. Во времена, Звиада Гамсахурдиа, он смог часть села перевести в православие. В 1994-95 годах перешедшие в православие наши односельчане выгнали католиков из католической церкви, два года у нас были споры и драки, государство тоже православных поддерживало, что мы должны были сделать, село большое, построили маленькую молельню и, стали там молиться» - (мужчина 51 год, католик, Адигени). Также вспоминают православно – католическое противостояние по поводу спорной церкви (с. Ивлита Ахалцихский р-он) «в с. Ивлита католическую церковь переделали православной. Несмотря на это католики все-таки идут и молятся там, недавно и мессу провели. Здание же в руках православных» - (женщина 55 лет, католичка, Адигени). «Из-за спорной церкви село

Ивлига разделилось на две части. Наша церковь раньше была католической, сегодня же православные ее считают своей собственностью» - (женщина 35 лет, католичка, Адигени). «Церковь «Святого креста» с. Ивлига. В 1292 году построена католиками и была второй католической церковью в Грузии. Из 200 жителей села 150 являются католиками, остальные – православные. 1992 году православный священник заземлительствовал надписи, которые указывали на историческое происхождение церкви, в результате чего церковь объявлена православной и католикам не разрешают туда входить» - (мужчина 62 года, католик, Ахалцихе). «По указу православного священника, православные женщины вышедшие замуж за жителей этого села, создают конфликтную ситуацию» - (женщина 35 лет, католичка, Ахалцихе). Католики недовольны отношением к ним со стороны правительства «В селе Уде есть католический «Каритас», они наняли одну сырую и непригодную комнату, где девочек обучаем бесплатно рукоделью. Часто просим у гамгелби комнату по лучше, но подняли целую тревогу из-за того, что мы католички» - (женщина 20 лет, католичка, Адигени). Тот же респондент называет и другие факты: «Католическая церковь осуществляет программу помощи, но гамгелби с. Уде смеется и не дает списка нуждающихся, «может, хотите, чтобы и размеры обуви написал» - говорит гамгелби» - (женщина 35 лет, католичка, Адигени). «Президиум мер г. Ахалцихе Шота Наскидашвили сказал: вы католики являетесь агентами ЦРУ, и я ответил ему тогда – вы агенты ФСБ, ведь Россия православная» - (мужчина 35 лет, католик, Ахалцихе). «Меня из-за моего католичества вызывали в Гамгеоба, так как я был гамгелби с. Схвилиси и прямо говорили, что я должен поменять католичество на православие» (мужчина 62 года, католик, Ахалцихе). Католики в проблемах связанных со строительством церкви в Ахалцихе, в первую очередь опять обвиняют правительство: «На улице 9 апреля приобрели участок с утвержденным проектом на средства католической церкви и должны были построить церковь. Для участия в освещении места, уже пригласительные были розданы, были приглашены гости, но Малхаз Хоштария, который тогда курировал в губернии правоохранительные органы, предупредил, не смейте, а то будет кровопролитие, и признался, что само руководство настраивает народ, чтобы они вышли против строительства католической церкви» - (мужчина 35 лет, католик, Ахалцихе). «Сейчас эта проблема немножко утихла и достаточно искры, чтобы снова воспламенело» - (мужчина 62 года, католик, Ахалцихе). У католического населения есть проблемы с системой образования: «В школе учился ребенок, был крупным отличником, когда педагог узнала, что он католик, тройку стала ставить. Это учительница исповедует православие, но ни в церковь не ходит, ни присутствует на литургии» - (женщина 20 лет, католичка, Ахалцихе). «Я тоже знаю такой случай, когда учительница сказала ученику, если не носишь креста, значит ты от дьявола и на мои уроки не ходи» - (мужчина 37 лет, католик, Ахалцихе). «Учительница ученика перед одноклассниками унизила из-за того, что он католик и его назвала сыном врага религии, православия и Грузии» - (женщина 20 лет, католичка, Адигени).

«Верующий православный педагог, который католиков не считает христианами, не сможет детей обучать религии» - (женщина 35 лет, католичка, Ахалцихе). «Когда историю религии, и ее происхождение хорошо обучат, тогда и человек вырастит на основах примирения. Сейчас фактически по истории религии обучают православие и это не правильно» - (мужчина 58 лет, католик, Адигени).

«Как православным не нравится, чтобы свидетели иеговы обучали историю религии, так и мне не нравится, когда вместо истории религии в школе обучают православие» - (женщина 29 лет, католичка, Адигени).

В сложившейся ситуации католики обвиняют и служителей православной церкви: «Когда священник во время службы пропагандирует добро, милосердие, а после литургии в кулисах обращается к своей пастве – осуждай, преследуй мучителей... это ненормально» - (мужчина 37 лет, католик, Ахалцихе). Исходя из идеологии православия, в раю можно встретить только православных, а у представите-

лей других религий дела плохи. А Католицизм другие религии грехом не считает» - (мужчина 36 лет, католик, Ахалцихе). При отце Георгии в Зарзме случился раскол, людей вооружили и в монастырь кидали камни. Обе стороны были православными. Разве это христианство? Кидать камни, к тому же в священника и в монастырь» - (женщина 51 год, католичка, Адигени).

Вообще непримиримость Христиан к мусульманам обусловлена историческими аспектами. Исторически войны в Самцхе-Джавахети вместе с национальным, носили и религиозный характер.

Грузинским мусульманам (аджарцам) приходится жить среди православных, местных католиков и армян григорианской веры. Аджарцы о фактах нетерпимости по отношению к ним говорят более сдержанно: «раньше были притеснения из-за мечети. И сегодня бывают случаи, говорят ты, татарин, зачем ходишь в мечеть» - (мужчина 36 лет, мусульманин, Адигени). «Раньше когда только заселились, было много оскорблений на религиозной почве, но постепенно народ понял, что это духовное и сейчас сравнительно стабильное положение» - (мужчина 79 лет, мусульманин, Адигени). «Когда только заселили нас в Ахалкалакский район, спор между нашими и армянскими детьми, сразу же перерастал в противостояние между селами, иногда и сейчас то же самое происходит, хочешь, назови национальным, хочешь религиозным» - (мужчина 48 лет, мусульманин, Ахалкалаки). «Когда наши дети посещали школу в Леловани, их всячески вынуждали Лелованские дети, чтобы они оставили школу. Притесняли, каждый день дрались и шумели. Вы мусульмане, зачем не креститесь христианами. Я, например, 5 детей из Лелованской школы вывел. Больше 6 лет ни один из них не обучался. Заставили вывести детей из школы» - (мужчина 46 лет, мусульманин, Адигени).

Грузинские мусульмане (аджарцы) не уточняют, кто к ним так относится, православные или католики, так как они для них все христиане.

Разногласия на религиозной почве проявляются и между последователями армянской григорианской и грузинской православной церкви: «В последнее время много должностных лиц приезжают в район и едут прямо в Фокинский монастырь, даже среди ночи, не уделяют внимание и не уважают вероисповедание местного населения (имеется ввиду григорианскую)» - (мужчина 52 года, григорианской веры, Ниноцминда). «Было столкновение между армянами и служителями церкви в Фоке, зачем строят православный монастырь там, где не живет ни один православный, а живут только григориане и католики?» - (мужчина 53 года, григорианской веры, Ниноцминда). «В селах церковь покупает дома армян, но туда никого ни заселяют. Они пустуют. Возникает вопрос «зачем?» Значит, кто-то делает это затем, чтобы освободить села от армян» - (мужчина 45 лет, григорианской веры, Ниноцминда). «Почему-то для празднования Новруз-Байрама (Новый год) для мусульман объявили выходной, а для армян нельзя было объявить выходным днем следующий после Пасхи день?» - (мужчина 52 года, григорианской веры, Ниноцминда).

Уже десять лет жители Ахалкалакского района праздники Пасхи встречают в напряженной ситуации, причиной тому собор в Кумурдо, находящийся в селе заселенной армянами. «В первые годы перед Пасхой приехали группа людей, которые не были Ахалкалакскими и объявили, что этот собор грузинский» - (мужчина 26 лет, григорианской веры, Ахалкалаки). «Приехали специалисты и обследовали церковь. Показали репортаж по первому каналу грузинского телевидения, но никто ничего не понял из-за незнания языка, что и вызвало непонимание» - (мужчина 66 лет, католик, Ахалкалаки). «Мы здесь живем, работаем на этой земле, здесь жили наши предки, и будут жить наши дети. Мы венчались в этой церкви, и наши дети тоже обзаведутся семьями здесь. Мы делаем жертвоприношение у стен этого собора. Это наш собор» - (мужчина 32 года, григорианской веры, Ахалкалаки).

«Нужно детально изучить историю собора. Армянские историки утверждают, что этот собор армянский, грузинские историки – что грузинский. В то же самое

время существуют политические силы, которые на фоне проблем обогащаются на глазах у своих избирателей» - (мужчина 28 лет, григорианской веры, Ахалкалаки).

Отношение к последователям нетрадиционных религий не очень примирительное со стороны представителей почти всех вероисповеданий: «Я, католик, родился католиком и умру католиком. Элементарно, легко понять, когда кто-то начинает надоедливую агитацию и навязывает свои религиозные взгляды, тогда можно поспорить и считать это оскорблением, вот и все» - (мужчина 29 лет, католик, Адигени). «Представители других религий не делают то, что делают свидетели иеговы, они ходят по домам, врываются в дома и начинают пропагандировать» - (мужчина 23 года, православный, Адигени). «Я не сторонница свидетелей иеговы, так как они не признают ни иконы, ни свечи» - (женщина 25 лет, православная, Адигени). «Если я попаду в суд, меня православного осудят безжалостно, но если по тому же делу попадет в суд свидетель иеговы, то все международные и неправительственные организации будут на их стороне, все прикрываются под именем религиозного меньшинства, нас большинство более притесняют» - (мужчина 25 лет, православный, Адигени). «Я против сект, свидетели иеговы сами грешат и потому подвергаются репрессии» - (мужчина 86 лет, католик, Адигени). «По религиозным взглядам сектантов, служить богу и посвящать себя богу не нужно, они хотят просто разрушить правление священников, поэтому я не считаю это серьезной угрозой. Они мешают моему правительству и моему дому хотя бы тем, что свидетели иеговы не служат в армию» - (женщина 29 лет, православная, Адигени). «Их дело связано с финансами, секта свидетелей иеговы не конфликтная, а то до сих пор 9 раз бы побили» - (мужчина 29 лет, православный, Адигени). «Свидетели иеговы не живут по божьим законам, я сказала своей подруге, она свидетель иеговы, если бы ты была учительницей моего ребенка, я бы его увела из этого класса» - (женщина 26 лет, григорианской веры, Ахалкалаки). «Оскорбительно, когда свидетели иеговы говорят – «Вы читаете библию?» как будто только они читают, а мы нет» - (женщина 26 лет, православная, Ахалцixe). «Под влияние свидетелей иеговы попадают те, кто слаб в вере» - (женщина 22 года, католичка, Ахалцixe). «В нашем районе появление религиозных сект мешает в духовному и религиозному единению, которая, поможет населению вместе преодолеть не только религиозные, но и социально – экономические проблемы» - (мужчина 53 года, армянин, Ниношминда). «Мы хотим выйти с ними на контакт, но они находятся в самоизоляции. Одного ярого последователя секты вернул в церковь» - (лидер григорианской церкви, Ниношминда). «Их зарубежные спонсоры владеют телеканалами, производствами, фабриками и д. т. В нашем районе развалилась секта евангелистов, потому что их руководство не смогли поделить средства и власть. И началось несогласие среди них» - (мужчина 51 год, григорианской веры, Ниношминда). «Эти секты – это бандитские группы, все страны принимают меры против них и Грузия не должна отставать» - (мужчина 57 лет, григорианской веры, Ахалкалаки).

Часть опрошиваемых, оказались сравнительно примирительными: «Когда представитель какой-либо религии говорит, что только его религия истинная, это говорит о низком уровне его развития» - (мужчина 45 лет, католик, Ахалцixe). «Христиане, независимо от религиозной последовательности, не имеют права враждовать и должны уважать религиозные чувства всех» - (мужчина 50 лет, католик, Ниношминда).

Правительство должно все это урегулировать. Пусть будут дискуссии, друг другу объясним и сбалансирuem» - (мужчина 45 лет, католик, Ахалцixe).

Вопрос религиозных взаимоотношений в регионе Самцхе-Джавахети уже много лет искусственно «законсервирован», религиозные направления замкнуты в себе, что мешает расцвету доброго отношения между ними, нерешенные «старые проблемы» помогают зарождению новых проблем между разными религиозными конфессиями.

Православные, живущие в регионе, с одной стороны отмечают, что их религия должна быть передовой по отношению к другим религиям, так как православие

идентифицируют с грузинами и с грузинской государственностью, но с другой стороны считают себя пострадавшими и считают, что больше всех притесняют православных. Часть, последователей православной религии входит в противоречие в своих взглядах: отмечают, что грузинских православных никто не может утратить толерантности и то же самое время являются сильными противниками строительства католической церкви, до сегодняшнего дня не решены вопросы спорных церквей и т. д., хотя признают особую роль католической религии в истории Самцхе-Джавахети. Не видно явной агрессии к местным мусульманам (имеется в виду переселенные аджарцы), но все-таки раздражает их религия, мечети и выражают большую надежду, что аджарцы постепенно вернуться к христианству.

Меньше всех православные выражают агрессию по отношению к последователям армянской григорианской веры, возможно, они просто опасаются обострить этническое недовольство, так как знают, что религиозное несогласие обязательно перерастет в этнический конфликт с армянским населением, хотя в Самцхе-Джавахети все-таки существует недовольство между грузинским и армянским населением из-за принадлежности культовых сооружений, которое фактически выходит за рамки спора между религиозными группами и является предусловием конфликта между этносами. Нерешенность проблем в этом отношении и информационный вакуум со стороны официоза только осложняет и прибавляет актуальности проблемам.

Такое неоднозначное отношение грузинских православных к последователям других религиозных направлений обусловлено многими причинами: государственной идеологией, отношением средств массовой информации Грузии к другим религиям, отношением личностей, популярных политиков к религиям и «непонятым» отношением к этим вопросам государства (в Грузии до сих пор не существует закон о религии).

Местные католики тоже считают, что их права нарушаются в обществе, на работе, в учебных заведениях и это считают результатом неправильной политики со стороны государства. Если государство считает православие передовой религией, значит нарушается 14-ый пункт Конституции, который признает всех людей равноправными перед законом, не зависимо от расы, языка, пола, религии . . . Виновным в ужесточении противостояния считают государственных служащих и служителей православной церкви. Существующие между христианами православной и католической веры не очень простые взаимоотношения, часто становятся предметом манипулирования политических и социальных проблем. На фоне многих накопившихся проблем, между ними прогнозировать развитие событий очень сложно.

Несмотря на то, что, представители основных религиозных направлений, православные, католики и григориане считают себя притесненными со стороны представителей других религий, по отношению к «сектам» они сами выражают нетерпимость. Единственная «секта» по отношению к которой, так или иначе выражается примирительная позиция, это - «духоборы», причиной чему может, является то, что «духоборы» давно живут в регионе и у них сложились бытовые отношения с представителями других религиозных конфессий уже давно.. Самая же сильная агрессия выражается по отношению «свидетелей иеговы». Из действующих в Самцхе-Джавахети всех религиозных групп «секта» «свидетелей иеговы», самая активная, из-за этого «свидетели иеговы» являются основными объектами «выявляемой агрессии».

Из-за разных объективных и субъективных причин между представителями разных религиозных конфессий накопилось множество проблем, что мешает процессу формирования демократического государства, одним из необходимых факторов решения указанных проблем является формирование соответствующей законодательной базы и правовое урегулирование указанных проблем.

ЭТНИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ В САМЦХЕ-ДЖАВАХЕТИ

Незнание языка - одна из главных причин возникновения конфликтов между разными этносами. Изменение единого языка общения вызывает недоразумение и недоброжелательство между разными этническими группами.

Язык – неразделимая часть культуры. В полиэтническом регионе всегда возникает проблема, независимо от государственного статуса, какой язык выбрать для коммуникации. В период советского правления, как в масштабах всей республики, исходя из соображений политики русификации, в Самцхе-Джавахеги также доминировал русский язык, делопроизводство в государственных организациях вместе с грузинским языком велось и на русском языке. Языком общения между разными нациями в основном был русский. Дети ходили в русские школы и потом для получения высшего образования ездили в Россию (в «Социалистический период») было престижно иметь русское образование). С 1990 года, когда Грузия восстановила свою независимость, делопроизводство уже перешло на грузинский язык и стало более актуальным знание государственного – грузинского языка. У многих негрузин появились проблемы связанные с незнанием грузинского языка. После того, как согласно новой Конституции Грузии, грузинский язык был объявлен государственным языком, у представителей национальных меньшинств появилось ощущение дискриминации по этническому признаку. Сегодня после 15 лет развала Советского Союза, русский язык постепенно теряет «передовую позицию», особенно у грузиноязычного населения (место русского языка занимают европейские: английский и немецкие языки, что объясняется ориентацией Грузии на Запад взамен России). Большая часть армяноязычного населения снова ориентируется на Россию (большая часть армянского населения Самцхе-Джавахеги имеют русское образование и вновь ездят в Россию получать высшее образование и работать). Армянская молодежь в основном не владеет грузинским языком и для них контактным «иностранным языком» очень часто является русский, грузинская молодежь, которая в свою очередь, не владеет армянским языком, и для них приоритетным стало изучение английского или немецкого языков, фактически, теряется взаимосвязь между ними. В указанной ситуации через 10-15 лет (в том случае если в этом отношении ничего не изменится) в регионе проживающие по соседству представители этих двух этнических групп, фактически не смогут контактировать между собой, что вызывает серьезные проблемы в регионе.

В негрузинских регионах сегодня «официальным» рабочим языком опять является русский (на этом языке публикуются постановления местного самоуправления, распоряжения, решения судов и т. д.). Это вызвано императивом не этнического самосознания, а просто требованием коммуникации. Хотя в последнее время возрастает ощущение «необходимости» грузинского языка. Многие негрузины, проживающие в Грузии, особенно в больших городах, владеют грузинским, но в компактно населенном негрузинами, приграничном регионе – Самцхе-Джавахеги, знание официального или государственного языка является очень актуальной проблемой.

Для большей части армянского населения очень трудно хотя бы общаться по-грузински, если ничего не говорить об умении читать и писать и о необходимом уровне знания языка для ведения дел на государственной службе.

Это особенно остро чувствуется в селах. «Я бы не сказал, что в городе (Ахалцихе) существует проблема незнания грузинского языка на разговорном уровне, но я не имею в виду села, где не знают грузинский» - (мужчина 45 лет, армянин, Ахалцихе). У населения есть четкая информация о специальных курсах, но отмечают и то, что они не для всех доступны и никто «не приглашает». «Существуют курсы изучения грузинского языка, но нас никто туда не приглашает» - (женщина 30 лет, армянка, Ахалцихе).

Часть армянского населения г. Ахалцихе, фактически видит необходимость знания грузинского языка и стремится изучить язык, это обусловлено этническим со-

ставом района. В отличие от Ахалкалаки и Ниноцминда, Ахалцихский район «грузино-армянский» (грузины – 59,6%, армяне – 36,6%) и необходимость знания грузинского языка становится более обязательным. «Я хорошо владею грузинским языком, выучил. Я жалею того человека, кто не может или не хочет изучать язык» - (мужчина 32 года, армянин, Ахалцихе). «Я вообще не знал грузинский язык, потому что раньше не было в этом необходимости, вокруг меня жили одни армяне. Сейчас же я работаю и хочу изучать язык» - (женщина 23 года, армянка, Ахалцихе). «В нашей школе (имеется ввиду армянская школа г. Ахалцихе) есть такой проект, обучают языку учителей, которые не знают грузинский» - (женщина 24 года, армянка, Ахалцихе). У представителей старшего поколения еще больше стоит проблема преодоления языкового барьера. «Старшее поколение не владеет грузинским языком, потому что при коммунистах не было необходимости» - (мужчина 27 лет, армянин, Ахалцихе). «Я тоже не знаю грузинский и потому участвую в школьном проекте (имеется ввиду проект обучения). В школе большинство, составляют армяне, и по этой причине, открыли эти курсы» - (женщина 46 лет, армянка, Ахалцихе).

Существует и такое мнение, что знание грузинского языка для армянского населения не является необходимостью, и для того чтобы люди не знающие язык могли общаться с властями, грузинские чиновники должны знать армянский, хотя бы «на первом этапе». «Если человек, старше 40 лет, живет в армянской деревне, то ему не поможет никакой проект, и нет в этом необходимости, поскольку он чувствует себя в «маленькой Армении», и грузинский ему нужен только на базаре» - (мужчина 25 лет, армянин, Ахалцихе). «Пусть пойдут на уступки и некоторые необходимые документы, на понятном нам языке (имеется ввиду русский или армянский) будут составлены» (женщина 37 лет, армянка, Ахалцихе). «Кадры, которые находятся в руководстве города, кроме государственного языка должны знать язык национальных меньшинств. Если не все то хотя бы чиновники. (мужчина 25 лет, армянин, Ахалцихе). «Почему люди должны использовать грузинский язык, или другой язык, когда они мыслят на родном языке. Скажем армянин мыслит по армянский, почему он должен передавать свои мысли на другом языке, даже если это государственный язык» (мужчина 24 года, армянин, Ахалкалаки). «Мы армяне просим привилегии на вступительных экзаменах, так как из-за незнания грузинского языка, мы находимся в неравных условиях с абитуриентами грузинами» - (женщина 25 лет, армянка, Ахалцихе).

Нужно отметить, что необходимость знания государственного языка у одной части армянского населения ассоциируется с работой в государственных органах или с учебой в высших учебных заведениях, где существует конкуренция на места и соответственно знание языка является существенным фактором, но для взаимоотношений и коммуникаций это не является проблемой. Несмотря на это одна часть «Ахалцихских армян» четко представляет необходимость знания грузинского языка хотя бы для успешного бизнеса». «На бизнес, фактор языка, не оказывает влияния, наоборот, иногда даже помогает, мы (имеется ввиду та часть армянского населения, которая знает грузинский язык) имеем два рынка, в Тбилиси и Ереване, когда грузины ездят только в Тбилиси» - (мужчина 25 лет, армянин, Ахалцихе)

В тех районах, где армянское население гораздо превышает грузинское (Ахалкалаки – 94%, Ниноцминда – 95%) отношение к государственному языку более «отрицательное» и проблемы связанные с незнанием языка, вырисовываются жестче. По мнению жителей Ахалкалакского района, «Языковая проблема существует. Приезжие не знают армянского языка, а местные не знают грузинского, а у нас основной язык армянский» - (мужчина 37 лет, армянин, Ахалкалаки). «Законы выходят на грузинском языке, чиновники, что хотят то и говорят, а мы не имеем возможности, проверить достоверность» - (женщина 36 лет, армянка, Ахалкалаки). «Есть люди, которые не могут изучать язык. Как можно, их заставить, чтобы забыли собственный язык и изучали грузинский?» - мужчина 37 лет, армянин, Ахалкалаки). «Почему я должен изу-

чать грузинский язык? Армянский же я знаю, кому нужно пускай придет и поговорит со мной по-армянски. Я за пределы Ахалкалаки не выезжаю, если еду только в Ереван» - (мужчина 42 года, армянин, Ахалкалаки). «Даже студент 3-го курса и дома и на улице использует армянский язык. В лучшем случае по грузинский с ним будет говорить преподаватель на лекции, и то если он у него есть (имеется в виду «Джавахетский» филиал ТГУ) зачем нужно ему изучать грузинский?» - (мужчина 46 лет, армянин, Ахалкалаки). «Для изучения грузинского языка выделены грандиозные суммы, результата же нет и не нужно, а для ремонта наших школ деньги не находят и школы рушатся» - (женщина 25 лет, армянка, Ахалкалаки). «Вместо того, чтобы обучать нас грузинскому языку, обучали бы армянскому, мы же нехорошо знаем армянский, те кто окончили русскую школу, а те средства которыми пользуется «Дом грузинского языка» должны быть переданы нашим школам» - (мужчина 25 лет, армянин, Ахалкалаки). «Мы проживающие здесь не являемся меньшинством, а являемся большинством. Почему мы должны знать грузинский язык, а они не должны знать армянский?» - (мужчина 23 года, армянин, Ахалкалаки). Только малая часть армянского населения Ахалкалакского района «сожалеет», что не знает грузинского и в основном причиной тому является местные грузины и неправильная государственная позиция. «Для них (грузин) выгодно, чтобы мы не изучали государственный язык. Вместо нас будут работать они» - (мужчина 32 года, армянин, Ахалкалаки). «В исключительных случаях пусть используют русский, так как мы все знаем русский и постепенно перейдут на грузинский. Пускай не требуют, что ты должна знать грузинский, хотя бы чуть помогут» - (женщина 36 лет, армянка, Ахалкалаки) «Нельзя требовать, чтобы население, которое не знает государственного языка, вдруг в одночасье изучило бы его. Насколько необходимо вести делопроизводство по-грузински? Таких примеров много. При принятии закона необходимо, чтобы учитывали данные факты. До сегодняшнего дня обучение негрузинского населения грузинскому языку проходило плохо, все что делалось в этом направлении – фактически было очковтратительство. Если работать в этом направлении и в таком темпе – прогресса не будет» - (мужчина 35 лет, армянин, Ахалкалаки).

«Необходимость обязательного» знания государственного языка вызывает некоторую агрессию у населения Джавахети и они, не исключают «для своей защиты» применить и силовые методы: «В будущем если так продолжится (имеется в виду, требование необходимости знания государственного языка для чиновников), тогда обратимся ко всем местным, чтобы использовали только свой родной, армянский язык и пусть прокуратура и другие органы не ответят в нужное время. Это сразу же будет рассмотрено, как факт нарушения прав человека и потом посмотрим, как смогут здесь работать приезжие» - (мужчина 46 лет, армянин, Ниношвинда). «Абхазия и Осетия встали на ноги, причинили государству неприятности и этим получили возможность законно использовать собственный язык в делопроизводстве. Их никто не критикует за незнание грузинского языка. Не только это, даже расширили права. Мы тоже должны так поступить, тем более, что в Абхазии живут всего до 50 тысяч абхазов, а нас более 100 тысяч (имеется в виду регион Самцхе-Джавахети).» - (мужчина 52 года, армянин, Ахалкалаки).

Как видно для этой части армянского населения ощущение родного языка настолько сильно и государственного настолько слабо, что утверждение языка государственного ими воспринимается как экспансия.

Совсем другое отношение к языку в Адигенском районе, где армянское население очень малочисленное (5,2%).

В Адигенском районе армянское население одновременно не заселялось. Они заселились с целью трудоустройства как мастера и специалисты разных областей, начиная 1940-х годов из соседних районов, обосновались, здесь попав в грузинскую среду, часто создавали смешанные семьи. Они не жили компактно, что и породило их максимальную интеграцию с грузинами и дало возможность очень хорошо изучить грузинский язык. «Я воспитываю моих детей грузин, мой ребенок и

грузинский знает хорошо и по-армянски умеет читать и писать. Высшее образование получил по-грузински (женщина 57 лет армянка Адигени).

Армяне, живущие в этом районе, сохранили родной язык и в семьях говорят по-армянски. "Все негрузины, живущие в Грузии, должны знать грузинский язык и не должны забывать родной." (женщина 50 лет армянка Адигени) «Дети ходят в армянскую школу курорта Абастумани и грузинский тоже учат, хотя в районе армянского населения мало и детей тоже немного. В каждой группе по 2-3 ребенка (женщина 35 лет, Адигени)

Мнение, представителей грузинской группы, об изучении грузинского языка негрузинским населением, - однозначны: Грузины считают, что знание государственного языка для всех обязательно « Мы не живем в двуязычной Грузии и поэтому знание государственного языка обязательно» - (мужчина 43 года, грузин Ахалцихе). Они это объясняют тем, что делопроизводство в государственных учреждениях идет на грузинском языке и поэтому необходимость знания языка логична. Одновременно гражданин знающий язык, этим выражает уважение к той стране, где живет «Если человек считает себя гражданином страны, то должен уважать ее и должен знать государственный язык» (мужчина 43 года, грузин, Ахалцихе).

Грузинское население имеет собственное мнение и о «языке образования». «Как во всех цивилизованных странах и у нас тоже обучение должно вестись только на государственном языке, а для других этнических групп должны быть воскресные школы на их собственные расходы, как это в Ереване для грузин» (мужчина 52 года, грузин Ахалцихе)

По мнению грузинского населения у негрузин, особенно у армян незнание грузинского языка создает множество проблем, часть населения раздражает их отношение к грузинскому языку в то время, как для общения с ними они учат армянский

«В Ахалкалаки и Нинишминда говорят по-армянски и русские. Даже если знают по грузинский и все равно не желают отвечать по-грузински» - (мужчина 27 лет, грузин, Ахалцихе). «Грузин с негрузином не должен говорить по-русски. Зачем нам другой язык, когда у нас есть государственный язык?» - (мужчина 48 лет, Адигени). «Мне помогает мое знание языков и часто приходится общаться на их языке» (женщина 28 лет, грузинка, Ахалцихе). «В Ахалцихе многие грузины знают армянский, хотя это им не нужно. Это является выражением уважения по отношению к армянам и почему они не должны знать грузинский, тем более что это государственный язык?» - (мужчина 45 лет, грузин, Ахалцихе). «Своим незнание грузинского языка негрузины создают проблемы как для себя, так и для грузин. Это создает нам больше проблем» - (мужчина 32 года, грузин, Ахалцихе). «Наверное, армяне не видят необходимости изучения языка и без того чувствуют себя комфортно. Иногда даже спорят, а ты зачем не знаешь армянский?» - (мужчина 34 года, грузин, Ахалцихе). «В Ахалкалаки даже требуют, чтобы в учреждениях делопроизводство велось на двух языках и приводят пример Италии и Германии». - (мужчина 37 лет, грузин, Ахалцихе). «Грузин не нужны документы на двух языках. Это будет документ заполненный наполовину, такой, какой был у нас в советский период» - (мужчина 40 лет, грузин, Ахалцихе). «Негрузины не знают грузинский язык даже на разговорном уровне. Это является неуважением к той стране, где живут и чьими гражданами являются» - (мужчина 40 лет грузин Ахалцихе). «Родители не стремятся, чтобы их дети изучили грузинский. Молодой человек не будет учить грузинский язык, если родители этому сопротивляются» - (мужчина 32 года, грузин, Ахалцихе)

Часть грузинского населения видит интерес армянского населения к грузинскому языку, но одновременно частично «обвиняют» и государство в том, что армянское население проявляет «небольшой интерес» к грузинскому языку. «Наверное армянское население не видит достаточной мотивации и обязательство со стороны государства, в то время как нас грузин обязывают знать английский так как без этого

даже уборщицей не принимают на работу) (женщина 45 лет грузинка Ахалцихе). «В последнее время в Ахалцихе заметна положительная тенденция: учителя, прачи учат грузинский и это конечно для них хорошо» - (мужчина 32 года, грузин, Ахалцихе).

Этнические грузины, которые живут в районах компактного проживания армянского населения, где количество армянского населения превышает грузинское, частично выражают другие мысли, говорят о конкретных фактах и заявляют, что имеют определенные проблемы в общении с армянским населением: «В связи с тем, что мы грузины здесь в Ахалкалаки являемся меньшинством, это нам создает проблемы, но так как знала грузинский язык нашла работу, потому что я филолог и здесь многим необходимо изучение грузинского языка. Мне повезло в том, что я знаю грузинский, а не потому что я грузинка. Если бы я была экономистом, меня бы никто не принял на работу из-за того, что я грузинка, давайте не будем закрывать глаза» - (женщина 28 лет, грузинка, Ахалкалаки) «Как у грузин, так и у представителей большинства проблемы не должно быть, по это не так, правда у меня нет языкового барьера, знаю и родной и армянский, но чувствую себя меньшинством в собственной Родине» - (женщина 42 года, грузинка, Ахалкалаки). «Здесь, грузинский не воспринимают как государственный язык, по грузинский говорю только дома, в основном приходится говорить по армянский» - - (женщина, 29 лет, грузинка, Ниноцминда). «В городе нет ни одной вывески на грузинском языке, преобладают армянский и русский, чувствую себя в Армении» - (мужчина 26 лет, грузин, Ниноцминда). Ахалкалацкие и Ниноцминдские грузины в незнании грузинского языка «обвиняют» только самих армян. «Духоборы (русские) знают и армянский и грузинский, кто собирается уехать, тот не выучит» - (мужчина 52 года, грузин, Ниноцминда). «У некоторых нет даже желание изучить грузинский, а то до сих пор не то, что грузинский, китайский бы выучили» - (мужчина 24 года, грузин, Ахалкалаки). «Не нужен им грузинский, почему должны учить, если не знаешь армянский на работу не примут, никому до этого нет дела» - (женщина 28 лет, грузинка, Ахалкалаки). «Кто мыслит нормально, тот изучает грузинский и детей учит, понимает, что должен заботиться о будущем своих детей» (женщина 42 года, грузинка, Ахалкалаки).

Государственным языком владеет небольшая часть негрузинского населения региона. Причиной тому является продолжительная изоляция данного региона от остальной Грузии в советский период, (контрольно – пропускной пункт в Ацкури) и отношение государства к грузинскому языку. Руководство независимой Грузии за 15 лет своего существования не смогло в районах компактного проживания негрузинского населения региона создать такую обстановку, которая чувствительно бы увеличила мотивацию изучения грузинского языка негрузинским населением.

Незнание грузинского языка мешает негрузинскому населению в реализации духовного и интеллектуального потенциала и автоматически вызывает их изоляцию.

Систематическое использование русского языка вместо государственного в общении между грузинами и негрузинами, принижает Конституционную обязанность знания грузинского языка. По этой причине они не считают необходимостью знание государственного языка, так как у них есть альтернативное средство – русский язык. Кроме того, уровень изучения грузинского языка в негрузинских школах и сегодня не удовлетворяет их требований, а необходимость изучения языка при содействии государства, в будущем перманентно должно возрасти.

В Самцхе-Джавახети этнические проблемы вызваны не только, незнанием грузинского языка, но и обусловлены и многими другими факторами:

С 80-х годов 20-го века, когда началось национальное движение в Грузии, с требованием независимости и машина имперской России начала действовать, чтобы вызвать конфликты в разных уголках бывшего Советского Союза на этнической и религиозной почве.

Этим они стремились приобрести моральное право для возвращения старого тоталитарного режима.

Есть подозрение, что такой конфликт был подготовлен и в Самцхе-Джавахеги. Началом эскалации конфликта в регионе послужило 24 апреля 1989 года, когда армянское население, проживающее в Ахалцихском районе, отмсало день геноцида армянского народа учиненного турками. Когда процессия должна была продолжиться у армянского кладбища митингом, по инициативе лидеров процессия, изменила направление, и направилось к церкви Марда (в которой был расположен музей дружбы народов). Взломали двери церкви, заняли ее с требованием «Это армянская церковь». Обстановка накалилась, для защиты интересов армянского населения армяне приехали из Джавахети и Армении, соответственно сторонники грузин двинулись из всех уголков Грузии. Волнения продолжались три дня, но в результате вмешательства официального Тбилиси и официального Еревана конфликт «заморозился». После трехдневных консультаций и диалога армяне оставили церковь. (Церковь «Марда», которая находится в пригороде г. Ахалцихе и сегодня считается спорной. Армянское население утверждает, что эта церковь построена во второй половине 19-го века армянами, а грузинское население г. Ахалцихе считает, что церковь «Марда» построена на фундаменте грузинской церкви грузинами и только каменщики были наемные армяне, и потому она грузинская).

После этого наступает период правления Гамсахурдиа, когда в Грузии стала популярна идеология «Грузия для грузин», в результате чего началась массовая миграция этнических меньшинств из Самцхе-Джавахеги. В период правления Шеварднадзе этническая напряженность не исчезла. В результате его «сбалансированной политики» противостояние перенеслось в кулуары и стало «подпольным движением». Такая ситуация продолжается до сих пор. Разногласие, связанное с церковью «Марда» (что практически является основой этнического несогласия) между грузинами и армянским населением не утряслось и соответственно мнение грузинского и армянского населения о церкви «Марда» неоднозначно.

О спорной церкви между грузинами и армянами время от времени в процессе появляются письма. «Статья «армяне отбирают нашу церковь» вызывает испонимание у населения и обидно, что студентов и молодежь вводят в заблуждение» (женщина 28 лет, армянка, Ахалцихе). О фактах противостояний члены группы говорят сдержанно, и имеют проблемы связанные с вышеуказанной церковью. «В церкви нет ни священника, нет ничего. Там в армянской церкви открыли музей» (женщина 24 года армянка Ахалцихе). «Этот вопрос должен решатся не на уровне народа и журналистов, а на уровне двух правительств и двух католикосов» (мужчина 45 лет, армянин, Ахалцихе).

«Этот вопрос не может быть решен правительственными или неправительственными организациями, я имею в виду спорную церковь. Существует суд и он должен решить этот вопрос» - (мужчина 42 года, грузин, Ахалцихе).

Армянское население считает, что его притесняют, и говорит о своих проблемах возникших на протяжении «новой истории».

В период Гамсахурдии нам прямо указывали, где наша родина. При Шеварднадзе как-будто что-то изменилось, но не существенно. Сегодня иногда чувствую, что, несмотря на национальность, существуют настоящие патриоты страны. А некоторые, считают себя суперпатриотами, и параллельно демократическим процессам хотят показать, что на уровне правительства думают только они, и только они, придерживаются национального курса» - (мужчина 24 года, армянин, Ахалцихе). «Мы должны идти по демократическому пути, а не так как во времена Шеварднадзе одной рукой («ласкалю») а другой творили (черные дела)» - (мужчина 25 лет, армянин, Ахалцихе). «В Грузии ценят не личность, а национальность» (женщина 45 лет, армянка, Ахалцихе). «В Грузии быть грузином гораздо проще, тем более, если хочешь продвигать себе карьеру. Я депутат Сакребуло но депутатом Парламента не стану, так как не выдержу конкуренцию с кандидатом грузином. Я думаю, что в будущем все изменится» - (мужчина 45 лет, армянин,

Ахалцххе). У армянского населения чувство неопределенности и страх перед будущим. «Мой сын как армянин должен идти в армянскую школу и грузинский должен знать хорошо, если он будет жить в России и русский должен знать. Хочу, чтобы он был достойным гражданином. Для него та страна будет родной, где будут лучшие условия, но сегодня я не знаю, где буду жить завтра» - (мужчина 45 лет, армянин, Ахалцххе).

Часть армянского населения чувствует себя полноправными гражданами и отмечает, что грузины и армяне совместно должны решать существующие проблемы. «На личном примере я могу, поспорить, что меня как личность ценят. В школе сократили учительницу грузинку, меня же оставили, значит, оценили заслуги» (женщина 52 года, армянка, Ахалцххе). «Хорошо, что сегодня в паспорте не указывается национальность. Я являюсь гражданкой Грузии и настоящей патриоткой» - (женщина 23 года, армянка, Ахалцххе). Армянское население Ахалкалаки, грузин живущих в Джавахети, считает «своими» и основные проблемы видят только в «приезжих грузинах». У них в отличие от «ахалцххских армян» по отношению к грузинам более сильное чувство «отчуждения» и они даже не выражают желания для решения этой проблемы. «Все нации имеют свои традиции и поэтому может возникнуть недоразумение по отношению к приезжим грузинам» - (мужчина 41 год, армянин, Ахалкалаки). «На территории Грузии быть армянином – плохо, это потому что когда едешь в большой город и не знаешь грузинский, сразу же чувствуешь – ты чужой, ты живешь на чужой земле, это сразу дают знать» - (мужчина 37 лет, армянин, Ахалкалаки). С другими этническими группами не общаюсь и не нужно» - (мужчина 26 лет, армянин, Ахалкалаки). «В Ниноцминда на должностях работают в основном армяне, или грузины и это непосредственно влияет на настроение русского населения. Почему, у армян должны быть привилегии» - (женщина 51 год, русская, Ниноцминда).

Об этнических проблемах почти одинаковое мнение выражают грузины, проживающие в разных районах Самцхе-Джавахети (несмотря на то, насколько часто они общаются с армянским населением) в конечном счете, высказанные ими мысли отрицательные и содержат определенную агрессию к этническим меньшинствам: «Когда являешься представителем той нации, имя которой носит государство, как будто должен чувствовать себя как рыба в воде, но это не так, например, в Джавахети грузины являются меньшинством и правительством оставлены на произвол судьбы. Поэтому в Джавахети нельзя считать армян меньшинством. Наоборот, с их стороны чувствуется целенаправленное притеснение грузин» - (мужчина 42 года, грузин, Ахалкалаки). «Однажды дети поссорились, и один армянин сказал: «Ты не живешь на своей земле». Нельзя так говорить. Мы все живем на территории Грузии» - (женщина 34 года, грузинка, Ахалкалаки). «Моего родственника в Ахалкалаки не приняли на работу, потому что он не знал армянский язык, как будто знание армянского обязательно» - (женщина 51 год, грузинка, Ахалкалаки). «В Грузии этнические меньшинства более защищены, чем большинство» - (мужчина 28 лет, грузин, Ахалкалаки). «Представители этнических меньшинств пользуются моральной поддержкой международных и неправительственных организаций, прикрываются именем этнического меньшинства и увиливают от государственных обязанностей и обязательств» - (мужчина 30 лет, грузин, Адигени). «Создаются неправительственные организации, которые финансируются и это финансирование для них (имеется ввиду - этнические меньшинства)» - (мужчина 43 года, грузин, Ахалцххе). «Грузины даже в автономии не могут вернуться на свои места проживания. В собственной стране грузины являются беженцами» - (мужчина 43 года, грузин, Ахалцххе). «Если конфликтует с грузином, международные и неправительственные организации на этот факт не реагируют, но если поссорился с армянином, начинается ажиотаж, что притесняешь представителя этнического меньшинства. Все скрываются под именем представителей национальных меньшинств. Большинство являемся более притесненными» - (мужчина 23 года, грузин, Адигени). «Жители села Леловани не хотели, чтобы на их территории располагалась станция «Мактикома», но силой установили. Если бы в этом селе жили

армяне, туда даже бы не рискнули войти. В Грузии грузины более незащищены, чем другие наши. В нас вызывает агрессию то, что народы других нации более защищены, чем мы» - (мужчина 25 лет, грузин, Адигени). « Я скажу, что в Грузии должны жить грузины, в Армении – армяне, потому что у Грузии нет возможности в том, чтобы здесь заселялись какие-то армяне или азербайджанцы. Когда есть работа или частное дело я должен трудоустроиться, а не армянин или азербайджанец, потому что сегодня в Грузии, я являюсь грузином безработным и необученным» - (мужчина 23 года, грузин, Адигени).

Неустойчивое отношение грузинского правительства к меньшинствам, отсутствие единой государственной позиции и то, что некоторые политические круги предпочитают вообще не касаться проблем этнических меньшинств, вызывает у грузинского населения раздражение и часто даже агрессию.

ПРОБЛЕМЫ «ТУРОК – МЕСХЕТИНЦЕВ»

Самцхе-Джавахети, расположенный на юго-западе Грузии граничит с Турцией и Арменией. Этот приграничный регион, исторический был авансценой для нападений Османской империи на Грузию. Поэтому население Самцхе-Джавахети всегда этнически было очень пестрым.

В 16-веке Османская империя, завоевала Самцхе-Джавахети, отделила его от Грузии, посадила в Ахалцихе своего представителя фашу и Самцхе-Джавахети под именем Ахалцихского фашалыка присоединила к своим территориям. 1595 году служители Османской империи составили «Пространный реестр (*даватар*) Гурджистанского вилаята», где была дана перепись 711 сел с 12633 семьями, расположенными на территории 15117 кв.км. Самцхе-Джавахети. Согласно этому реестру, основное население Самцхе-Джавахети были грузины, они придерживались грузинских традиций, имели грузино-православную веру, церкви. Турки, поработенное ими население переписали и тяжело закабалнили и стали их омусульманивать, сменили грузинскую социально-политическую систему, на турецкую.

270-летнее владычество турок сильно изменило религиозную ориентацию населения Самцхе-Джавахети. Для сохранения жизни большая часть населения приняла мусульманскую веру. В то же самое время происходит переселение в Самцхе-Джавахети турок, таракамов, курдов, хемшилов и они смешиваются с местным населением. Таким образом вместе с религиозным изменился и этнический состав населения. Христианами осталась малая часть населения, которая приняла католичество (очень сильное было покровительство католиков, в итоге турки не так сильно притесняли грузинских католиков). Католическую веру приняли следующие села: Вале, Уде, Арали, Андриацминда, Мусхи, Дзвели, Хизабавра, Саро, Толоши, Гогашени, Котелиа, Чунчха, Учмана, Торпа, Эштиа, Ждановакан и еще несколько маленьких сел. Такая ситуация продолжалась до 1823 года, когда объединенные войска грузинского царя Ираклия Второго и русского генерала Паскевича освободили Самцхе-Джавахети.

Во время переписи населения в 1866 году в Ахалцихе и в ее мазре было всего 320 населенных пунктов. Из них были заселены: курдами – 23 села, таракамами - 16 сел, татарами – 8 сел, армянами – 80 сел, в остальных 193 селах жили грузины, которые в религиозном отношении подразделялись на православных, католиков и грузин-мусульман.

Россия, в состав которой входила тогда Грузия, мусульман – грузин, из-за их веры считала турками, несмотря на то, что этот народ говорил по-грузинский и придерживался грузинских традиций. К ним приравнивали живущих здесь таракамов, хемшилов, курдов и татар. Этнически отличали только курдов. По данным 1916 года в Ахалцихской мазре жили 72 000 человек, в том числе: мусульмане – 52 000 (мусульмане грузины, тараками, хемшилы, татары), православные грузины - 8000, католики грузины – 6000, армяне – 4000, курды – 2000. В Ахалкалакской

мазр 100 000 населения, в том числе:

Грузинские мусульмане – 7000

Грузины православные – 8 000

Грузины католики - 7 000

Армяне – 76 000

Курды – 1 000

Таракамы – 1 000.

Во время краткого периода независимости Грузии (1918-21 гг.) в условиях слабой государственности, четче выделилась позиция мусульман-месхетинцев – большая часть пыталась провести протурецкую политику и явно поддерживала Турцию. В нескольких приграничных конфликтах между новой Грузией и Турецкой империей, большая часть местных мусульман, склонилась в сторону последних.

После принудительной советизации Грузии, коммунисты живущих в Самцхе-Джавахе мусульман приравнили к азербайджанцам. В связи с этим в 1934-1938 гг. мусульманских селах Самцхе-Джавахе открылись азербайджанские школы, а население соответственно записали азербайджанской нации. Так благодаря русской колониальной политике, не произошло объединения по этническому признаку грузин христиан и омусульманившихся грузин. Непризнание месхов мусульман грузинами со стороны правительства и признание турецкого языка родным языком, принесло роковые результаты. Произошло их постепенное отчуждение. В 1938 году мусульман по паспортным данным уже записали турками. В 1939 году в Самцхе-Джавахе «турецкими» селами считались: Тисели, Гуркели, Цинубани, Клде, Оджорджала, Цриохи – (Ахалцихский р-он), Идумала, Шедреви, Кварша, Маргистан, Гобизти, Сахудабели, Квемо Варнети, Гулсунда, Толорта, Малашхеви, Ахашени, Квемо Ошора, Земо Ошора, Хертвиси, Алдживи, Ашквита, Шуалшети – (Аспиндзский р-он), Зедубани, Гортубани, Гугунаури, Афиети, Кортохи, Саирме, Кикибо, Дерцели, Куджаури, Чечла, Мохе, Гагви, Цихисубани – (Адигенский р-он), Хавети, Эринджа, Карсефи, Давнио (Дауна) – (Ахалкалаки), Сагамо – (Ниношминда).

К концу второй мировой войны в июле 1944 года в Самцхе-Джавахе произошла перепись населения, был отделен спецконтингент, который, должны были выселить:

Ахалцихский р-он – 4700 семей – 25.500 человек

Адигенский р-он - 5660 семей – 30.000 человек

Аспиндзский р-он - 4670 семей – 23.000 человек

Ахалкалакский р-он 860 семей - 4000 человек

Ниношминдский р-он 250 семей - 1000 человек

Аджарская автономная республика – 490 семей – 2500 человек

Всего: 16 630 семей 86 000 человек

(в данные цифры не входит население ,находящееся на войне).

31 июля 1944 года министр внутренних дел Советского Союза Л. Берия под грифом «Совершенно секретно» написал письмо председателю комитета государственной обороны Сталину: «В районах Грузинской ССР, граничащих с Турцией, проживает тюркское население, которые связаны с жителями приграничных районов Турции родственными отношениями и проявляет эмиграционные настроения . . .

Из Ахалцихского, Адигенского, Аспиндзского, Ахалкалакского, Богдановского районов и некоторых сельсоветов Аджарской АССР 16 700 хозяйств турок, курдов и хемшилов, общей численностью 86 000 душ, в районы Казахской, Узбекской и Киргизской ССР. В том числе:

В Казахскую ССР – 40 000 человек

В Узбекскую ССР – 30 000 человек

В Киргизскую ССР – 16 000 человек

Вместо них вселить 7000 хозяйств – 32 000 душ колхозников из других малоземельных районов Грузинской ССР. Переселение, произвести в ноябре 1944 года.» (Постановление

10150 №6279 31 июля 1944года).

28 ноября 1944 года Л. Берия отпарторовал Сталину Молотову и Маленкову « В соответствии с постановлением ГОКО НКВД СССР произведена операция по переселению из приграничных районов Грузинской ССР турок, курдов, и хемшилов. Подготовка к переселению проводилась с 20 сентября по 15 ноября с.г. Причем была усилена охрана государственной границы с Турцией в целях предотвращения попыток перехода границы лицами, подлежащими переселению. Операция по переселению из Адигенского, Ахалдхского, Аспиндзского, Ахалкалакского и Богдановского районов проведена в период с 15 по 18 ноября с.г., а в Аджарии 25-26 ноября.

Всего переселено 91095 человек.

Одновременно НКВД СССР проводятся специальные мероприятия по усилению пограничного режима в районах Грузинской ССР, граничащих с Турцией.

Операция по переселению прошла организованно, без каких-либо происшествий.»

28 апреля 1956 года по приказу был прекращен контроль над переселенными и они были сняты с учета спецпереселенных, но разрешение возвратиться на прежние места жительства не давали, чтобы на границе снова не появились проблемы. (На эти места в 1944 году принудительно было заселено из других регионов Грузии грузинское население).

С 1956 года представители переселенцев организовали движения, целью которых была борьба за возвращение, но они только добились заселения части в Азербайджан. Постановлением 31 октября 1957 года депортированным из Грузии разрешили заселиться в Азербайджан. В отличие, от постановления 1944 года в этом документе переселенцев упоминают как азербайджанцев, а не турков. А 9 января 1974 года были аннулированы все законодательные акты, согласно которым «турки месхетинцы» не имели право возвратиться в те места, откуда были выселены, но и это постановление не создало реальных возможностей для возвращения, потому что институт прописки того периода, ограничивал свободу передвижения внутри Советского Союза всем гражданам. К тому же Самцхе-Джавахети, после второй мировой войны стал приграничной зоной между Советским Союзом и странами НАТО и никто не имел право въезжать в этот регион без специального разрешения, выданного властями.

С 1970 по 1980 годы десятки семей «турок месхетинцев» вернулись в Грузию, хотя ни одной из них не разрешили обосноваться в родных местах и заселили в других регионах Грузии (в основном в Имеретию и Гурию).

14 ноября 1989 года Постановлением Верховного Совета СССР акты репрессий признали незаконными и преступными по отношению к населению и разрешили выбрать место жительства по желанию.

Во второй половине 1980-х годов центральное руководство Советского Союза с целью дискредитации национально-освободительных движений и идей государственной независимости союзных республик, пользуется как одним из методов, им же инициированными этноконфликтами. 3 июля 1989 года в Узбекистане в Ферганской долине начался острый этнический конфликт, в результате чего произошло выселение «турок месхетинцев» местными узбеками.

После событий в Ферганской долине со стороны «турок месхетинцев» было несколько попыток массового заселения в Самцхе-Джавахети, что вызвало сильное сопротивление местного населения, которое ставило пикеты на дорогах, имели место и побои «турок месхетинцев». Население проверяло заезжающий во все населенные пункты транспорт. Был случай, когда жители села Арали Адигенского района в селе Царбастумани, которое территориально расположено рядом с Арали, сожгли двери дома, где временно жили несколько семей приезжих «турок месхетинцев», избили их и заставили срочно

оставить Самцхе-Джавахети. Такая ситуация продолжалась в 1989-1991 годах, что заставило «турок месхетинцев» отказаться от попыток массового заселения.

Вхождение в Евросоюз Грузии дало толчок «туркам месхетинцам» для решения вопроса начать работать над созданием нового юридического документа. Постановление от 29 апреля 1999 года о принятии Грузии в Евросовет, вынудило Грузию взять определенные обязательства.

По одному из этих условий, Грузия «На протяжении двух лет после членства в Евросовете, для депортированных, при советском режиме месхов, должна принять правовую основу для репатриации и интеграции, в том числе для приобретения гражданства Грузии. Для этой юридической основы, она должна пройти консультацию в Евросоюзе. На протяжении трех лет должна начать репатриацию и процесс интеграции и должна закончить на протяжении 12 лет».

Противостояния между населением Самцхе-Джавахета и «турками месхетинцами» вызвана отрицательным отношением населения к «туркам месхетинцам» и причину этого должны искать не только в историческом прошлом, причина ухудшения взаимоотношений между ними в том, что в коммунистический период Турции присвоили «образ врага». Пропаганда против «империалистической Турции», особенно была сильна в Самцхе-Джавахети, как в непосредственно приграничном с Турцией регионе. В начале же 90-х годов, когда первостепенными стали лозунги национально-освободительного характера, неожиданный факт заселения тысяч так называемых «турок» был рассмотрен как новый источник этнического противостояния. Довольно большое влияние произвела и текущая анти «турко-месхетинская» пропаганда, чему частично способствовали и лидеры «турок - месхетинцев».

В результате мнение местного населения о «турках - месхетинцах», в основном отрицательное, несмотря на это существует сравнительно примирительная позиция: «Звиад Гамсахурдиа сначала был на стороне возвращения «турок - месхетинцев», но позднее тоже стал сильным противником. Когда к власти пришел Шеварднадзе и сокрушил власть Гамсахурдии, Шеварднадзе заявил в Евросоюзе, что Грузия берет на себя обязательство для возвращения «турок - месхетинцев». Решение проблемы берет на себя Грузия а не Россия, которая фактически считается правопреемницей СССР. Их переселение как раз было в советский период» - (мужчина 41 год, грузин, Ахалцихе). «Ни один местный или приезжий грузин не согласится на возвращение «турок - месхетинцев» и сегодня население по рассказам горько помнит противостояние между местными христианами и мусульманами, особенно 1918-1919 годы, годы независимости Грузии, когда Троцкий объявил, что эти территории не принадлежат России и их армия оставляет территорию Месхети. Турция шла за ними шаг в шаг и занимала наши земли. Местное население осталось один на один с турецкими захватчиками. Это вызвало те несчастья, которым подверглось в то время местное население» - (мужчина 41 год, грузин, Ахалцихе). «Такая же судьба у нас, у местных армян, наших предков силой прогнали с нашей же территории и они нашли убежище в Грузии. Оставшиеся же в 1915 году стали жертвой геноцида, Турция поддерживает «турок - месхетинцев» в вопросе возвращения в Грузию, тогда пускай и нас возвратят на нашу территорию, на нашу историческую Родину» - (мужчина 26 лет, армянин, Ахалцихе). «Существует один нюанс, турки попали на землю Месхети, как захватчики, а мы армяне – лица насильно переселенные. Наши предков именно турки заставили оставить свою историческую Родину и мы нашли убежище в Грузии» - (женщина 37 лет, армянка, Ахалцихе). «По мнению же турок, Месхети исторически был частью Турции и «турки-месхи» жили в одной из губерний Турции. Поэтому они требуют возвращения на «Родину». А мы не знаем, что последует за их приездом и что нас ожидает» - (мужчина 41 год, грузин, Ахалцихе). «Турки-месхи» фактически являются потомками турок-сельджуков, которые пришли сюда как завоеватели, сегодня они требуют возвра-

шения и компенсации. В 80-ые годы я работала в суде и мы рассматривали жалобу турка-переселенца из Ферганы, где на 10 страницах был перечислен список имущества, которое его отец потерял при переселении и просил возвращения и компенсации. Все решит, наверное, правительство, но должны считаться и с мнением местного населения» - (женщина 37 лет, армянка, Ахалцихе). «Сегодня даже дело не в том, хотим мы или нет их приезда, главное в том, что сегодняшняя цивилизация, Организация Объединенных Наций, Евросовет сторонники их возвращения, и мы должны подойти к этому вопросу как цивилизованные люди, то не имеет значения, имели они или нет грузинские корни. Их приезд может стать поддерживающим фактором экономического продвижения региона, но проблема в том, насколько мы готовы к их встрече и с какими намерениями и под каким флагом собираются они возвратиться» - (мужчина 27 лет, армянин, Ахалцихе). «Мы говорим об обязательстве, но когда правительство взяло это обязательство, почему не провели в стране референдум, почему не спросили народ. Я вообще считаю нелегитимной ту власть (власть Шеварднадзе) и соответственно ее решения надо пересмотреть» - (мужчина 41 год, грузин, Ахалцихе). «Где наша роль в решении этих проблем. Всегда было так, что центральная власть, что решала то и делала, без учета мнения народа. Этот вопрос прямо относится к нашему району и поэтому в соответствующих комиссиях обязательно должны быть местные представители: местный коренной месх, приезжие грузины, местные армяне, переселенные аджарцы и другие заинтересованные лица» - (мужчина 34 года, грузин, Ахалцихе). «В 1988 году в музей на работу (в архиве над документами «турок - месхетинцев») приехал переселенный «турок-месхетинец» Марат Бараташвили, сын Латифши Бараташвили, которого народ встретил достаточно агрессивно. Потом в музее зародилась идея, чтобы и мы изучали эти вопросы, и мне пришлось участвовать в этой экспедиции, которая провела опрос населения преклонного возраста. Отношение местного населения к переселенным туркам было радикально отрицательным, они очень болезненно вспоминали прошлое, особенно 1918-1919 годы, когда несколько раз приходилось населению убегать из-за наступления турок и эти побеги были связаны с значительными жертвами. Правда, сегодня большинства этих людей нет в живых, но отрицательное отношение передается от поколения к поколению» (женщина 43 года, грузинка, Ахалцихе). «Мнение местного армянского населения тоже отрицательное, хотя в Джавахети было меньше турецких сел, поэтому для них приезд турок не должен быть таким болезненным как для населения Самцхе, где было значительно больше турецких сел» - (мужчина 25 лет, армянин, Ахалцихе). «Сегодня существует закон, как должны вернуть гражданство Грузии жители другой страны. Почему не хотят «турки-месхетинцы» воспользоваться этим и как рядовые граждане вернуться на свою Родину. Они все-таки желают приехать одновременно и компактно. Интересно, какие цели преследуют они» - (мужчина 27 лет, армянин, Ахалцихе). «Если бы этот народ переселился в 70-годы, когда границы были укреплены, и государство был сильнее, сегодня этих проблем не было бы. Сегодня мы еще являемся несостоявшимся государством и границы незащищены, а войска обученные американцами, для урегулирования внутренних конфликтов нельзя использовать, поэтому этот вопрос требует глубокого рассмотрения» - (мужчина 41 год, грузин, Ахалцихе). Сегодня местное население в нерешительности – если турок, то какой он месх. Если он месх, как он может быть турком. Они хотят, чтобы омусульманенные грузины и этнические турки жарились на одной сковороде» - (мужчина 32 года, грузин, Адигени). «Правительство берет на себя обязательство по переселению «турок-месхетинцев» и ни о чем не спрашивает свой народ, пусть спросят население района. В Адигенском районе ни один человек не согласится» - (мужчина 28 лет, грузин, Адигени). В Уде (Адигенский район) какие существуют конфликты между православными и католиками, а с приездом «турок-месхетинцев» добавятся конфликты и еще какие, кто будет отвечать?» - (женщина 29 лет, грузинка, Адигени). «В названии «турок-месхетинцев» прибавлено слово «месх» и это сделано сознательно, чтобы всегда отмечать, что они жили в Месхети. Они действительно были этническими турками, а не месхами. Я, по

словам стариков, знаю, что те месхи, которые омусульманились, еще хуже поступили с христианами, чем турки» - (мужчина 30 лет, грузин, Адигени). «Если вместо турка будет записано «репрессированный месх», мы, слово не скажем. Нас раздражает то, что записано турок, это значит, что они действительно являются турками» - (женщина 29 лет, грузинка, Адигени). «Какого-бы «турка-месхетинца» я не встретил, им наоборот не нравится быть «месхом» и грузином. Я думаю, что они были омусульманившимися грузинами. В свое время не было грузинского государства, грузинское общество не смогло их возглавить, не смогло возвратити на грузинское начало, большее влияние имела Турция и поэтому у них была турецкая ориентация» - (мужчина 58 лет, грузин, Адигени). «Этот народ из-за неадаптивности переселили в Ферганскую долину, так как в случае открытия фронта с Турцией во время войны, этот народ был бы на стороне Турции, тем более, что здесь в Мохе действовала банда из 700 турок, которая состояла из местных «турок-месхетинцев» и указания получала из Турции. Они были сильной опорой для Турции» - (мужчина 86 лет, грузин, Адигени). «Я 20 лет жил с «турками-месхетинцами» и свободно говорю на их языке. На протяжении этого периода они не выявили элементарной грузинской ориентации, они душой и телом были турками. Аджарцы тоже омусульманились, но они сохранили грузинский язык и национальные обычаи. В Уде по соседству жили с «турками-месхетинцами», но они не помнили ни грузинских обычаев, ни грузинского языка. Грузинки за них не выходили замуж и мы невесток не брали от них. Однажды христианина грузина в лесу остановили турки и жестоко избили. Турки в лесу убили одного армянина. Дед Латифша Бараташвили поступал жестоко, в большинстве случаев, когда убивали людей в селе Уде, везде был замешан этот человек» - (мужчина 86 лет, грузин, Адигени). «Я помню такой случай: один грузин похитил дочь турка из Ацкури на поезде (тогда поезд только появился). Родственники девушки на лошадях преследовали их и догнали их у «Мокцеви». Спустили девушку с поезда и на глазах у этого парня ее обезглавили и бросили в реку Мокцеви, так как она предала веру» - (мужчина 87 лет, грузин, Адигени). «Проблемы в Гардабани, Марнеули, Болниси, Дманиси а сейчас приезд «турок-месхетинцев» в наш район, который непосредственно граничит с Турцией. Турция не жалует ресурсов для их заселения, так как это вновь открывает им путь к созданию империи «Великой Турции» - (мужчина 51 год, армянин, Ахалкалаки). «Понимаем, что для их переселения наша страна, взяла обязательство, и если его не исполним, не войдем Евросоюз. Мы грузины гостеприимные, но «туркам-месхетинцам» отказываем потому, что на протяжении столетий грузины-христиане кроме мучений и пыток больше ничего не помним. У переселенных же «турок-месхетинцев» есть, наверно, чувство обиды и мести, потому их приезд вызовет этнический взрыв. Может, власть даст гарантии, что не будет этноконфликта? Наше правительство в первую очередь должно защитить наши интересы, а не «турок-месхетинцев» - (мужчина 30 лет, грузин, Адигени).

«Из Ниноцминдского района было переселено 22 семьи. Куда должны их заселить, если на их местах живут армяне» - (мужчина 45 лет, армянин, Ниноцминда). «Мы не знаем, скольких должны заселить в Грузию. Грузию и так оставляют грузины, после заселения еще больше грузин уедет из Месхети, будет демографическая катастрофа, и Грузия превратится в Турцию. Лучше если Грузия откажется от обязательств Евросоюза» - (мужчина 52 года, армянин, Ниноцминда). «С заселением мусульман изменится религиозно-психологическое лицо региона, что приведет к напряжению взаимоотношений между разными этническими и религиозными группами» - (женщина 30 лет, русская, Ниноцминда). «Идея возвращения «турок-месхетинцев» является «мирной агрессией». Если их примем здесь, где нет ни работы, ни достаточно земли, мы добавим еще одну проблему» - (мужчина 52 года, армянин, Ниноцминда). «Их возвращение - это диверсия со стороны спецслужб США, которые сотрудничают с Турцией, чтобы внести дестабилизацию на юге Грузии и этим воздействовать на весь Кавказ» - (мужчина 65 лет, грузин, Ниноцминда). «Пусть возвратятся туда, куда их переселили» - (мужчина 45 лет, армянин, Ниноцминда). «В се-

лах духоборов уже покупают дома и ходят слухи, что в этих домах должны жить «турки-месхетинцы»). Это значит, что организовано выселяют нас, чтобы решить проблему «турок-месхетинцев» - (женщина 30 лет, русская, Ниношминда). «Эта проблема идет со стороны Турции. Турция неофициально предлагает Грузии депортацию армянского населения Джавахети в Россию, в Красноярский и Ставропольский край и эту программу профинансирует Турция. А в их дома заселят «турок-месхетинцев» - (мужчина 53 года, армянин, Ниношминда). «Турки, Карский университет называют Кавказским Университетом, не значит ли, что в этом скрывается какой-то интерес к Кавказу» - (мужчина 34 года, грузин, Ахалцхе).

Очевидно, что заселению «турок-месхетинцев» грузинское население еще более сопротивляется, причина простая, армянское население частично уверено, что «турки-месхетинцы» в Джавахети не заселятся из-за трудных климатических условий и из-за компактного проживания там армянского населения (избегают конфликтов с армянами). Часть населения, которое либерально настроено по отношению к «туркам-месхетинцам», требует определенных гарантий в случае их заселения: «Население не будет против заселения «турок-месхетинцев», если они согласятся изучить армянский и грузинские языки, будут соблюдать безопасность страны и не будет конфликтов» - (мужчина 50 лет, армянин, Ахалкалаки). «Правительство должно провести ряд мероприятий, чтобы снять стресс у населения, связанный с заселением «турок-месхетинцев», и была бы вера в безопасность» - (мужчина 51 год, армянин, Ахалкалаки). «Сегодня должны думать реально и не углубляться в историю. По моему «турки-месхетинцы» не принесут вреда» - (мужчина 45 лет, грузин, Ахалкалаки). «Если безвыходное положение, Грузия взяла обязательство, значит должны заселить, но только тех, у кого грузинская ориентация. Их компактное и одновременное заселение невозможно, заселение должно происходить по этапно» - (мужчина 58 лет, грузин, Адигени). «Если приедут «турки-месхетинцы» и увидят что могилы их предков, сравнивали, живущие здесь грузины, то будут столкновения. Пока пускай решат вопрос возвращения наших беженцев в Абхазию и Самачабло, а потом подумаем о заселении «турок-месхетинцев» - (мужчина 86 лет, грузин, Адигени). «У меня нет проблемы с заселением «турок-месхетинцев», но есть проблема с заселением мусульман, если примут православие, то пожалуйста пусть заселят» - (мужчина 23 года, грузин, Адигени). «Власти всегда допускали ошибки. На протяжении этих лет, если бы заселяли по 10 семей, сегодня не было бы таких проблем. К тому же у народа нет о них полной информации, не происходит встречи между группами местного населения и «турок-месхетинцев». Если все будут равны перед законом, значения не будем придавать тому, что кто живет рядом с нами. Хотя если этот «турок-месхетинец» будет подчиняться грузинскому законодательству, он ничем мне не навредит» - (женщина 29 лет, грузинка, Адигени). «Если их будут заселять малыми группами, тогда ничего не произойдет, но при их одновременном заселении, правительству не избежать осложнений. Грузинское общество допускает ошибки. Недостаточно освещается история Месхети. Этот народ не знает свое действительное прошлое. Опять таки грузинское общество должно помочь им вернуться к грузинской ориентации и тогда не будет никаких проблем связанных с заселением» - (мужчина 58 лет, грузин, Адигени). «Чтобы решилась проблема заселения необходимо время, психологическая подготовка народа» - (мужчина 47 лет, армянин, Ниношминда).

«В 300-летний период господства турок, был принят турками закон о праве землепользования, который предусматривал, что земля принадлежала только мусульманину или воину. По этой и по многим другим причинам многие грузины христиане поменяли веру и насильно стали мусульманами, поэтому в переселенных есть и грузины-мусульмане, хотя очень малая часть и это должно быть учтено» - (женщина 43 года, грузинка, Ахалцхе). «С одной стороны говорим, что стремимся интегрироваться с Европой, с другой же стороны не хотим исполнить те обязательства, которые обязывает Европа. Это обязательство должно быть выполнено, но другой вопрос, насколько готова страна, к исполнению этих обязательств, нужно уточнить количество желающих возвратиться, в какой форме

хотят приехать, какие ставят условия, что необходимо для их социальной адаптации и т. д. Может реальность в том, что часть этого народа уже приехали и уже живут здесь. Я знаю учеников, которые учатся в Ахалцихской школе, и эти дети так захотели, что всего за несколько месяцев изучили грузинский язык и сегодня уже полностью адаптировались в грузинской среде. Поэтому категоричность в связи с их приездом я думаю не будет правильной. Если сказать напрямик, если отбросить грузин-мусульман, это не будет правильно, потому что в процентном соотношении, в мировом масштабе может мусульман-грузин окажется больше, чем грузин-христиан. Это тоже наш народ и нельзя его терять, поэтому это очень сложная и деликатная тема, которая требует основательного изучения, прежде чем начать действовать» - (мужчина 34 года, грузин, Ахалцихе).

«Если бы в начале в 80-ые годы, произошел их одновременный приезд, это действительно было бы катастрофой, но со временем вероятность катастрофы уменьшается и можно подготовить условия для частичного выполнения этих обязательств, в то же самое время должно быть учтено и мнение местного населения» - (мужчина 34 года, грузин, Ахалцихе). «У любой медали есть две стороны, давайте представим себя вместо них, как тяжело жить людям оставшимся без родины. Почему должны платить наследники, если его предков насильно заставили поменять веру» - (женщина 43 года, грузинка, Ахалцихе). «В верхней Вардзии, где жили мусульмане-грузины в 1940-41 годах мой отец работал учителем и вспоминает только о хороших взаимоотношениях» - (женщина 43 года, грузинка, Ахалцихе). «Когда в христианских селах был «талан» («талан» значит нападение с целью разбоя) если какая-нибудь семья находилась в родственных отношениях с турками, то она считалась неприкосновенной» - (женщина 43 года, грузинка, Ахалцихе). «Когда страна встанет на ноги и решит свои проблемы, вот тогда еще можно будет подумать об их приезде. Но если мы двинемся к Европе, значит рано или поздно должны открыть границы и каждый человек должен быть оценен, несмотря на национальность и веру, но для этого государство должно быть сильным» - (мужчина 34 года, грузин, Ахалцихе).

Изолированные от грузинского общества и находящиеся с ним в противостоянии омусульманенные месхи, с помощью советской империи, попали под влияние исламской идеологии и вместе с христианством забыли родной язык и национальные традиции. Этот фактор болезненно воспринимается большей частью населения Самцхе-Джавахети. Мнение населения Самцхе-Джавахети о заселении «турок-месхетинцев» откровенно отрицательное, если добавим накопившиеся на сегодняшний день в регионе «законсервированные» оставленные открытыми проблемы на этнической и религиозной почве, то станет понятна причина той агрессии, которую проявляет большая часть населения, хотя-бы только по отношению заселения омусульманенных месхов, не говоря, о части переселенцев, турецкого происхождения. У населения нет от государства гарантий защиты, из-за чего говорят об ожидаемых явно неизбежных конфликтах в случае массового заселения.

Население, которое против заселения «турок-месхетинцев», можно условно разделить на три категории: коренные месхи, в 1944 году переселенные и заселенные на места «турок-месхетинцев» грузинское население и живущие в Самцхе-Джавахети армянское население. Несмотря на то, что они против, у всех трех групп есть свои аргументы.

Для переселенного из разных уголков Грузии в Самцхе-Джавахети населения, проблема заселения «турок-месхетинцев» очень актуальна, потому что в 1944 году их заселили в те села и места проживания, откуда советская империя выселила грузин – мусульман, и турок, заселившихся и оставшихся в период господства Османской империи. Заселение «турок-месхетинцев» ассоциируется для грузин с отбиранием у них той земли, которую они получили, когда сюда, их заселили, а потом они обосновались на этой земле. Поэтому для них любой «турок-месхетинец», приравняется с турками. Религиозное различие также частично играет отрицательную роль.

Надо отметить, что и коренные жители Самцхе-Джавахети (грузинские католики и

православные) согласны на заселение «турок-месхетинцев», так как их считают той частью, поработивших Грузию турок, по вине которых в 1913-1922 годы, в период неразберихи в кровопролитных войнах, погибло очень много людей. Еще живы те люди, которые сами на себе почувствовали те несчастья, что имели место при тогдашнем противостоянии. Помнят и насилие турецких банд. Помимо этого еще жива историческая память, о тех жестокостях, которые показали турецкие завоеватели в прошлых веках.

Что касается негативного отношения местного армянского населения к проблеме заселения «турок-месхетинцев», оно обусловлено историческим аспектом.

Антагонистическое взаимоотношение и этот антагонизм еще больше усилился в 1915 году, когда турки проявили к армянам невиданную жестокость. Между официальной Арменией и Турцией и сегодня нет дипломатических отношений, что оказывает большое влияние на отношения армянского населения Самцхе-Джавахети к «туркам-месхетинцам», которых местное население идентифицирует с турками.

Сравнительно «мягкую» позицию имеют малая часть местного населения и то на поэтапное заселение и в случае некомпактного заселения, и не только в Самцхе-Джавахети, которая отмечает и то, что с их заселением правительство будет иметь сложности.

ПРОБЛЕМА ВЗАИМООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ НАСЕЛЕНИЕМ И ВЛАСТЬЮ

Несмотря на то, что в Самцхе-Джавахети для развития экономики существует множество естественных предпосылок и ресурсов, власти до сих пор не смогли восстановить промышленные и хозяйственные сферы, создать условия для развития малого бизнеса. Процессы гиперинфляции, 90-х годов массовая безработица, потеря вкладов сбережений населения в банках, нестабильная среда обусловили ту глубокую нищету, в которой находятся сегодня наши сограждане.

В период правления Шеварднадзе, когда систематически нарушались права населения, игнорировались их интересы, и было полное безразличие со стороны власти, был синдром безнаказанности, у народа сформировалось примирительное отношение к коррупции. Коррупция стала каждодневным и обыкновенным явлением, многие, ее оправдывают историческим наследием и традициями. «В Грузии подношения и благодарность человеку всегда были приняты и сейчас назовешь это взяткой или, другим словом какое имеет значение?». Такое отношение к коррупции привело к достаточно серьезным отрицательным результатам, фактически с помощью взяток было возможно без проблем повернуть любое «дело». Даже получения элементарного документа было невозможным.

Создавшаяся ситуация создала достаточно серьезную «пропасть» между государственными чиновниками и населением, и несмотря на то, что в Самцхе-Джавахети представители власти в большинстве своем укомплектованы из местных кадров все-таки население Самцхе-Джавахети проявляет агрессию «к Тбилиси». Из-за невнимательности «Тбилиси» население чувствует себя «брошенным», в тоже самое время, население всех районов считает себя «самым притесненным» и часто придает этому этническую окраску. Считают, что власти используют народ только для своих целей: «Наш район оставлен совсем без внимания властей. В Грузии не только в больших городах живут люди, пусть немного внимания власти уделят и нашему району» - (мужчина 29 лет, грузин, Адигени). «Будет хорошо, если Саакашвили обратит внимание и на Самцхе. Такое невнимание к нам наверно обусловлено тем, что мы не армяне. Месхети это не только Джавахети, дальше Ахалцхе в сторону Адигени ни губернатор, ни кто из правительства не ступал ногой и не поинтересовался нашими проблемами» - (женщина 20 лет, грузинка, Адигени). «В последнее время много должностных лиц приезжают в район и прямо едут в монастырь Фока, не обращают внимания на наши нужды и даже не интересуются, проблемами района и местного населения» - (мужчина 52 года, армянин, Ниношминда).

«Правительство вообще не обращает на нас внимания. Пилят ту ветку, на которой сами сидят. Появится другой финансирующий, который обеспечит финансами какую-нибудь политическую группу и потом их использует» - (мужчина 29 лет, грузин, Адигени). «Нас правительство вспоминает только во время выборов, давайте защитайте ваши избирательные права, а то, что у нас есть право на жизнь они забывают до следующих выборов. Перед выборами, и свет дают, и дороги ремонтируют на один месяц» - (женщина 34 года, грузинка, Ахалцихе). «До 1986 года работала на заводе, потом страна развалилась, и после этого все обещают за два-три года все проблемы решим. Сейчас я без работы и жду, почему в течение двадцати лет не прошли эти два-три года, их только свои должности интересуют» - (мужчина 49 лет, грузин, Адигени). «Власти должны обратить внимание и на село, что-то пусть сделают, чтобы народ не только смотрел на то как богатеют гамгелели и сельские общины, за счет народа» - (мужчина 42 года, грузин, Адигени). «Факт присвоения церкви Ивлита остался без реагирования во всех инстанциях. Наверное, руководству выгоднее делать вид, что ничего не произошло, чем обратить внимание на нас и выяснить правду, после одного года бедности, убедился что в этой стране, мы нужны руководству только как налогоплательщики» - (мужчина 36 лет, грузин, Ахалцихе). «Со стороны правительства или президента иногда делаются такие заявления, что кажется, они или не информированы, или смеются над нами. Поэтому общество осталось один на один со своими проблемами» - (мужчина 34 года, грузин, Адигени).

Большая часть населения сравнительно «большие надежды» связывала с «революцией роз», как и ожидалось, указанные надежды не полностью оправдались и жизнь «на другой же день» в лучшую сторону не изменилось, и вызвало разочарование населения. Некоторые относятся к этому с пониманием и верят в будущее, большая же часть населения за «старые и новые грехи» требуют ответа у новой власти: «После революции пока ничего не изменилось, нужно время, должны подождать, может в высшие эшелоны власти попали случайные кадры, которые не могут решить государственные проблемы или они сами коррумпированы, для этого нужна чистка» - (мужчина 36 лет, грузин, Ахалцихе). «Терпению тоже есть предел. В ожидании прошла вся моя молодость, ждали и ждем. Новая власть всегда и во всем обвиняет прежнюю власть. Я и этой власти не верю, все мои надежды улетучились» (женщина 47 лет, грузинка, Ахалцихе). «Люди имеют право не существование и хотя бы работу должны иметь. После «революции роз» появилась надежда, что что-нибудь изменится в лучшую сторону, ухудшения, действительно, не ожидала» - (женщина 34 года, грузинка, Адигени). «Я не хочу опускать сына в Россию, но он говорит мне до каких пор буду смотреть на их драки и грабастание денег» (женщина 57 лет, армянка, Адигени). «Кто осуществил революцию, стал демократом. Что мы антидемократы? Их нельзя критиковать и ничего не изменилось кроме имени: раньше был союз граждан, а сейчас стало национальное движение» - (мужчина 34 года, армянин, Ахалцихе). «Остро стоит вопрос местных кадров. Население недовольно тем, что выбор кадров обусловлен не с учетом профессионализма, а родственными связями, знакомством, партийным признаком и дачей взятки: «В наш регион не приезжает еще такой руководитель, кто бы принимал близко к сердцу наши проблемы. Приезжающие сюда на работу, должны иметь мотивацию и тогда результаты будут» - (мужчина 35 лет, грузин, Ахалцихе). «Каждый губернатор привозит свои кадры и часто такие, которые не знают проблем региона, местные кадры решили бы лучше» - (мужчина 36 лет, грузин, Ахалцихе). «Почему назначают руководителей из Тбилиси, спрашивается для того, чтобы делали деньги?» - (мужчина 45 лет, грузин, Ахалцихе). «Была надежда, что руководство учтет прежние ошибки, как во взаимоотношении с регионами, так же в подборе кадров. Обещали, но нет и сегодня тоже самое, точно, так как секретарей райкомов присылают губернаторов» - (мужчина 35 лет, грузин, Ахалцихе). «Мы называем губернатором, но он никакой не губернатор, он представитель президента, мы не знаем, что он хочет и что он должен делать, а он не знает что нам нужно» - (мужчина 27 лет, армянин, Ахалцихе). «Подбор кадров ведется по партийному признаку.

Я была из другой партни, хотела начать работать, но не была «националом» и не приняли на работу. Квалификацию и компетенцию, не очень учитывают) - (женщина 34 года, грузинка, Адигени). «Хотел начать работать патрулем, собрал документы, а там потребовали направление от «националов» - (мужчина 23 года, грузин, Адигени).

Кадровой политикой новой власти недовольно и армянское население Самцхе-Джавахети и отмечает, что в управлении государством они почти не участвуют: «Раньше в гамгеоба для армян было 2 места, сегодня – одно, в сакребуло – 3 места, но сегодня – одно. Правительство должно изменить отношение к нам» - (мужчина 54 года, армянин, Ахалцixe). «Если есть вакансии на работе, конечно, примут грузина, а не армянина, не знаю это вина местных чиновников или это идет сверху, с правительства» - (женщина 32 года, армянка, Ахалцixe). «Если в США чернокожие могут стать государственными секретарями и мерами, наступит ли такое время у нас, чтобы мэром г. Ахалцixe стал армянин?» - (мужчина 65 лет, армянин, Ахалцixe).

Бюрократические барьеры и коррупция это причины, которые больше всех обуславливают населения «отчужденные» от руководства. Исходя из этого, на фоне экономической нужды население особенно остро переживает, небрежность и некомпетентность одного чиновника, жалуется на существующую безработицу, незаконность и нецелевую трату средств бюджета. Фиксируют, что коррупция и сегодня на достаточно высоком уровне в государственной и образовательной системе, часто прямо или обманным путем сдирают средства у народа, но граждане все-таки в большинстве случаев воздерживаются называть конкретные факты. Отмечают, что высокие показатели коррупции объясняются низкой оплатой государственных служащих - «Кто должен знать и принимать меры, тот хорошо знает о фактах коррупции, но реагирования не видно» - (мужчина 37 лет, грузин, Ахалцixe). «Правительство само способствует коррупции. Если государственный служащий должен работать так, как от него требуется, то и оплата должна быть соответственной. Если у директора школы зарплата 60 лари, то осуществить грандиозные реформы только на энтузиазме невозможно» (мужчина 34 года грузин Ахалцixe) «Налог на пастбища с нас попросили 1.80 лари на одного скота, мы посчитали, больше 1 лара не вышло, значит брали больше и клали в карман» - (мужчина 46 лет, грузин, Адигени). «Для забора моего двора мне нужно 2 куб. метра леса. не дали билет, сказали у нас нет фонда, так нет, перед нашими глазами в день 100-150 куб.метров леса вывозят. Приблизительно 100 раз побывал в поселке Адигени для билета на лес, специально создают барьеры и билетов не дают. И мы бываем вынуждены лично договариваться с лесником и давать 10 или 20 лар за дерево» - (мужчина 48 лет, грузин, Адигени). «У кого есть «свой человек» тот и делает карьеру. Для брата заплатила 1500 американских долларов, на эти деньги он поступил в институт, и окончил тоже» - (женщина 24 года, грузинка, Ахалкалаки). «Законы почти не действуют. Для того чтобы начать работать, нужны деньги, что является незаконным. Законы действуют только тогда, когда нужно собрать налоги» (мужчина 30 лет армянин Ахалкалаки) «Если у тебя есть кто-то в верхних эшелонах власти, тогда все законы начинают работать для тебя, закон действует при помощи «сильной спины» - (мужчина 44 года, армянин, Ахалкалаки). «Жизнь разбита, сегодня самая большая проблема безработица, если не дашь денег, работу не получишь, так было раньше, так и сейчас» - (мужчина 29 лет, грузин, Адигени). «Если не имел денег во время Шеварднадзе, ни работу не мог найти, и не смог бы учиться. Как только встал на жизненный путь, столкнулся с проблемами, хотел получить высшее образование, но не смог, у меня ни денег не было, ни своего человека» - (мужчина 32 года, грузин, Адигени). «В районе полная безответственность. Широко, распространены, коррупция и протекционизм. Привели и гинеколога посадили начальником лесхоза. Проблемы коррупции и родственных отношений и сегодня так же актуальны, как и до сих пор было, а народ так привык, что с ним бороться бессмысленно» - (мужчина 51 год, грузин, Адигени). Если рядовой гражданин не дал взятку и не нашел работу, значит его ребенок останется без образования и останется в деревне навсегда. А министры и парламентарии имеют зарплату 3000 лари, их дети учатся в Германии, и

потому в будущем им гарантированы доходная работа" - (женщина 20 лет, грузинка, Адигени). "Я учился в Ахалцихском университете на платном секторе, с третьего курса меня отчислили из-за неуплаты взносов (в то время у меня не было денег), позже я хотел восстановиться и в университете спросил, как можно это сделать. Попросили 300 долларов, в то время как официальный взнос составляет 100 долларов" - (мужчина 29 лет, грузин, Адигени). "Когда мой сын решил учиться на юридическом, и мы поинтересовались, сказали лучше не спрашивайте, 2000 долларов нужно" - (женщина 47 лет, армянка, Адигени). "Если не изменится политика руководства по отношению к Самцхе-Джавахети, если не прекратятся коррупция, взятки и "делание денег", в Самцхе-Джавахети проблемы не исчезнут, наоборот добавятся" - (мужчина 34 года, грузин, Ахалцихе). "Распилил материал, загрузил в машину и поехал с поддельными документами. Останавливает финансовая полиция, обнаружив, что документы поддельные, говорит, заплати и поезжай, разве это не коррупция? И раньше было так, но не думал, что и сейчас так, после революции берут деньги и отпускают" - (мужчина 23 года, грузин, Адигени). "Если к тебе в магазин приходит и уносит ликер финансовая полиция, это уже коррупция в натуре, поэтому закрыл магазин а "Чомпра не закрыл, потому что ищет покровителя и не боится ни того, что унесут в натуре, ни того, что оштрафуют" - (мужчина 23 года, грузин, Адигени). "Районный центр Ниношвида и некоторые села до сих пор не снабжаются питьевой водой. Была попытка провести трубопровод питьевой воды. Из районного бюджета 2004 года было выделено 400 тысяч лари, но проблема не решена, деньги же исчезли. Нужно принципиально подойти к этому вопросу, провести расследование, наказать виновных, чтобы остальные испугались и не делали деньги за чужой счет" - (мужчина 74 года, армянин, Ниношвида).

Часть населения обвиняет руководство в давлении, и свои права собирается защитить силой: "В Ниношвида на должностях в основном работают армяне и грузины, при раздаче земли духоборам ничего не дали, у армян же большие привилегии. По этой причине я громкопечно обвинила руководство, не прошло и дня, через директора пригрозили и приказали молчать" - (женщина 51 год, русская, Ниношвида). "Интеграция этнических меньшинств, их участие в управлении государством, мешают армянские кланы нашего района, которые стремятся показать себя единственной опорой государства в районе, как будто они могут решить местные проблемы. Они создают такую ситуацию на месте, что простой народ не может ее преодолеть, так как реальная сила в их руках, а не у местной власти" - (мужчина 53 года, русский, Ниношвида). "Правительству для нас ничего хорошего не делает. Если примут "Конвенцию" (Рамочная конвенция прав этнических меньшинств) это уже шаг... Если нет, тогда наши права мы сами защитим, и то что мы хотим если не получим по-доброму, мы это сделаем по нашему. Если дело дойдет до этого, мы и силу можем применить" - (мужчина 24 года, армянин, Ахалкалаки). "Если живущие в Ахалкалаки другие этнические группы будут с нами вместе, встанут с нами и будут нас поддерживать, тогда их проблемы тоже решим" (мужчина 24 года, армянин, Ахалкалаки). "По-моему если бы у нас было истинное самоуправление, если хотите, назовите автономией или по-другому, тогда нам ничего бы не мешало, наши проблемы решили бы сами" (мужчина 34 года, армянин, Ахалкалаки).

Учитывая вышеуказанные факторы, население не чувствует себя гражданами страны, население Самцхе-Джавахети Родиной считает конкретно свой район проживания и никак не Грузию - "Я только по паспорту являюсь гражданкой Грузии. Думаю, что формально живу на территории Грузии, я не нужна руководству и я не вижу зачем мне нужно это руководство" - (женщина 24 года, армянка, Ахалкалаки). "Каждый человек должен чувствовать, что он гражданин Грузии, вот тогда он защитит свое государство" - (женщина 30 лет, армянка, Ахалкалаки). "Необходимо чтобы молодежь служила в армии на границе. Другие не должны приходить защищать наши границы (имеется ввиду, Джавахетская часть Грузино-Турецкой границы). Мы должны чувствовать ответственность и мы должны защищать наши

границы" - (мужчина 24 года, грузин, Ахалкалаки "После выхода российских баз из Ахалкалаки, если вместе с грузинской армией будут стоять и части армянской армии, более надежно будем чувствовать себя" - (мужчина 56 лет, армянин, Ахалкалаки). "Почему должны защищать границы Ахалшихе, когда Ахалкалакские границы незащищены? Никто так не защитит Ахалкалакские границы как ахалкалакцы. Ни НАТО, ни грузинскую армию не хотим, пусть будет Ахалкалакская армия" - (мужчина 25 лет, грузин, Ахалкалаки).

До получения государственной независимости Грузии, последние 70 лет, население находилось в тисках тоталитарной системы, где народу запрещалось свободно мыслить и действовать, из-за чего одной части нашего общества характерен полный гражданский нигилизм и индифферентность. Называют конкретные факты коррупции и протекционизма, но считают, что против этих пороков должны бороться другие, а сами свою гражданскую обязанность ограничивают устным высказыванием пассивного недовольства. Свойственный им гражданский нигилизм и явная инертность, одна из предпосылок развития протекционизма и коррупции. У большей части общества гражданская обязанность рядового человека в демократической стране исчерпывается только явкой в избирательные участки в день выборов и голосованием, а потом находятся в пассивном состоянии до следующих выборов. Для того чтобы в период между выборами правительство, безусловно, и честно выполняло возложенные обязательства и наказания полученные от общества, правительство постоянно должно чувствовать, что подотчетно перед своим народом. Только в этом случае будут побеждены протекция и коррупция, укоренятся демократические принципы и ценности.

Другая часть общества имеет явно выраженное отрицательное отношение к правительству, и каждый шаг со стороны власти направленный на интеграцию с гражданским обществом воспринимается ими как попытка ассимиляции. Соответственно говорят о "защитных механизмах" правительства. Грузинская армия для этой части населения такая же "чужая" как и "НАТО" и надежду возлагают на "Ахалшихскую армию", для достижения цели не исключают и силовые методы.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В Самцхе-Джавахети накопилось достаточно проблем. К языковому, социальному, религиозному и другим проблемам, существующим между различными этно-религиозными группами населения, прибавляется то, что становятся спорным этническая или религиозная принадлежность культовых сооружений, и в каждом конкретном случае обе спорящие стороны (грузино-армянская, православно-католическая) приводят объективные или субъективные аргументы. Иногда даже игнорируется государственный суверенитет Грузии («Вопрос должен решиться на уровне двух государств и двух католиков»).

Остро воспринимается проблема языка. Часть армянского населения региона неособенно и обязательность изучения грузинского языка явно осознает, и стремится изучить его, так как в владении государственным языком, на должном уровне, они видят пути решения множества проблем и перспективу лучше реализовать собственные возможности и интеллектуальный потенциал в жизни. Знание грузинского языка кроме Конституционного приобрело и практическое значение, что особенно явно видно, на примере Адигенского и Ахалшихского районов. Часть армянского населения Ахалшихского района даже требует улучшения методов и качества изучения грузинского языка. В то же самое время считают что изучение государственного языка для пожилых не очень обязательно потому что «они чувствуют себя в маленькой Армении» (в селах компактно заселенных армянами). В Адигенском районе где армянское население максимально интегрировано в грузинской среде нет проблемы незнания языка, в то же самое время для них изучение и сохранение родного армянского языка не проблема. Дети учатся в армянской школе.

Другая часть армянского населения региона (особенно в Ахалкалакском и Ниноц-

мииндском районах, где их численность явно превышает – грузинскую) не считают нужным изучение грузинского языка. Грузинский язык ими не воспринимается как государственный и «по советской традиции» для коммуникации, предпочтение отдают русскому. Для них «основной язык» армянский, а для коммуникации с другими – русский. Здесь проживающих грузин считают «своими», так как все они знают по-армянски, а с приезжими грузинами у них существуют проблемы «они не знают местного армянского языка». Это обусловлено не только отношением грузинской государственности к проблемам этнических меньшинств, но частично и влиянием лингвистического и культурного пространства и сепаратистской идеологии некоторых политических кругов соседнего государства Армении. Укоренение грузинского языка воспринимается как «попытка ассимиляции» и «нарушения прав», что с их стороны вызывает сопротивление усилению грузинского, как государственного языка («Мы здесь составляем большинство и почему должны изучать грузинский, пусть они изучат армянский»), и даже агрессивно в некоторых случаях («Призовем всех использовать только свой родной армянский язык», «Абхазия и Осетия встали на ноги ... мы должны поступить также»).

Мнение грузинского населения Самцхе-Джавахети, о знании государственного языка, единогласное и считают, что каждый гражданин обязан знать его, несмотря на этническую принадлежность. Часть грузинского населения лояльна по отношению к незнанию грузинского со стороны негрузинского населения и считает, что для изучения грузинского «государство не создает для них достаточных условий и мотивацию», а по мнению другой части населения, незнанием грузинского языка негрузины создают проблемы, как себе так и грузинам («Это нам создает больше проблем.»). Особенно остро воспринимают вопрос «игнорирования» грузинского языка, грузины, живущие в Джавахети. Они считают унижением достоинства государства, когда в городе вместо грузинских вывесок видят негрузинские вывески, сожалеют, что по-грузински могут говорить только в семьях и «Если не знаешь армянский на работу не примут». У них есть ощущение, что живут «в другой стране» и чувствуют себя «меньшинством», что они оставлены государством и в собственном государстве не чувствуют гордость, свойственную для гражданина страны.

Эти и многие другие факторы отражаются в отношениях к власти части населения Самцхе-Джавахети. Здесь не чувствуют себя гражданами своей страны не только представители меньшинства, но и представители большинства. Обе стороны жалуются на невнимание со стороны власти и если одна сторона (Ахалкалакский и Ниноцминдский районы) невнимание со стороны властей приписывают к их этнической принадлежности, то другая сторона (Адигенский район) в то же самое время отмечает «сверхвниманием» Джавахети и меньшинствам. Замкнутость этих групп, дефицит диалога и информации обуславливает разную видимость одних и тех же проблем.

Одинаковое, отрицательное отношение зафиксировали к проблемам репатриации «турок-месхетинцев», преобладающая часть как грузинского, так и армянского населения. Они считают, что государство их переселением добавит новые проблемы и конфликтные ситуации в Самцхе-Джавахети.

Почти одинаковые, отрицательные взгляды имеют «религиозные большинство» разных этносов, живущие в разных районах, к последователям нетрадиционных религий, так же как едины проблемы религиозных меньшинств, несмотря на их этническую принадлежность и на величину религиозных групп.

Как у грузинского, так и у негрузинского населения Самцхе-Джавахети, выделена группа, по мнению которых для решения языкового, этно-религиозного и других проблем, нужно чтобы все этносы, живущие здесь сделали шаг друг к другу, пошли на компромиссы, чтобы совместными усилиями, диалогом, сопоставлением мнений, найти конкретные пути, для решения проблем совместными усилиями. Поддержка таких инициатив со стороны государства, и подготовка соответствующей законодательной базы является кратчайшим и эффективным средством для решения проблем существующих в регионе, вместе с «народной дипломатией».

The brochure is issued by the Non-Governmental Organization “The Union of Democrat Meskhians” within the project “The Dialogue – the Best Way for Problem Solution”, funded by European Council. Four sections of the brochure describe the problems of Samtskhe-Javakheti and demonstrates the opinion of the population.

The book is not a scientific work. It includes the materials of the discussions and meetings held in Akhalkalaki, Akhaltiskhe, Ninotsminda and Adigeni districts about existing problems.

We hope that expressed in the book will assist to the authority, society and international organizations to reveal and address the regional problems more efficiently.

“The Union of Democrat Meskhians” is thanking to “The Liberty Institute “ and “the Caucasian Institute for Peace , Democracy and Development” for support.

* The ideas published in the brochure may not coincide with the opinion of the European Union and the NGO “The Union of Democrat Meskhians”

Samtskhe-Javakheti is an important part of the South-West Georgia, the historical Meskheti. Turkey and Armenia from the South and Shida Kartli from the East are bordering to the region, while the Meskheti Ridge separates Samtskhe-Javakheti from Imereti. The regional center is a town Akhaltsikhe. The region is multi-ethnic and multi-religious. According to the population census of 2002 the following picture was drawn:

District	Population total	Georgian	Armenian	Russian	Azerbaijani	Ukrainian	Greek	Lezgi
Adigeni	20,752	19,860	698	101	17	20	7	
Aspindza	13,010	10,671	2,273	34	-	5	8	
Akhalkalaki	60,975	3,214	57,516	157	3	14	51	
Akhaltiskhe	46,134	28,473	16,879	410	13	42	129	
Borjomi	32,422	27,301	3,124	585	24	75	540	1
Ninotsminda	34,305	476	32,857	943	2	6	5	
Total	207,598	89,995	113,347	2,230	59	162	740	1

An approximate data religious composition of the region

	Akhaltiskhe	Adigeni	Aspindza	Ninotsminda	Akhalkalaki	Borjomi
Georgian Orthodox Christians	19560	11600	9165	70	3451	29200
Georgian Catholics	6360	4100	1150			150
Georgian Muslims (Azharians)	40	4000	700	600	470	
Armenian Gregorians	13870	300	1900	26200	38700	1650
Armenian Catholics	5150	100		4300	17100	800
Armenian Orthodox Christians	400	250				
Russian "Duhobors"				780		
The followers of "non-traditional religions"	750	380	150	350	750	580

The diversified character of the region by ethnic and religion is a result of its geographical location and historical factors. Samtskhe-Javakheti as a bordering region often was the target for neighboring countries' aggression and conflict. It caused changes in ethnic and religion composition of the region population. In addition, Samtskhe-Javakheti was situated in the trading road supporting to migration of the different ethnic and religious groups.

Despite significant changes in the ethnic and religious composition of the Samtskhe-Javakheti population, few ethnic and religious groups are still isolated (especially in their compact settlements). The tension between different groups was strengthened in 90s of previous century (after Soviet Union). The problems existed during "Communist period". Though Communist ideology oriented on creation of the Soviet Person, in most cases forced the larger part of the population "to put back" their ethnic interests. The religion was rejected by the Communist party as a negative factor for creation of "the homo-sovieticus concept". After collapse of Soviet Union "the Brother Republics" the national movement and religion became dominants. The problems in Samtskhe-Javakheti originates from this period, which where deepen during Gamsakhuridia period when the ultimate National politics and the famous phrase "Georgia for Georgians" lead Samtskhe-Javakheti to Ethnic Conflict. Unfortunately, nobody cared about the conflict regulation, it caused transformation of the conflicts into "sleeping" condition which was like a slowly acting bomb.

The problems are divided into several groups

1. Ethnic problems
2. Religious problems
3. Relationship with authority
4. The problem of "Meskhetian Turks"

(We deliberately avoid speaking on social problems as it is not specific for the region and it is general for all the regions)

We would like to demonstrate the problems of Adigeni, Akhatsikhe, Akhalkalaki and Ninotsminda districts and touch to the provoking reasons of the problems and the factors preventing solution of these problems.

RELATIONSHIP BETWEEN DIFFERENT RELIGIONS IN SAMTSKHE-JAVAKHETI

Samtskhe-Javakheti is a multi-ethnic and multi-religious part of Georgia. According to the unspecified data there are 35% of Orthodox Christians, 39% of Gregorian, 2.8% of Muslims, 19% of Catholics (including Georgians and Armenians), 0.4 % of "Duhobor", 1.4% of the followers of untraditional confessions (Witnesses of Jehovah, Evangelists, "50ians", etc.)

Samtskhe-Javakheti region was conquered by Turks for 300 years since 16th century, therefore, one part of the local population converted into Muslim, another part, who did not want to leave their own area, survived through becoming believers of Catholic church, what meant to be protected by the Rome, one of the strongest states of the world. The number of Catholics is about 40 thousand in Samtskhe-Javakheti. A large part of Muslim population migrated to Turkey after Russian-Turkish war, when Russia occupied the part of so called Akhaltsikhe province, and Armenians from Erzurum and Kars migrated by general Paskevich, replaced them.

Armenian population moved to Samtskhe-Javakheti in 1829-1930 is divided into Catholics and "Gregorians", the followers of Armenian Apostolic Church.

Gregorian confession is one of the varieties of Christian religion. The name of the Armenian apostolic church originates from the first bishop called Gregory the "Educator", who was recognized as a saint by the Armenian Church. The term Gregorian Church is a way how Paskevich used to call an Armenian Church and this name transferred to next generations. Gregorians are monotheists comparing to ditheist Orthodox and Catholic Church.

Orthodox Church started oppression of dissents in Russian Empire in 19th century. In 1934-1941 hundreds of families with different confession were deported from Tambov and "Prevolzhie" to Ninotsminda district, Georgia. They were mainly Duhobors and Malakans (so-called "sects" dissented from the Russian Orthodox Church). These people called the places where they lived, with Russian names, like Gorelovka, Tambovka, Efrefovka, Rodionovka, etc. Their ideology propagated isolation from the social and political life.

Changes in Religious constituency of Samtskhe-Javakheti occurred in 1944, when Stalin exiled Muslims and replaced them with Orthodox Georgians from other regions (mainly, from Imereti and Racha)

In Samtskhe-Javakheti migration of Georgian Muslims (Adzharians) took place during Soviet period. The highland rural Adzharians were resettled from adjacent Adzharian district Khulo. Other series of Adzharian resettlement took place since the end of 50s and at the beginning of 80s, when population of the highland Adzharian districts, affected by the landslide, were migrated to Aspindza, Akhalkalaki and Ninotsminda districts by initiative of the government.

After collapse of Soviet Union, a spiritual crisis took place together with political and economic crisis, and it was expressed in decay of value systems in the post Soviet Countries. The situation made a good foundation for the activeness of religious groups, whose interests are coverage of new spaces. This fact makes clear why different religious group are so active in the whole Georgia and in Samtskhe-Javakheti region among them, where "non-traditional" confessions (Witnesses of Jehovah, 50-ians, and Evangelists) are becoming popular. The financial issue plays a large part according to the opinion of the region population, as these groups are well-funded by their "HQs". The sects are attractive by the principles of uniqueness, closeness, isolation from the society and having authorities.

In Soviet Union during the period of "Publicity and Pluralism" since the second half of 1980s, when the barriers of Atheism and census were broken, Georgian Orthodox church became more active and the popularization of Orthodox confession started. As a result of constant and long-term Orthodox-patriotic propaganda conducted by radical national figures, the ambition of superiority was developed to the religious majority against other Georgians having other confession. This period coincides with beginning

---

---

of the conflict between different religions in Georgia, including Samtskhe-Javakheti region. Atheistic Soviet Union gave autonomy to Adzharia region just for the reason of religion difference. It was the part of imperialistic politics in order to rule society split into opposed parties. All above-mentioned activities marked psychology of the society and supported to deepening of antagonism among the diverse religious groups.

Orthodox Christians are talking about religious conflicts and feel themselves injured, they think that they are more oppressed than the members of other religion, "The Orthodox Christians are more oppressed, but nobody can teach tolerance to Georgian people" (male, age-42, Akhaltsikhe, Orthodox). The example of tolerance is that the ruins of the mosque-house of another confession is located next to Christian church in the village Sakuneti, Akhaltsikhe district. The village residents respect the arch of the mosque, regardless the fact that it is constructed on the Christian church. "The enemies of Georgia always tried to ruin Churches and cut the vine when they conquered the country as they were national symbols," (female, age-34, Orthodox, Akhaltsikhe). "The witnesses of Jehovah try to thrust their belief to people, to widows, mother who lost child and now they try to agitate children. They took the icons out of church and burnt, what caused struggle, the Police protected them, as if burning of icons was not guilt" (male, age-37, Orthodox, Akhaltsikhe). "The law should regulate such cases. The law should stress that an official State religion is Orthodox Christianity in Georgia and it should have priority. Other religions should have a right of existence, but with autonomic funding, as a cultural autonomy", (male, age-42, Orthodox, Akhaltsikhe). It is considered that the history of Orthodox Christianity should be taught at schools instead of the history of religions. "The pressure is on the schools now as there is a directive to teach the history of religions instead of the history of Orthodox Christianity, it is unacceptable for us", (female, age-32, Orthodox, Akhaltsikhe). Adzharians are Muslim, they have to learn the history of both religions and when they understand that their ancestor were Christians they will change into Christians consciously and not like that, when they baptized in the river but went back to Islam", (male, age-45, Georgian, Akhaltsikhe)

Few Orthodox Christians have more liberal attitude towards other confessions: "We are building democratic country, the law on religion needs serious consideration, it should be civil and non-fundamental" (male, age-42, Orthodox, Akhaltsikhe). It is considered that Georgian Catholics have disputes regarding to the churches and "identification of Catholics with sects is not right, as this confession played a great role in the history of country and our region, the disputable issues should be regulated by the law", and society should not struggle against each other. There is an abnormal situation in the church, both services catholic and Orthodox are conducted in the same church and the village Ivliita is divided into two parts", (male, age-42, Orthodox, Akhaltsikhe). "Orthodox Christians, Catholics and Muslims lived together for several ages, and there is somebody's interest to make artificial conflict among them", (male, age-40, Orthodox, Akhaltsikhe). There is an opinion that "as during Soviet period Belief in God was weaken and after collapse of the Union it became stronger, and now its time of re-introduction and it causes contest between different directions of the religion, every church tries to win parish over", (male, age-37, Orthodox, Akhaltsikhe). Historically, both churches were co-existing, when the Orthodox Churches were used as warehouses, people used to pray in Catholic ones", (female, age-34, Orthodox, Akhaltsikhe). "If a person is not an Orthodox, he should not be considered as a disadvantaged member of the society. The state should not share "the position of Sharadze", according to which if a person is not Orthodox he is not perfect... if one is a Muslim, and he believes in Allah, is it his fault?", (female, age-35, Orthodox, Akhaltsikhe).

"Georgia is traditional country and it was saved by Christianity. The law can not weaken or strengthen belief. Everybody can believe what he wants, but they should not disturb others. (Male, age-42, Orthodox, Akhaltsikhe)

"Many Orthodox fanatically believe that they follow true religion, what about other religions?" (female, age-35, Orthodox, Akhaltsikhe)

The conflict between different confessions is obvious and it is not related only with a

---

---

religious buildings. The struggle between Orthodox and Catholics is more obvious last time. Catholics feel themselves as deprived from their rights. "Orthodox Christians consider that Georgian state is Orthodox-Christian and for the unity of the country Catholics should be baptized as Orthodox Christians, this idea annoys Catholics", (male, age-34, Catholic, Akhaltsikhe). It is offensive, especially, from your close person, having the same blood. "The priesthood should play the main part in the solution of the problem, they should explain to people, that the members of other confession are their brothers. The role of the state is quite big in the solution of the problem", (male, age-36, Catholic, Akhaltsikhe). "The meetings of Orthodox and Catholic Christians are always merciless and intolerable, when dispute goes on religion, (male, age-51, Catholic, Adigeni).

"Georgian Orthodox Church is publicizing the Orthodox Christianity as advanced religion and it became the basis of the idea of identifying this confession with Georgian nation. This is one of the main reasons that Orthodox Georgians are particularly intolerant towards Catholics", (male, age-29, Catholic, Adigeni)

"There are many problems. When I started working, one of the colleagues recommended me baptizing as Orthodox from Catholicism in order to avoid problems", (female, age-26, Catholic, Akhaltsikhe)"; "Many people were re-baptized for avoiding problems" (male, age-42, Catholic, Akhaltsikhe)

"In 1985 Father Theodore came in the village Ude, who started agitating conversion into Orthodox Christianity. The part of the village Catholics changed their confession during the period of Zviad Gamsakhurdia. In 1994-1995 converted Orthodox Christians banished Catholics from the church, conflict was going on for 2 years, the state was on Orthodox Christians' side and Catholics forced to build small chapel to pray", (male, age-51, Catholic, Adigeni).

The conflict for another disputable church (v. Ivlița, Akhaltsikhe) was recalled. The church was Catholic and now it is under authority of Orthodox Church. "In spite the fact that the church was transformed into Orthodox, Catholics are still praying. The mass was conducted not long ago, though the building is in the hands of Orthodox Christians", (female, age-55, Catholic, Adigeni). "The village (Ivlița) is divided into two opposed parties due disputable church. The church was Catholic, but now Orthodox Christians consider it as their property", (female, age-35, Catholic, Adigeni). "The Ivlița "Holy Cross" church was built in 1292 by Catholics and it was the second Catholic church in Georgia. 150 out of 200 village residents are Catholics and the rest are Orthodox Christians. In 1992 Orthodox priest plastered the scripts certifying the Catholic origin of the church and announced it as Orthodox Church and forbid coming of Catholics" (male, age-62, Catholic, Akhaltsikhe), "The Orthodox women who married to the villagers often are the reason of the conflict as they follow to the recommendations of the Orthodox priest" (female, age-35, Catholic, Akhaltsikhe). Catholics are unsatisfied with approach of the state officials. "Caritas" has rented a small and wet room for teaching handcraft to young women. We asked to a local authority about better room but they started blaming us in being Catholics" (female, age-20, Catholic, Adigeni). The same respondent brings other arguments: "There is a humanitarian program from catholic church, but the head of Ude community administration does not give us the list of vulnerable people for submitting to the program management, as he does not look seriously to the issue. "the former mayor of the town, Shota Naskidashvili called Catholics the agents of FBI, Catholics called Orthodox the agents of Russian Central Investigation Department as Russia is Orthodox country as well. (male, age-35, catholic, Akhaltsikhe), "I was called in district administration for my Catholic confession, as I was the head of Skhvilisi Administration and they directly told me to leave Catholicism (male, age-62, catholic, Akhaltsikhe). Catholics had problems with church construction in Akhaltsikhe," Catholics purchased the plot of the land with approved project in 9 April Street, in Akhaltsikhe, to construct Church through Catholic Church funding. Invitations were distributed for consecration of the church place, Malkhaz Khoshtaria, who was coordinating the legal bodies recommended not to try it, as it might cause bloodshed and confessed that the authority is encouraging citizens to come out against construction for Catholic church, (male, age-35,

---

Catholic, Akhaltsikhe). "The problem is little bit closed, but it needs a little sparkle to start again", (male, age-62, Catholics, Akhaltsikhe).

Catholics have problems with educational system. "The catholic child studied all the subjects on excellent marks at school and when teacher found out, that he was Catholic he put satisfactory mark to the child. The teacher is Orthodox, though she even does not go to church and attends services", (female, age-20, Catholic, Akhaltsikhe), "I know the case, when teacher said to the child that, he should not attend her lessons, as he did not wear cross and was the follower of Satan", (male age-37, catholic, Akhaltsikhe)". The teacher humiliated the pupil for being catholic in front of the other pupils, the child was abused for his confession and he was called the child of the enemy of Georgia" (female, age-20, Catholic, Adigeni).

"An Orthodox teacher, who teaches religion and does not consider Catholicism as a religion, she should not have right to teach this subject to children", (female, age-34, Akhaltsikhe). "When the history of the religion and its origin will be taught well, a person will be more tolerant. At present children study only the history of Orthodox Christianity and I is not right", (male, age-58, Catholic, Adigeni). "Like Orthodox Christians are against Witness of Jehovah's teaching of History of religion, I do not like that instead of the history of religions the history of Orthodox Christianity is taught, for instance, my niece is Catholic and Orthodox teacher makes him crossing in Orthodox manner (female, age-29, Catholic, Adigeni).

Catholics are blaming Orthodox priests in existing situation: "When the priest is preaching about tolerance during the service and after completion he teaches "punish non-Orthodox...it is abnormal"(male, age-37, Catholic, Akhaltsikhe). According to Orthodox ideology only Orthodox Christians will get to paradise, while Catholicism does not considers being follower of other religion as a sin" (male, age-36, Catholic, Akhaltsikhe). "In Zarzma, during father George, there was a conflict. People throw the stones to the monastery, both parties were Orthodox Christians. It is not Christianity throwing stones on monastery and priest", (female, age-51, Catholics, Adigeni).

Generally, Intolerance of Christians towards Muslims has historical reasons. The struggles in Samtskhe-Javakheti had religious character together with national. Georgian Muslims has to live together with Georgian Orthodox, Catholics and Gregorian Armenians. Adzharians are more moderate talking on demonstrating intolerance towards them. "There was an attack for the sake of Mosque before. There are cases, when people used to say that we are Tatars and why we are going to Mosque", (male, age-36, Muslim, Adigeni). "When we were newly migrated people were abusing us for our confession, but now they accustomed to it, that is the spiritual matter and the situation is more stable", (male, age-79, Muslim, Adigeni). "When we were newly-settled in Akhalkalaki, if our children had a dispute with Armenians it was transferring into greater struggle, now there few cases like that, you can call it either religious, or ethnic conflicts", (male, age-48, Muslim, Akhalkalaki). "When our children moved to Lelovani School, local children were abusing our ones and made them to leave school, there are conflicts like that, everyday till present, for the reason "you are Muslims and why do not turn into Christians?" For instance I could not leave my 5 children at Lelovani School; they studied just for 6 years. I was forced to do it", (male, age-46, Muslim, Adigeni).

Adzharians consider conflict with Christians regardless they are Orthodox or Catholics.

A religion conflict takes place between Armenian Gregorian and Georgian Orthodox Christians as well. "During last time many state officials visit district and they directly go to Phoka monastery, even at midnight and do not respect belief of the local population (Gregorian confession is considered)", (male, age-52, Gregorian, Ninotsminda)

"There was a conflict between Armenians and Church servants in Phoka, on the issue - why an Orthodox Church was constructing in the place settled by Gregorians and Catholics and where there is no Orthodox Christian?", (male, age-53, Gregorian, Ninotsminda), "The church is purchasing houses from Armenians. The houses are empty, accordingly the question "why" is emerging, it means that there is intention to empty the

---

---

village from Armenians", (male, age-45, Gregorian, Ninotsminda). "Nauroz-Bairam (Muslim New Year) was announced as a holiday in Georgia, why the second of Easter is impossible to celebrate for Armenians?" (male, age-52, Gregorian, Ninotsminda)

It is about ten year as there is a tension during Easter in Akhalkalaki District, the reason is the monastery located in Armenian settlement Kumurdo. "A group of non-Akhalkalakians visited Akhalkalaki and announced that the monastery is Georgian during the first years" (male, age-26, Gregorian, Akhalkalaki). "The specialist visited to learn the church. The program was on the First Channel of Georgia, but for unawareness of Georgian Language nobody understand anything and it caused misunderstanding", (male, age-46, Catholic, Akhalkalaki. "We live here, we work on this land. Our ancestors lived here and their next generation will live here. We got married in this monastery and our children will do the same. We are sacrificing at the walls of the monastery. It is our monastery", (male, age-32, Gregorian, Akhalkalaki).

"It is necessary detailed study of the monastery. Armenian historians asserting that it is Armenian monastery, while Georgian historians prove that it is Georgian. At the same time there certain political forces who are making money on this problem before their electorate", (male, age-28, Gregorian, Akhalkalaki)

Almost representatives of every confession expressed intolerant attitude towards non-traditional religions:

"I am Catholic and I shall die as a Catholic. It is easily understandable, when somebody is boring you with agitation in order to enforce you to change your religious values, you can argue and that is all my intolerance towards them", (male, age-29, Catholic, Adigeni). "Representatives of other confessions do not go from door to door like Witnesses of Jehovah, rush into house and preach", (male, age-23, Orthodox, Adigeni), "I can not share the ideas of Witnesses of Jehovah, they do not recognize icon and candle", (female, age-25, Orthodox, Adigeni). "If I had a case in court I shall be judged merciless if I am Orthodox, but witness of Jehovah will be supported by International Organizations and NGOs even having the same case, now religious majorities are more oppressed", (male, age-25 Orthodox, Adigeni). "I am against sects, witnesses of Jehovah committing sins and therefore there is repression against them", (male, age-86, Catholic, Adigeni). "The sects according to religious point of view are not a great danger. They do not want to attend church service and to dedicate themselves to the God, their desire is to ruin governance of priesthood and this is a danger for my State and my people, for instance, witness of Jehovah does not goes to military service", (female, age-29, Orthodox, Adigeni)

"This is a matter of finances, though Jehovah sect is not struggling, causing conflict, otherwise they will be fought for 9 times", (male, age-29, Orthodox, Adigeni). "Jehovah Witnesses» do not follow the way of God, I told to my friend, who is Witness of Jehovah, "If you teach my child at school I shall change the class of my child" (female, age-26, Gregorian, Akhalkalaki). "It is offensive when witnesses of Jehovah say that they read the Bible and we do not" (female, age-26, Orthodox, Akhaltsikhe). "People, who have weak belief get under influence of witnesses of Jehovah", (female, age-22, Catholic, Akhaltsikhe). "Appearance of the religious sects prevents people from spiritual and religious unity, what supports to overcome not only religious, but social-economic problems as well", (male, Armenian, age-53, Ninotsminda), "We would like to establish contacts with them, but they are self-isolated, I returned one of the sect representative to the church", - The leader of Gregorian church (Ninotsminda). "They have foreign donors who are the owners of TV channels, enterprises, factories, etc. The Evangelical sect was split in our district, as the leaders could not divide funds and power. The conflict was started between them", (male, age-51, Gregorian, Ninotsminda). "The sects are the group of bandits, every country takes some measures against them and Georgia should do it as well", (male, age-57, Gregorian, Akhalkalaki)

The part of respondents showed more tolerant: "When the representative of any confession says, that the only true religion his one, it is a demonstration of the low level of development", (male, age-45, Catholic, Akhaltsikhe). "All Christians regardless trend have

---

---

no right of hostility and everybody should respect others believes" (An Armenian man, age-50, Catholic, Ninotsmunda). "The state should regulate this issue. There should be discussions, where we can explain and summarize", (male, age-45, Catholic, Akhaltsikhe)

The religion relationship problem is artificially "conserved", it prevents establishment of positive relations and the new problems are adding to the old ones. The situation will improve in the region through provision of the population with more information and conducting dialogues between opposed parties, interference of official, competent structures and improvement of society attitude towards the problem. The role of NGO sector is important, though they avoid dealing with such a touchy issue.

The Orthodox Christians living in Samtskhe-Javakheti Region consider their confession as the advanced comparing with other religions, as Orthodox Christianity was identified with being Georgian and it is demonstration of the being State for Georgia. On other hand, Orthodox Christians feel depressed and consider that the Orthodox Christians are mostly attacked. The part of the Orthodox Christians is in the controversy with their values. They say that nobody can teach tolerance to Georgians but at the same time, they are extremely against of construction of the Catholic Church, the problems related to disputable church is still unsolved, etc. However, the special role of the Catholic Church in the history of Samtskhe-Javakheti is mentioned. The vivid aggression toward local Muslims (re-settled Adzharians are meant) is not demonstrated, though the confession of this people, Mosques annoys people and they hope that in future Adzharians will change their confession and gradually converted into Christianity.

The Orthodox Christians demonstrate the least aggression towards the Gregorians. Perhaps they avoid the ethnic problems, as they know that religious conflict will transform into Ethnic problem. However, the conflict on the right of ownership of religious buildings still exists between Georgian and Armenian population in Samtskhe-Javakheti, but it is more than the conflict between confessions. Delayed solution of the problem and lack of information strengthens problem and the problem becomes more complicated.

There are many reasons for such a diverse attitude of Georgian Orthodox Christians, like State ideology, a proach of the media towards other religions, individuals, an "unclear" attitude of popular political figures toward the religion, etc (The law on Religions do not exist yet in Georgia)

Local Catholics feel that their rights are violated by the society, in the offices or in the educational institution, which comes from the wrong state policy. If state considers Orthodox Christianity as a State Religion, it is violation of the article 14 of the Constitution, stating equity of every individual regardless race, language, sex, confession... Sometimes State officials and the representatives of church are blamed in strengthening of the tension. A complicated relationship between Orthodox and Catholic Christians frequently becomes the subject of manipulation with political and social problems.

Despite the representatives of the "main" religions, like Orthodox, Catholic and Georgian, feel oppressed, demonstrate intolerance towards "Sects". The only sect towards which less aggression was expressed is "Duhabors". The reason might be the long lifespan of the "Duhabor" Sect and long period of relationship with the representatives of other confessions. The greatest aggression was demonstrated towards the "Jehovah Witnesses". This organization is most distinguished among the sects with its activeness in Samtskhe-Javakheti. This is the reason, why "Witnesses of Jehovah" are the main target of aggression.

Many problems preventing development of the democratic state emerged due to subjunctive and objective reasons. One of the crucial points for problem solution is establishment of legal basis and regulation of the problem with legal way.

ETHNIC PROBLEMS IN SAMTSKHE-JAVAKHETI

The main reason for emerging ethnic conflict ignorance of the language, lack of communication language often causes misunderstandings and "distrust" between different ethnic groups

Language is an inseparable part of the culture; in multi-ethnic environment, the problem of state language maintenance as a communication means always appears.

During the Soviet period due to Russification politics, Russian was dominant language in the whole region and in Samtskhe-Javakheti as well; documentation was in Russian together with state offices. The main means of communication was Russian for the people of different nations. Children used to go to Russian schools in order to continue their study in Russia ("Russian education was quite privileged in "Social period"). Since 1990, when Georgia republic returned its independence, conducting of clerical service started in Georgian, knowledge of State Language. Georgian became actual and many non-Georgians faced the problem of Georgian language ignorance. The ethnical minorities obtain the feeling of ethnical discrimination after announcement of Georgian Language as a State language according to the new Constitution of Georgia. Today after 15 years since the collapse of Soviet Union, Russian is gradually losing "the first position, especially, among Georgian-speaking population (Russian is replaced by European languages, like English and German, the process is explained by changing Russian orientation into European). The greater part of Armenian population is oriented on Russian (as most of Armenians are finishing Russian schools, when continue their study and work in Russia). Armenian young people mainly do not know Georgian and in most cases, Russian is a communication "foreign" language, while English and German is a priority for Georgian young people and in fact, the means of communication is lost. In 10-15 years (in case something will not be changed) representatives of two neighboring region having different ethnicity will not be able to communicate and cause a big problem for the region.

Russian still remains an "official" language in non-Georgian speaking regions (The decrees of local authority, orders, Awards of the court, etc are issued in Russian). It is not caused by the imperative of Ethnical conscious, but with communication needs, though the feeling of Georgian language necessity is increasing for last period. Many non-Georgians are speaking Georgian, especially in big cities, but in the regions near the State borders, which are compactly settled with non-Georgian people, e.g. in Samtskhe-Javakheti, the problem of State Language is crucial.

A large part of Armenian population has difficulties with Georgian Language, not talking about writing and reading skills and about the knowledge of the language required for conducting clerical work in State departments. It is especially felt in rural areas. "I can not say, that there is a problem of spoken Georgian in Urban areas (Akhaltzikhe), I do not mean rural population, where people do not know Georgian", (male, age-45, Armenian, Akhaltzikhe). Population has information about special Georgian courses, but they noticed that it is not accessible for everybody. "There are Language Courses, but nobody invites us", (female, age-30, Armenian, Akhaltzikhe)

The part of Armenian population in Akhaltzikhe sees the need of Georgian Language and tries to learn. It is caused with ethnical composition of the district. Comparing with Akhalkalaki and Ninotsminda districts, Akhaltzikhe District is Georgian-Armenian (Georgians – 59,6%, Armenians – 36,6%) and the need for knowledge of Georgian Language is higher. "I know Georgian well, I learnt it. The man, who can not or do not want to learn language is very poor", (male, age-23, Akhaltzikhe). "I did not know Georgian at all, as I need not it, only Armenians lived around me, but now I am working and I need to know Georgian" (female, age-23, Armenian, Akhaltzikhe), "There is a project, where teachers, who do not know language, are taught to Georgian language at our school (Akhaltzikhe Armenian School)", (female, age-24, Armenian, Akhaltzikhe). The language problem is higher among older generation, as they do not feel need for the language during Soviet time", (male, age-27, Armenian, Akhaltzikhe). "I do not know Georgian; therefore I participate in the project (Project of Georgian Language), majority of the school staff are Armenians and this is the reason why courses were open" (female, age-46,

---

Armenian, Akhalsikhe)

There is an opinion that it is not necessary to know Georgian for Armenian population and state officials should learn Armenian in order to communicate with Armenians. It is necessary to know Armenian for Georgian officials, perhaps at "first stage".

"If a person lives in an Armenian village, no project will help him and there is not even necessity if he is more than 40, as he feels like being in "a little Armenia", the only place he needs Georgian is a market" (male, age-25, Armenian, Akhalsikhe). "It will be fine, if some privileges will be for non-Georgian speaking Armenians, through translating the basic documentation in acceptable language (Armenian or Russian)", (female, age-37, Armenian, Akhalsikhe), "staff of a local administration should know the language of minorities", (male, age-25, Armenian, Akhalsikhe), "Why should people use Georgian if they think on their native language, for instance, Armenian is thinking in Armenian, why should he express his idea on other language, Even if it is a state language? (Male, age-24, Armenian, Akhalsikhe). "Armenians should have a privilege during the entrance examinations, as we are in unequal condition with Georgians counterparts", (female, age-25, Armenian, Akhalsikhe)

Need of State language is associated with working at state departments and study at the University, where there is the competition for the vacancy and knowledge of the language is an important issue though it is necessary for other type of communications. Another part of "Akhalsikhe Armenians" think that even for development of successful business knowledge of Georgian language is very important.

"Knowledge of two languages is very helpful for "successful business", we have two markets, in Tbilisi and in Yerevan, this is the privilege comparing to Georgian businessman, who go just to Tbilisi, (male, age-25, Armenian, Akhalsikhe)

In the districts where the number of Armenian population is much higher then the number of Georgians (Armenians in Akhalkalaki -94%, Ninotsminda - 95%), approach to the State language is more "negative" and the problems caused by ignorance of Georgian is more explicit.

According to the opinion of Akhalkalaki population "there are many problems caused by ignorance of Georgian. Visitors do not know Armenian; while local population does not know Georgian as the main language for us is Armenian", (male, age-37, Armenian, Akhalsikhe), "The laws are issued in Georgian, public officials say what they like and we have no possibility to check", (female, age-36, Akhalkalaki), "There are people who are not able to learn languages. How can we force them to forget their native language and learn Georgian?" (male, age-37, Armenian, Akhalkalaki); "Why should we learn Georgian? I know Armenian, if somebody wants to talk me, let him learn my language. I am not going anywhere out of Akhalkalaki, the only exception is Yerevan" (male, age-42, Armenian, Akhalkalaki). The third year students use Armenian at home and in the street. At best they talk with their teachers (if they exist) in Georgian on the lecture (Javakheti branch of TSU is considered), so, why do they need to learn Georgian language?" (male, age-46, Armenian, Akhalkalaki), Great funds are allocated for teaching Georgian Language, but there is no result and we even need not it, it is better to allocate this funds to rehabilitation of the schools, as they are ruining for not having funds for rehabilitation", (female, age-25, Armenian, Akhalkalaki). "It is better to teach Armenian instead of Georgian, as who finished Russian schools do not know Armenian well. The funds allocated to "the Georgian Language House" should be given to our schools', (male, age-25, Armenian, Akhalkalaki) "we are majority and why should we know Georgian and visitors do not know Armenian?" (male, age-23, Armenian, Akhalkalaki)

Only smaller part of Akhalkalaki Armenian population expresses "concern" about unawareness of Georgian Language and the main reason is communication with local Georgians and wrong approach of the State. "It is profitable for them (Georgian) if we do not learn Georgian. They will work instead of us" (male, age-32, Armenian, Akhalkalaki). "At least they should use Russian with us, as everybody knows it and let us to switch on Georgian gradually, not to demand knowledge of Georgian, but to support us that we can learn it"

(female, age-36, Armenian, Akhalkalaki). "Requiring of learning Georgian Language in an hour from the population who do not know state language is not reasonable. How important is to conduct clerical work in Georgian? There are many examples like that. It is important to considered facts like that. Georgian teaching process was implementing badly. What is done in this direction is "closing people eyes». The process of learning Georgian should be improved as continuation like that will not get desired results" (male, age-35, Armenian, Akhalkalaki)

"Compulsory" literacy of Georgian language causes certain aggression in Javakheti population and they do not exclude responsive forced "self-defense" methods: "If it goes on like that (requirement of Georgian language awareness for the state officials), we shall appeal local population usage just native Armenian language and let prosecutors' or other state offices violate the terms of responding to the claim. It will be violation of human rights and let see how the aliens can work then", (male, age-46, Armenian, Ninotsminda). "Abkhazia and Ossetia are better now after causing troubles to Georgian state and gained right to use their own language legally. Georgians do not criticize them about ignorance of Georgian Language. They even got more rights. We have to conduct like them; moreover, Abkhazians are about 50 thousand, while we are more then 100 thousand (in Samtskhe-Javakhetn)" (male, age-52, Armenian, Akhalkalaki)

As it seems the feeling of native, language is more important than consciousness of State for this type of Armenian population, that requirement of Georgian language awareness is taken as an expansion. Approach to knowledge of Georgian language is different in Adigeni district where number of Armenian population is very low (5.2%). Armenian population did not move at once in Adigeni district, they migrated for seeking employment opportunities, as they mostly are qualified artisans and specialists. Since 1940 they started migration from adjacent districts, they stayed for living in Georgian environment and in many cases, they had the mixed families, they have not compact settlements and it caused their maximal integration with Georgians and knowledge of Georgian. "I was growing Georgian children; my children know Georgian and Armenian writing-reading. They graduated from University in Georgian", (female, age-57, Armenian, Adigeni). Armenians living in this district use their native language in their families; they have possibility to learn their native language. "Every non-Georgian Georgian citizen should know Georgian but they should not forget their native language as well", (female, age-50, Armenian, Adigeni).

"Children go to Armenian school in Abastumani and learn Georgian as well, though there are small number of Armenians and accordingly, Armenian children. There are 2-3 children in each group", (female, age-35, Armenian, Adigeni)

The opinion of Georgian Ethnic group is similar about knowledge of State language by non-Georgians. Georgians think that it is compulsory to know Georgian for every Georgian citizen. "We do not live in bi-lingual state; therefore knowledge of Georgian language is important" (male, age-43, Georgian, Akhaltsikhe). The importance is explained by usage of Georgian language in clerical work at State offices. In addition, through knowing state language the citizen expresses respect towards the state, where he lives. "If a person considers himself as a citizen of the certain country, he should respect it and know the state language", (male, age-43, Georgian, Akhaltsikhe). Georgian population has their opinion on "language of education" at schools, "like every civilized country, schooling process should be on state language, but for different ethnic groups there should be private Sunday schools, as it is in Yerevan for Georgians", (male, age-45, Georgian, Akhaltsikhe)

According to Georgian population's opinion, ignorance of Georgian language causes many problems especially, for Armenian population, part of the citizens are annoyed by their attitude towards Georgian, while Georgians study Armenian. "People in Akhalkalaki and Ninotsminda speak in Armenian or in Russian, Even if they know Georgian they do not answer in Georgian" (male, age-37, Georgian, Akhaltsikhe). Georgian should not speak with non-Georgian in Russian. "Why do we need external language if we have our state language?" (male, age-45, Georgian, Akhaltsikhe). The cause troubles not only to Georgian, but to themselves. (male, age-32, Georgian, Akhaltsikhe). "Perhaps Armenians do not see

---

---

the necessity of learning Georgian, they feel comfortable. Sometimes they argue on why we do not know Armenian" (male, age-37, Georgian, Akhalsikhe). "Conducting bi-lingual clerical work in state offices is required in Akhalkalaki as it is Italy and Germany" (male, age-37, Georgian, Akhalsikhe). "Georgia does not need bi-lingual documents as it was during Soviet Union. It will be half-filled documents" (male, age-40, Georgian, Akhalsikhe). "Parents do not show willingness, that their children know Georgian. When parent is against children do not learn of course" (male, age-32, Georgian, Akhalsikhe)

The part of Georgian population sees the interest of Armenians towards Georgian language and blames State for less interest of Armenians towards state language. "Perhaps Armenians do not see need and they are sufficiently motivated to learn Georgian, while we are more required to know English even for getting job as a cleaner" (female, age-45, Georgian, Akhalsikhe). "Last period there is a tendency in Akhalsikhe that teachers, doctors study Georgian, and it is good first of all for them", (male, age-32, Georgian, Akhalsikhe). Ethnic Georgian who lives in Armenian communities, where Armenians exceed Georgians, express different opinion, they bring examples of the problems during relationship with Armenians. "As we are ethnic minority in Akhalkalaki, it makes problem, though I found job for the reason of Georgian knowledge, I am philologist and majority needs to learn Georgian, I was lucky as I know Georgian, but not because I am Georgian. If I were an economist nobody hired me, as I am Georgian", (female, age-28, Georgian, Akhalkalaki). "I should not have problems in my native country as a Georgian and as a representative of majority, I have not language barriers as I know my native and Armenian languages well, but it is not so, as I feel as a minority in my country", (female, age-42, Georgian, Akhalkalaki). "We do not feel that Georgian is a State language, we talk in Georgian just in our families, mainly conversations are conducted in Armenian", (female, age-29, Georgian, Ninotsminda), "You can not see even a single poster in Georgian, Armenian and Russian are dominants, you feel like Armenia", (male, age-26, Georgian, Ninotsminda)

Georgian Residents of Akhalsikhe and Ninotsminda "are blaming" only Armenian population in ignorance of Georgian language. "Duhobors" (Russians) know Armenian and they learnt Georgian, though they did not know even the single word. Does not go outside of district, they do not learn, "(male, age-52, Georgian, Ninotsminda). "Some people have no desire to learn Georgian, in this period they can learn not only Georgian, but even Chinese", (male, age-24, Georgian, Akhalkalaki), "They need not Georgian, if you do not know Armenian, nobody will take you for job, nobody looks at it!" (female, age-28, Georgian, Akhalkalaki), "Who thinks normally, learns Georgian and teaches Georgian to children, thinking on future of children"(female, age-42, Georgian, Akhalkalaki)

Unawareness of the state language prevents realization of the spiritual and intellectual potential and it causes automatic isolation. Systematical usage of Russian, instead of Georgian, as a mean of communication between Georgians and non-Georgians declines constitutional responsibility of the State language in the eyes of non-Georgians ignorant of Georgian language. They do not feel needs of the Georgian, as they have an alternative language Russian. In addition, the level of teaching language in non-Georgian schools does not meet needs. The quality of the Language teaching should increase permanently with support of government.

The ethnic problems are caused not only by linguistic reasons, but with many other problems:

In 80s of 20th century, when the National movement was started by the requirement of Independence, Russian Imperialistic machine began operating for causing conflicts in different parts of Soviet Union on ethnic and religious basis, trying to gain moral right of conducting strict total regime.

Presumably, such a conflict was prepared in Samtskhe-Javakheti. The first reason for conflict escalation in the region was created on April, 24, 1989, when Armenian residents of Akhalsikhe district were recognizing the day of the "Genocide" of Armenians by Turks. Instead of planned action-the meeting at Armenian cemetery, participants of the action changed

---

---

direction to the Church of "Marda" (where the museum of people's friendship was located for that time), they broke the door and occupied the church with requirement "the church is possessed by Armenians and it is Armenian". The situation was very complicated. Residents of Javakheti region and Armenia hurried to support the interests of Armenian population, while Georgians were supported by the representatives of the rest of Georgia. The tension was about three days, only after mediation of official Tbilisi and Yerevan the conflict was "frozen". The church was handed over to Armenians after three days of consultations and dialogues. (The church of Marda, located in suburbs of Akhaltsikhe, is still arguable. Armenian population is claiming the church is constructed by Armenians in the second half of 19th century. Georgian population is stating that the church is built on the foundation of Georgian church and the craftsmen were Armenians and the church is Georgian).

The total migration of ethnic minorities from Samtskhe-Javakheti started during the Gamsakhurdia period, when the idea "Georgia for Georgians" is very popular. The ethnic tension was not canceled even during Shevardnadze presidency, when after his "balancing politics" tension moved to lobby and changed into underground movement. This situation is the same till present. The conflict of Marda church (which is the demonstration of the ethnic conflict) was not solved and the population has different opinion about it.

The articles were published in the media time by time: the article "Armenians are taking the church away" is causing confusion of the population and students and young generation are misled", (female, age-28, Armenian, Akhaltsikhe). Group members are talking about misunderstanding carefully. There are problems related too the church. "There is no priest and no equipment in the church. It is an Armenian church, where the museum was open" (female, age-24, Armenian, Akhaltsikhe). "The issue should be solved not on the level of the population and journalists, but on the level of state and bishops" (male, age-45, Armenian, Akhaltsikhe). "The arguable churches should not be solved by governmental and non-governmental organizations. There is a court and they should solve the dispute", (male, age-42, Georgian, Akhaltsikhe)

Armenian population feels oppressed and talks about the problems during the "latest history" "They directly showed us where our native country was during the presidency of Gamsakhurdia, Shevardnadze has changed something, but the essential changes were not made. Sometimes we feel that regardless nationality there are many true patriots in the country, but few people thinks that they are super-patriots and only they think about country and leads the national course", (male, age-24, Armenian, Akhaltsikhe), "we should be democrats, unlike Shevardnadze period, when by one hand they were caring about us and with another hand "doing a black business" (male, age-25, Armenian, Akhaltsikhe). "Nationality, not personality is valued in Georgia", (female, age—45, Armenian, Akhaltsikhe)

"Living in Georgia is easier for Georgians than for other nations, especially, if you want to move forward in your career, I am a deputy of my Sakrebulo, but I can not become the Member of Parliament as I shall not be able to compete with Georgian candidates. I think everything will change in future", (male, age-45, Armenian, Akhaltsikhe).

Confusion and unclear future is causing fear among Armenian population." My son, as an Armenian should go to Armenian school and learn Georgian language, if he is planning living in Russia, he should know Russian as well, I would like that my son was a good citizen, where he can find a good conditions it will be his country, but I do not know where I shall live tomorrow", (male, age-45, Armenian, Akhaltsikhe)

Part of Armenian population feels themselves equal to Georgian citizens and considers that both Georgian and Armenians should think about solution of the problem together.

"I can judge that I was valued according to my personal example, when my Georgian colleague was dismissed and I did not regardless my nationality" (female, age-52, Armenian, Akhaltsikhe), "It is good that nationality is not written in the passport, I am a citizen of Georgia and I am the patriot of Georgia" (female, age-23, Armenian, Akhaltsikhe), "We should made meeting, constructive steps towards each other"(female,

---

---

age-36, Armenian, Akhaltsikhe)

Armenian population of Akhalkalaki considers Georgians living in Javakheti as "theirs" and they see problems in relationship with "other" Georgians. Comparing to "Akhalsikhe Armenians" Armenians living in Javakheti have greater feeling of "being strangers" and express desire to solve the problem. Every nation have tradition and it may cause misunderstandings with Georgians", (male, age-37, Armenian, Akhalkalaki), "I have not relations with other ethnic groups and I even need not it" (male, age-26, Armenian, Akhalkalaki). "Mainly Georgians and Armenians work as a state officials and it causes aggression of Russian population, why should Armenians have more privileges then Russians?" (Female, age-51, Russian, Ninotsminda).

The Georgians from different districts of Samtskhe-Javakheti have the similar opinion on ethnic problems (regardless difference in frequency of the contacts with Armenian populations); in general the attitude is negative and contains certain aggression towards ethnic minorities. "When you are the representative of ethnic majority in the state, you should feel yourself as a fish in the water, but it is not like that, sometimes you feel bounded. Armenians are not minority in Javakheti, state does not pay attention on Georgians, where oppression of Georgians takes place deliberately", (male, age-42, Georgian, Akhaltsikhe)

"Once children were struggling and Armenian child said to Georgian, "You are not on our land". People should not say this, all of us live on Georgian land", (female, age-34, Georgian, Akhalkalaki). "One of my relatives was not hired for a job as he did not know Armenian, as fit is necessary to know Armenian" (female, age-51, Georgian, Akhaltsikhe). "Ethnic minorities are more secured in Georgia then Georgians", (male, age-28, Georgian, Adigeni). "The representatives of ethnic minorities use support of International and non-governmental organizations, hiding after the name of ethnic minorities and avoid fulfilling of their responsibilities and duties toward the state", (male, age-30, Georgian, Adigeni)

"May NGOs are established and they receive funding, which are mainly directed towards minorities", (male, age-43, Georgian, Akhaltsikhe). "Georgian even can not return to their Autonomic republics to their own houses. They are refugees in their own country", (male, age-43, Georgian, Akhaltsikhe). "International and Non-governmental organizations will not react when Georgian is oppressed, they will start rush if it refers to representative of the minorities. Everybody is using being minority representative for their benefit. Mainly, Majority is more oppressed. (Male, age-23, Georgian, Adigeni)

"The residents of village Lelovani were against installation of Magticom tower, but it was fixed regardless resistance of the local population. If the village was settled by Armenians, nobody can do it; As Georgians are less protected then representatives of ethnic minorities. This fact causes our aggression", (male, age-25, Georgian, Adigeni). "Today Georgian should live in Georgia, Armenian in Armenia, as Georgia has not possibility for employment of Armenian or Azerbaijanian, while there is a little employment opportunities even for Georgians in the country. Today though I am Georgian and I am not able to learn and work in my country", (male, age-23, Georgian, Adigeni).

Unsustainable approach of Georgian government towards ethnic minorities, lack of state common policy and the fact that some political groups prefer not to touch this problem causes aggression of Georgian population.

THE PROBLEM OF TURK-MESKHIANS

Samtskhe-Javakheti located on the South-North of Georgia is bordering with Turkey and Armenia. This bordering region historically was the scene for the struggle between Ottoman Empire and Georgia. This was the reason for ethnical diversity of Samtskhe-Javakheti region.

In 16th century Osmons conquered Samtskhe-Javakheti and isolated this area from the rest of Georgia, placed the representative –Pasha in Akhaltsikhe and connected to its territory as a province of Akhaltsikhe. Officials of Ottoman State made the "Big book of Gurjistan Vilayet" in 1595. The book contained description of 711 villages with 12633

---

households located on 15117km² area of Samtskhe-Javakheti. According to this book, the basic residents of the region are Georgians following to Georgian traditions. They have Georgian-Orthodox confession and churches. Turks conducted population census, obliged with huge taxes and started to conversion of the population into Muslims, as the Georgian social and political system was shifted into Turkish.

Governance of Turks changed the religious orientation of Samtskhe-Javakheti population. For survival most of the residents converted into Muslims. At the same time the process of Turks, Tarakams, Kurts, Khemshils migration and mixing into Georgian population was going on in Samtskhe-Javakheti. In addition to changes in religious composition of the population changes occurred in ethnic composition of Samtskhe-Javakheti population. A little part of the local population remained Christianity through conversion into Catholics (Rome, strong enough, secured Catholics and Georgian Catholics were less oppressed by Turks). He following villages was converted into Catholics: Vale, Ude, Arali, Andriatsmunda, Muskhi, Dzveli, Khizabavra, Saro, Toloshi, Gogasheni, Ujarma, Toria, Eshia, Zhdanovakani and several small rural settlements. The situation was changed in 1832, when joint army of Erekle II and Russian general Paskevich released Samtskhe-Javakheti. There were 320 settlements in Akhaltsikhe and in Akhaltsikhe Mazra in total for 1866. There are 23 villages of Turks, 16 of Tarakams, 8 of Tatars, 80 of Armenians, and Georgians in the rest of 193 villages, who were divided into Orthodox, Catholics and Muslim Georgians.

Russia, composition of which was Georgian for this period, considered Georgians Muslims as Turks, regardless the fact, that this people spoke in Georgian and kept Georgian traditions. They were treated in equal to Tarakams, Khershilebi, Kurts and Tatars. Only Kurts were considered as different ethnic group. According to the data of 1916 total number of Akhaltsikhe Mazra population was 72 000: 52 000 of Muslims (including Georgian, Tarakams, Khershils, and Tatars), 8 000 of Orthodox Georgians, 6 000 of Catholic Georgians, 4 000 of Armenians, 2 000 of Kurts.

During the short period of Georgian Independency (1918-1921) when the state was a weak, the position of the Muslims became more distinct, as most of them tried to follow pro-Turkish politics and supported Turkey. During the conflicts between new Georgia and Turkey on borderline, the most of Georgian Muslims were for Turkey.

Georgian Muslims living in Samtskhe-Javakheti were identified with the Muslims from Azerbaijan after conquer of communists. Therefore Azerbaijanian schools were open in Muslim communities of Samtskhe-Javakheti and the residents of these villages were registers as Azerbaijanians in 1934-1938. Due to Russian colonial politics unification of Christians Georgians and Georgians which converted into Muslims by ethnical mark was not possible. The fact that government did not recognized Meskhan Muslims as Georgians and consideration of Turkish as a native language caused the crucial results. Muslims felt themselves as strangers gradually. Muslims were registered as Turks since 1938.

For 1939 so-called "Turkish" villages were Tseli, Gurkeli, Tsinubani, Klde, Ojorjali, Tsriokhi (Akhalsikhe district), Idumala, Sherevi, Kvarsha, Margistani, Ghomieti, Sakhudabeli, Kvemo Varneti, Gulsunda, GolorTa, Malashukhevi, Akhasheni, Kvemo Oshora, Zemo Oshora, khertvisi, Aljvi, Atskvita, Shualsheti (Aspinda district), Zedubani, Ghortubani, Gugunauri, Apieti, Kortokhi, Sairme, Kikibo, Dertseli, Kuchauri, Chechla, Mokhe, Ghaghvi, Tsikhisubani (Adigeni district), Khaveti, Erinja, Karsefi, Davnio (dauna) (Akhalkalaki), Saghamo (Ninotsmunda).

During the end of the World War II, in July of 1944 population census of Samtskhe-Javakheti was occurred and the part of the population were selected who should be exiled.

Akhalsikhe district – 4700 households -25500 people
Adigeni district – 5660 Households -30 000 people
Aspinda district – 4670 households -23000 people
Akhalkalaki district – 860 households - 4000 people

Ninotsminda district – 250 households -1000 people
Autonomic republic of Adzharia -490 households -2500 people

Total 16.630 households -86 000 people
(The figures do not include the population which were in the war)

On July 31, 1944, the letter with title “top secret» by the public Commissar of Internal affairs of Soviet Union, Lavrenti Beria was submitted to Stalin:

“In Georgian Socialistic republic Turkish population settled near the Turkish borders and has relative linkages with the population living in Turkey demonstrates willingness of migration ...

16700hh of Turks, Kurts and Khemshils total number 86 000 people from Akhaltsikhe, Adigeni, Aspindza, Akhalkalaki, Bogdanovka and from the village councils of Adzharian autonomic republic should be exiled to Kazakhstan, Uzbekistan and Kyrgyzstan republics,

40 000 people to Kazakhstan
30 000 people to Uzbekistan
16 000 people to Kyrgyzstan
7 000 Households should be settled (total 32 000 people) from other part of Georgia having small amount of land in November 1944.

(Decree 10150 #6279, July 3, 1944)

Lavrenti Beria reported to Stalin, Molotov and Malenkov on November 28, 1944. “According to the committee degree the operation of migration of Turks, Kurts and Khemshils was implemented from the border area of the Georgian socialistic republic. The operation was prepared for the period of September 20-November 15. Protection of the border Turkey became stronger for preventing migration of this people to Turkey. The deportation of the Muslims from Adigeni, Akhaltsikhe, Aspindza, Akhalkalaki and Bogdanovka districts was implemented for the period 15-18 November, and from the Adzharian autonomic republic in November 25-26.

Total number of deported people was 91095 people.

In addition, special measures were taken for security of the border in the bordering districts of Georgia Socialistic Republic with neighboring Turkey.

The deportation operation was accomplished without any accident”.

Supervision was canceled on deported people according to the order issued on April 28, 1956 and they were erased from “special list of deported people”, though they were not allowed to return to their own villages for prevention potential conflicts on bordering districts, (the population from other parts of Georgia were deported and settled with force in 1944)

Movement of deported people started since 1956 for the return, settlement of the part of the deported people in Azerbaijan was the only achievement.

In accordance to the decree issued on October, 31, 1957 Muslims deported from Georgia were allowed to live in Azerbaijan. Comparing with decree of 1944, this document called the deported Muslims Azerbaijanians and not Turks. All the legislative acts forbidding return of deported population in Samtskhe-Javakheti and Adzharia were canceled in January, 9, 1974. Notwithstanding this order, actually they were bound with registration regulations in Soviet Union limiting free movement of the Soviet People. In addition, after completion of World War II Samtskhe-Javakheti became the border zone between Soviet Union and countries of the NATO and without state permission to enter the zone nobody was able to come in the region.

Tens of “Meskhetian Turks” tried to return in 1970-1980s, though they were not

---

---

permitted to settle in their native places and they moved to other parts of Georgia. (mainly, from Imereti and Guria)

According to the decree of High council of Soviet Unions of 14 November, 1989 the acts of repression was announced as illegal, this operation was stated as criminal towards the deported population and victims were allowed to select place of residence according to their desire.

In the second half of 1980s the central government of Soviet Union used the ethnic conflict provoked by government in order to discredit national movements and idea of state independency. On June 3, 1989 ethnic conflict was started in the gorge of Fergan, in Uzbekistan resulting expulsion of "Meskhan Turks" by Uzbeks. The conflict was in 15 regions of Uzbekistan and there was a human loss. The smaller struggles continued until February and March 1990.

After Fergan incident there were several attempts of a massive resettlement of "Meskhan Turks" in Samtskhe-Javakheti, which was followed by the strong opposition of the local population. The roads were blocked; some of "Meskhan Turks" were beaten. Population checked all the buses coming in the village. There was a case in Adigeni district when the residents of the village Aral burnt the tents of "Meskhetian Turks" families temporary located in "Tsarbastumani", they were beaten and forced to leave Samtskhe-Javakheti. The situation was similar in 1989-1991. It made "Meskhetian Turks" to refuse returning in Samtskhe-Javakheti.

Georgia's getting the membership of Euro Commission pushed to beginning of elaboration of the new legal basis for solution of "Meskhetian Turks". Decision on assignment to Georgia the membership of the Euro Commission bounded Georgia with several obligations. According to the agreement Georgia was obliged to fulfill certain obligation, one of them was *"Georgia should elaborate legal basis for repatriation and integration of "Meskhetian Turks" deported during Soviet Regime, including obtaining of Georgian citizenship during 2 years. EU should provide with recommendations. The process of repatriation and integration should start in three year complete in 12 years"*.

Conflict between the population of Samtskhe-Javakheti and "Meskhetian Turks" is caused by a negative attitude towards "Meskhetian Turks" and you can find reason in the history, the relationship became worse during Soviet period when the Turkey was announced as "an enemy", above-mentioned propaganda "against Imperialistic Turkey" was very strong in Samtskhe-Javakheti as in the neighboring region. At the beginning of 90s when the slogans having national-independence character were advanced and internal conflicts were burnt, the issue of resettlement of thousands of "Meskhetian Turks" sounded as one of the sources for one more ethnic conflicts. The propaganda against "Meskhetian Turks" had a great influence and it was strengthened by the leaders.

As a result of all above-mentioned opinion of local population about "Meskhetian Turk" is mainly negative, though there is comparatively meeting position: "Zviad Gamsakhurdia was for migration of Meskhetian Turks" at first, but later he was extremely against. When Shevardnadze government came and governance of Gamsakhurdia was over, Shevardnadze announced in EU that "Georgia takes responsibility of returning "Meskhetian Turks" to Georgia. The responsibility is taken by Georgia and not Russia which was heir apparent of Soviet Union, as deportation took place during Soviet period. (male, age-41, Georgian, Akhaltsikhe). "No Georgian neither local nor non-residents of the area will agree with resettlement of "Meskhetian Turks" as people remember badly the conflicts between local Christians and Muslims, especially, in 1918-1919, the years of Georgian Independence, when Trotsky stated that this territory is not Russian and when Russian Armies were leaving territories of Meskheta, Turkey was occupying our lands. Local population stayed face to face with Turkish Conquerors. It caused many disasters for the local population", (male, age-41, Georgian, Akhaltsikhe) "We, Armenians have the same fortune, as our ancestors were forced to migrate from a native lands and to accepted by Georgia. The population remained in that areas became the victims of genocide in 1915. If Turkey supports to return of "Meskhetian Turks", then Armenians should be return to their historical country as well", (male, age-26, Armenian, Akhaltsikhe). "There is one thing, that Turks came here as a conquerors while Armenians were forced to leave their country and live

here", (female, age-37, Armenian, Akhhaltsikhe), "Turks consider that Meskheta is historical part of Turkey and "Meskhetaian Turks" lived in one of the provinces of Turkey. Therefore, they demand return to their "native land" We do not know what will happen after their resettlement", (female, age-41, Georgian, Akhhaltsikhe). "Meskhetaian Turks" are the heirs of Turk-Selchuks who came here as invaders, they require coming back today and compensation for the lost. I worked at court in 80s and I dealt with the claim of Turks living in Fergan, where was 10 pages of description of the property lost by his father during deportation and he required return of the property or compensation. Everything will be decided by the government, but the opinion of local population should be considered", (female, age-37, Armenian, Akhhaltsikhe). "The point is not if we would like "Meskhetaian Turks" arrival here, more important is that EU, Euro Commission supports to their return and we should consider this issue as a civilized people and it does not matter if they have Georgian roots. The problem is that we are not ready to meet them and we would like to know their intention and when they are going to arrive", (male, age-2, Armenian, Akhhaltsikhe). "We talk about responsibility, but why opinion of the population was not asked. I consider that government (Shevardnadze government) as illegitimate; the decisions of the former government should be discussed again" (male, age-41, Akhhaltsikhe). "Where is our role in solution of this problem? As a rule Central government implements all the plans as they like without consideration of people's opinion. This issue refers directly to our region and local representative (Local Meskhetaian, migrated Georgians, Local Armenians, migrated Adzharians and other concerned people) should be included in the special commissions", (male, age-34, Georgian, Akhhaltsikhe). "In 1988 deported "Meskhetaian Turk" Marat Baratashvili, the son of Latifsha Baratashvili arrived in the Museum for working on the issue of "Meskhetaian Turks" and people demonstrate a great aggression towards him. The idea of that, the museum staff themselves should work on this issue as well, emerged on the Museum and I was selected as a person who participated in the expeditions considering survey of the elderly people opinion in Javakheti. Opinion of the local people is absolutely negative, they reminiscence of the past is very painful for them, especially when they recall the 1918-1919, when population has to hide for several times during invasion of Turks and it was followed with human loss. Though most of the witnesses are not alive now but negative attitude is transmitting from generation to generation", (female, age-43, Georgian, Akhhaltsikhe). "Local Armenian population has the same negative attitude regarding to resettlement of "Meskhetaian Turks", though there were less Turkish villages in Javakheti and therefore arrival of "Meskhetaian Turks" should be less painful for them comparing with residents of the Samtskhe where the amount of Turkish villages is less", (male, age-25, Armenian, Akhhaltsikhe). "There is a new law about getting citizenship of Georgia, why "Meskhetaian Turks" do not want to use this right and return to Georgia individually and why do they want to return together and live in compact settlement. It is interesting what their intention is" (male, age-27, Armenian, Akhhaltsikhe). "If this people came back in 70s, when the state borders were stronger it would not cause the problems now. We are not completed state, borders are not secured, we can not use Army trained by Americans for the settlement of internal conflicts, and this issue needs discussion", (male, age-32, Georgian, Adigeni). "Local population is confused if these people are Turks, how they are Meskhetaians then? If they are Meskhetaians how can they be Turks? They want to put Muslim Georgians and Turks by nationality on the same pan", (male, age-32, Georgian, Adigeni). "The state takes responsibility to resettle "Meskhetaian Turks" and does not ask to its population, let them go to Adigeni and ask people, nobody agrees with it" (male, age-28, Georgian, Adigeni). We have conflict between Orthodox and Catholic Christians in Ude (Adigeni district) and resettlement of "Meskhetaian Turks" will cause one more conflict, who is responsible what this fact will result?", (female, age-29, Georgian, Adigeni), "Meskhetaian" is deliberately inserted in the title in order to indicate that they lived in "Meskheta". I know from the elderly people that they are ethnical Turks and not Meskhetaians. Meskhetaians who converted into Muslims treated even worse with Christian Georgians than ethnic Turks", (male, age-30, Georgian, Adigeni), "If they were called as "repressed Meskhetaians" we shall not say anything, the word "Turks" irritates

---

---

people, it means that they are real Turks". (female, age-29, Georgian, Adigeni), "all the "Meskhetian Turks" who I met do not like being "Meskhetian" and they do not want to be Georgians. I think that they were Muslim Georgian. Georgian State was not possible to take care on them, to convert them into Georgian as influence of Turkey was much greater and they had pro-Turkish orientation" (male, age-58, Georgian, Adigeni). "These people were deported to Fergan for their unreliability, they were for Turkey and in case of war with Turkey they will be for Turkey. Moreover, there were Turkish group of 700 people consisting from the local "Meskhetian Turks" in the village Mokhe, who followed political directives from Turkey and it was one of the strong supports for Turkey in Georgia" (male, age-70, Georgian, Adigeni). "I lived with "Meskhetian Turks" for 20 years, I know their language well. They did not reveal Georgian orientation at all for this period, they are absolute Turks. Comparing to Adzharians who were Muslims as well, but they preserve Georgian language and national habits. I lived next to "Meskhetian Turks" in Ude, but they did not remember Georgian habits and language. No Georgian used to get married on their sons and daughters. Once they stopped us in the forest and beat Christian Georgians. An Armenian guy were killed in the forest by "Meskhetian Turks". An uncle of Latiſha Baratashvili was most cruel person, he participated almost in every murder in the village Ude", (male, age-86, Georgian, Adigeni). "I remember then one Georgian kidnapped a Turkish girl from Atskuri by Train (the train was new invention then), relatives of the girl galloped after them by horses, caught the girl and cut the head before the guy and through the head in the river for her willingness to live with Georgian guy having another confession", (male, age-77, Georgian, Adigeni)

"In addition to the problems in Gardabani, Marneuli, Dmanisi, Bolnisi, Dmanisi resettlement of "Meskhetian Turks" in our region bordering Turkey is dangerous. Turkey is very generous to support resettlement of "Meskhetian Turks", as it will assist to establishment of "a Great Turkish Empire" (male, age-51, Armenian, Akhalkalaki), "We understand that our country took responsibility to resettle "Meskhetian Turks" and if we do not fulfill this obligation it prevents us from entering European Union. Georgians are hospitable people, but we reject resettlement of "Meskhetian Turks" as Christians do not remember anything but harassment and torment from them for ages. Deported "Meskhetian Turks" will have aggression, feeling of grieve and revenge and their arrival will cause ethnic explosion. Can state government guarantee that it will not cause an ethnic conflict? Our government should safeguard our interests first and then support "Meskhetian Turks" (male, age-30, Georgian, Adigeni)

22 households were deported from Ninotsminda district. Where can we settle these people if others (Armenians) live on the places where they lived?" (Male, age-45, Armenian, Adigeni), "We do not know many people should be resettled. Many Georgians are leaving country and more Georgian will leave Meskheti if "Meskhetian Turks" will be resettled here. It will be demographic catastrophe and Georgia will be transferred into Turkey. It is better to say no on responsibility toward European Council", (male, age-52, Armenian, Ninotsminda). "The religious-physiological image of the region will be changed by arrival of Muslims and it will result tension between different ethnic and religious groups", (female, age-30, Russian, Ninotsminda). "The idea of "Meskhetian Turks" return is a peaceful aggression". If we get them here, where there is high rate of unemployment, lack of land will cause additional problem", (male, age-53, Armenian, Ninotsminda). "This is an well-calculated diversion of the American Special services collaborating with Turkey for creation destabilization in the South Georgia and get influence on the whole Caucasus" (male, age-65, Georgian, Ninotsminda). "Let Duhobors return to their original places", (male, age-45, Armenian, Ninotsminda), "The houses are purchased in the villages of Duhobors, and there are rumors that they are purchased for "Meskhetian Turks". It means that we are exiled in a well-organized manner, to settle down the problem of "Meskhetian Turks" (female, age-30, Russian, Ninotsminda). "The problem originates from the side of Turkey. There was an informal suggestion from the Turkey to deport Armenian population of Javakheti to Russia, in Krasnodar and Stavropol "Krai" and this program will be funded by Turkey. "Meskhetian Turks" were settled their houses", (male, age-53, Armenian,

---

Ninotsminda). "Turks call Kars University as Caucasian University, does it mean that there is some interest towards Caucasus?" (Male, age-34, Georgian, Akhalsikhe)

It is obvious that residents of Meskheti demonstrate resistance more, than Armenians from Javakheti, the reason is simple as Armenians believe that due to severe climate and compact Armenian settlement (not willing to have conflicts with Armenians) "Meskhetian Turks" do not show willingness to live in such conditions. One part of the population is more "liberal" to this issue and requires kind of guarantees in case of arrival of "Meskhetian Turks". Population will not be against arrival of "Meskhetian Turks" if they promise that they will learn Georgian and Armenian, they will defend state security and there will not be conflicts", (male, age-50, Armenian, Akhalkalaki). "The series of measures should be taken as population released from this "stress" related to arrival of "Meskhetian Turks" and they should believe in "safety", (male, age-45, Georgian, Akhalkalaki)

"We should think more realistic and not deepen in the history; I think "Meskhetian Turks" will not cause any problem" (male, age-45, Georgian, Akhalkalaki). "If there the situation is hopeless and Georgia took responsibility only pro-Georgian "Meskhetian Turks" should be settled. Compact and massive resettlement should not take place, the process should be gradually implemented", (male, age-58, Georgian, Adigeni), "When "Meskhetian Turks" arrive and see the graves of their ancestors ploughed by Georgian residents it will cause conflict. Let's think on return of Georgian refugees to Abkhazia and Samachablo and then solve the problem of "Meskhetian Turks", (male, age-86, Georgian, Adigeni). "We have not problem with "Meskhetian Turks" but the problem is related to confession, if they converted their religion into Orthodox Christians from Muslim let them arrive" (male, age-23, Georgian, Adigeni). "Government always makes mistakes. If these people were settled ten families by ten families, it will not be a problem today. In addition, people have not enough information about them, the meetings of "Meskhetian Turks" and local population does not take place. If such meetings will not be held and they do not meet each other, the problems will emerge. "Meskhetian Turks" should not have privileges. Everybody should be equal before the law regardless who lives next to you. If this "Meskhetian Turk" will obey to Georgian legislation it means that nobody can harm", (female, age-29, Georgian, Adigeni). "If resettlement will occur in small groups nothing will happen, but if they all the groups will arrive together state will not be able to avoid problems. Georgian society makes mistakes. The history of Meskheti is less publicized and people do not know the past. Georgian society should help to their return to Georgian orientation and the problems related to their arrival will not emerge", (male, age-58, Georgian, Adigeni)

"Time and psychological preparation of the people is needed for solution of the problem", (male, age-47, Armenian, Ninotsminda), "After 300 years of Turkish dominance the law on the land considered that land should be in the possession of Muslim or warrior and it became the reason for compulsory change of confession for many Georgians and there are Muslim Georgians like that among deported people, though very small number and it should be considered", (female, age-43, Georgian, Akhalsikhe)

On one hand we say that we seek integration with the Europe, but for the other hand we do not want to take responsibility to carry out all duties that are required by European Council. These duties are those which should be carried out, but it is still not clear if the country is ready for it. We still need to determine the number of people willing to come back, how do they want to come back, what are their requirements, what do they need for their social adaptation etc. In fact some of these people are already migrated and live here. I know the students, who study in Akhalsikhe schools and within several months they learned Georgian and now they are absolutely adapted with the Georgian Environment. We have to say that it will not be right to separate Muslim Georgians from others because may be there are more Muslim Georgians in the world than others."It would a catastrophe, if they were all migrated together in 80s, but time by time the catastrophe rate is getting less and less and if the situation is getting ready to carry out above-mentioned duties and besides the native citizens are respected" (male, age- 34, Georgian, Akhalsikhe)

Any locket has two sides, let's imagine if we were on their place, how much difficult is the life of people without their own motherland. Why do they have to pay for their ancestors were made to change their religious", (female, age- 45, Georgian, Akhhaltsikhe). "My father worked as a teacher in Zemo-Vardzia, inhabited by Muslim Georgians, in 1940-1941; and everything that he can recall is all positive." (Female, age- 43, Akhhaltsikhe)

"During the time when the Christian villages were robbed by the Turks, all the families who were related with Turks were safe from robbery." (female, age- 43 , Georgian, Akhhaltsikhe). "By the time the country becomes strong and able to solve its own problems, it will be possible to think about their migration; though if we have direction to Europe, then the borders would be open for everyone despite of their nationality and religion; though the country has to be strong." (male, age- 34Georgian, Akhhaltsikhe)

Isolated and opposed Muslim Meskhians from Georgian society became under the Islamic ideology with support of the Soviet Empire; They lost native language and national traditions together with Christianity. This fact is painful for a large part of Samtskhe-Javakheti population. The opinion about migration of "Meskhetian Turks" is negative. If we add "accumulated" and open ethnic and religious problems, the reason of aggression demonstrated by the population is clear, even against migration of Muslim Meskhians, not saying anything about ethnic Turks. Population has not guaranteed safety from the state; therefore they talk about possible conflict in case of massive resettlement.

"Division of the population according to struggling against arrival of "Meskhetian Turks" is possible conditionally into three categories: local Meskhians, Georgians migrated from Racha and Imereti in 1944 and Georgians resettled on the place of Turks and Armenians living in Samtskhe-Javakheti. All three groups have own arguments against arrival of "Meskhetian Turks",

Arrival of "Meskhetian Turks" is very crucial for the population moved from different parts of Georgia, as they replaced deported people in 1944 in the villages where Georgian Muslims and Turks settled during the reign of Ottomans. Resettlement of "Meskhetian Turks" is associated with deprivation of land received and utilized after arrival for Georgians. In addition, deprivation is associated with Ethnic Turks. Difference in religion plays a great role.

Original residents of Samtskhe-Javakheti (Georgian Orthodox and Catholic Christians) are not happy with this resettlement of "Meskhetian Turks", as they are considered as a part of the invader Turks for the reason of which during the age of misunderstanding and disorder many people died during the bloody fights in Javakheti, in 1913-1922. Few people experienced this disaster is still alive. They remember foray and cases of harassment of Turkish bands. The reminiscence of Turkish cruelty still kept among the population.

Historical aspects stimulate a negative attitude of Armenian population towards resettlement of "Meskhetian Turks" The antagonism between Armenia and Turks was going on for the ages; it was strengthened in 1915 because of unbelievable cruelty of Turks against Armenians. There was not a diplomatic relationship between official Armenia and Turkey. It had a serious influence on attitude of Armenians living in Samtskhe-Javakheti towards "Meskhetian Turks", who considers them as ethnic Turks. Considerably liberal attitude has a very small part of the local population, who supports to gradual and non-compact settlement of "Meskhetian Turks" for avoiding complications for the State.

RELATIONSHIP BETWEEN GOVERNMENT AND SOCIETY IN SAMTSKHE-JAVAKHETI

Though there are many supportive conditions and resources for an economic development of Samtskhe-Javakheti. Government still remains unable to grow industry and farming and create a relevant environment for small business development. Hyperinflation processes of 90-s, total unemployment, loss of savings in Banks and unstable environment formed the high level of poverty.

President Shevardnadze's regime created the environment where human right violation systematically took place and peoples' interests were ignored; there was syndrome of impunity and eventually, people did not protest living in the corruptive country. Corruption got ordinary occurrence for everybody in our country, many people justified this event with history and traditions inheritance - „It was the tradition to make presents and do favour to people and it does not matter whether you call it bribe”. This kind of attitude toward the touchy subject such as corruption had very serious and bad results. In fact, you could solve almost every problem by giving bribe; at last it was quite impossible to get any trivial document without case of corruption.

The existing situation created a huge gap between government officials and society; though government in Samtskhe-Javakheti consists by local residents. An aggression is still directed towards „Tbilisi”. People feel „abandoned” due to Tbilisi's negligence; In addition, people from regions feel oppressed and think that the reason of inattentiveness is the existing ethnic problems; they think government use people only for their individual purposes.

„ Our region is abandoned from the government. People live outside of big cities as well; Government should pay more attention on the regions” - (male, age-29, Georgian, Adigeni). „ If our president pay more attention on Samtskhe region. The reason of the negligence is that we are not Armenians. Meskheti is not only Javakheti. Neither Governor, nor any member of the state government has not made a step outside of Akhaltsikhe, in Adigeni and has not been interested with our problems (female, age-20, Georgian, Adigeni) - „Last period many officials arrived in our district who visited only Poka Monastery, not interested with the problems people ” (male, age-52, Armenian, Ninotsminda)

„ Government is very inattentive; they do not have an idea that they cut the very branch where they are sitting. Another political group will appear who fire them”, (male, age-29, Georgian, Adigeni). Our government thinks about people only during election, they are talking about our rights and forgetting that we are human beings and we are continuing living after election. They provide us with power and repairing the roads a month prior before elections” (female, age-34, Georgian, Akhaltsikhe). „ I worked at the factory till 1987, after that everything was destroyed and I got unemployed, I was promised to settle my problem in 2-3 years and it is lasting for 20 years; they think just on their own positions. (male, age-49, Georgian, Adigeni). „ Government did not react on Ivliia church ownership case; government prefers not to comment it and remains silent instead of investigating the truth. After a year experience I strictly believe that our government only need us to pay taxes” (male, age-36, Georgian, Akhaltsikhe). „ Sometimes government and president make such statements, that I think they have no idea about current situation or simply they are laughing at us. Society is left alone with their problems.” (male, age-34, Georgian Adigeni)

An important part of society was very optimistic about „Rose Revolution”, but as it was expected, significant changes did not occur next day and the hopes were fade. Many people understand it and hope for better future, but the most part of the population asking „answer on the old sins” from the new government.

„ Nothing was changed after „Rose Revolution” it needs time; perhaps it is the reason of inexperienced staff working in government who are not able to implement their tasks; or they are corruptive, good staffing is necessary, ” (male, age-36, Georgian, Akhaltsikhe). „ I was patiently waiting for better changes for many years. The present government always accused the previous one in everything. I do not believe in this government (female, age-47, Georgian, Akhaltsikhe).

„People should have a right of existence and working. After Rose Revolution I had a hope that something would change for better, I did not expected to change for worse’, (female, age-34, Georgian, Akhaltsikhe)... I would never let my son go to Russia, but he says he can't stand look at our government's quarrels and constant corruption any more; so I can not hold him” (female, age-57, Armenian, Adigeni). „ Everybody who participated in revolution processes became democrats, but what they think, though we didn't take part in revolution

---

---

aren't we democrats? We can't criticize them; nothing has been changed, just names: before it was Union of Citizens, now it is renamed into national movement", (male, age-34, Armenian, Akhalsikhe)

The problem of staffing with local people is very painful. Population is very discontented that staff is selected not according to professionalism; but by nepotism, membership of any party and bribe.

„You can not find any leader of the region caring about the local problem solution. When they arrive it is important to have motivation and they can achieve results.“ (male, age-35, Georgian man, 35 years old, Akhalsikhe).

Each governor tries to employ his own people, in most cases they are not aware of local problems; local staff would work more effectively in their own region", (male, age-36, Georgian, Akhalsikhe) „I am very interested why officials at high position are appointed from Tbilisi in our region, in order to make more money?“ (male, Age-45, Georgian, Akhalsikhe) „We thought government would take into consideration old mistakes not only in development of the region but in staffing process as well. It is the same now, the regional governor is sent like the secretary of the "Raicom" (male, age-35, Georgian man, Akhalsikhe)

„We call him a governor, but in fact he is the representative of the president in our region. We are not aware what he should do and he does not know about our problems", (male, age-27, Armenian, Akhalsikhe)

„Staff is selected according to political sign (membership of a certain party). I was not the member of national party and that is why I could not find a job. They don't take into consideration individuals' qualification and competencies.“ (female, age-34, Georgian, Adigeni)

„I wanted to start working in the police, I collected all the documents but they required me the certificate from "national party" (male, age-23, Georgian, Adigeni)

Armenian people in Samtskhe-Javakheti aren't satisfied with existing cadres' policy and denote that they don't participate in country governing processes:

Armenian population of Samtskhe-Javakheti expresses negative position towards staffing politics of a new government and declares that they almost do not participate in governance of the country:

"There were two seats for Armenians in the district administration before, while there is only one in district administration office and one instead of three in district sakrebulo. Government should change approach towards us". (male, age-54, Armenian, Akhalsikhe). "If there is a vacancy for the job, Georgian is always hired rather than Armenian, I do not know the reason whether it is the fault of local officials or it comes from central government" (female, age-32, Armenian, Akhalsikhe). "If black population has right to be state secretaries and mayors, why Armenian cannot be the mayor of Akhalsikhe town" (male, age-65, Armenian, Akhalsikhe)

Bureaucratic barriers and corruption are the main reasons causing "feeling of strangeness" of the population before Authority. Poverty makes people feel deeply the negligence and ignorance of state officials. They express their dissatisfaction on existing unemployment, injustice and waste of the budget. The level of the corruption is still high in state or educational institutes, bribes are taken by cheating or in forced way, citizens mostly avoid indicating concrete examples. High level of corruption is caused with low salary rates of state officials.

"Who should fight against corruption knows everything well but does not take any measure for prevention", (male, age-37, Georgian, Akhalsikhe). "State supports to corruption itself, as if state official has the same condition, the salary should be relevant. When the salary of School master is 60 GEL and he is required to lead huge reform at school it is not possible to implement it just with enthusiasm", (male, age-34, Georgian, Akhalsikhe).

"We paid 1.80Gel for the grazing land while after calculation of real cost we found that we had to pay 1 Gel it means that somebody puts money in his own pocket", (male, age-46, Georgian, Adigeni)

"I need 2 cubic meter of timber to make fence for my yard. I could not receive the ticket, as they explained there was not a fund, while 100-150 cubic meter of forest is cutting everyday.

The barriers are made artificially and I can not get ticket. We are forced to have individual transactions with forester and pay additional 10 or 20 Gels for timber", (male, age-48, Georgian). "Who has a lobby he has a career. It took 1500US dollars to enter and graduate University for my brother" (female, age-24, Georgian, Akhalkalaki) "The laws almost do not work. Money is demanded for hiring on the job. It is illegal. The only case when the laws are working is when the payment of taxes is required", (male, age-30, Armenian, Akhalkalaki). When you have "somebody" "higher" in the government all the laws work for you The law works with support of strong lobby", (male, age-44, Armenian, Akhalkalaki).

The life was ruined, the main problem is unemployment, if do not pay money you can not start working, it was like that before and now", (male, age-29, Georgian, Adigeni). "If you had not money you could not find job and learn during Shvardnadze period. As soon as I stepped on the way of life, I faced with problems. I would like to get high education, but I was not able as I had no money and no lobby", (male, age-32, Georgian, Adigeni). There is an absolute Chaos in the district. The corruption and nepotism is widespread. Gynecologist was appointed as a head of forest department. The problem of corruption and nepotism is still actual, as it was before. People are adjusted to the situation and it has no sense to fight against it", (male, age-51, Georgian, Adigeni). "If ordinary citizen does not give bribes and looks for a job, his child will remain without education and ordinary workers, while ministers and members of the parliament have salary of 3000 Gel and their children study in Germany and they have guaranteed jobs"(female, age-20, Georgian, Adigeni), "I studies at Akhaltsikhe University on private sector and I was excluded for not paying fee (as I had not money to pay), I would like to continue study and when I was asked for 300 US dollar while the official payment was 100US dollars" (male, age-24, Georgian, Adigeni)

When my son decided to pass on the faculty of law I was recommended not to go there as it needed 2000US dollar in advance", (female, age-57, Armenian, Adigeni)

If the politics of the government towards Samtskhe-Javakheti will not be changed, the corruption, bribe and making money will not be eliminated, problems in Samtskhe-Javakheti will not be solved, on the contrary, they will increase", (male, age-34, Georgian, Akhaltsikhe). I sawed timber, loaded the truck and went with faked documents; financial policy stopped me understanding that the document was fake, they asked me to pay and I was free, is not it corruption? It was like that before and I can not imagine that the same could happen after revolution," (male, age-23, Georgian, Adigeni). "When the financial police entered in your shop and took the liquor, it is the case of in-kind corruption. You closed your shop, while "Chopra" did not stop operating, as he has a lobby and he is not afraid of in-kind payment or any penalty", (male, age-23, Georgian, Adigeni)

"There is not drinking water in districts center and several villages of Ninotsminda. There was an attempt to bring water through installation pipe. 400 thousand Gel was allocated from the district budget in 2004, money was spent but the water is still unavailable. Let's conduct investigation, punish who is guilty, as others were afraid and do not try to make money like that", (male, age-47, Armenian, Ninotsminda). A part of the population blames government in pressing and tries to safeguard their rights with force.

State officials are Armenians and Georgians are mainly in Ninotsminda, who did not give anything to Duhobors during distribution of the land, Armenians have a big privileges, therefore I blamed authority, I was threatened through my director one day later and I was order to be silent", (female, age-51, Russian). "Armenian clans are preventing the process of ethnic integration and their participation in state governance, as they try to demonstrate themselves as the only support to the state, as if they are able to solve local problems. They create barriers for the local population, as the real power is in their hands and local government is less powerful", (male, age-53, Russian, Ninotsminda). Nothing good is happening for us from the side of the government. If the "Convention" (Frame-convention about ethnic minorities' rights) will be taken, it will be the one-step forward, if not, we should safeguard our rights and if we did not get what we want kindly, we will take measures, even with force," (male, age-24, Armenian,

---

Akhalkalaki). "If other ethnic groups living in Akhalkalaki will support us we can solve our problems", (male, age-26, Armenian, Akhalkalaki), "I think if we have a good self-governance, it does not matter if you call it Autonomy, or otherwise, we can solve our problems by ourselves and government will not be involved in our business", (male, age-34, Armenian, Akhalkalaki)

As a result of above-mentioned facts population do not feel themselves as a citizen of the country. The residents of Samtskhe-Javakheti consider their district and not the whole Georgia as their country. "I am a citizen of Georgian just by my passport, I live on the territory of Georgia just in documents, I see that I am not needed by the government and I do not see why I need them", (female, age-24, Armenian, Akhalkalaki). "When every person feels that he is a citizen of Georgia, they protect their country" (female, age-30, Armenian, Akhalkalaki), "It is necessary that young man served in military service on the border. Others should not protect our borders (The Javakheti segment of Georgian-Turkish border is considered), we should feel responsibility and secure our border", (male, age-24, Georgian, Akhalkalaki), "Armenian parts of army should stand together with Georgian after leaving of Russian military base from Akhalkalaki. We shall feel more secured", (male, age-56, Armenian, Akhalkalaki) "Why should I protect Akhaltsikhe border when Akhalkalaki border is unprotected? Nobody, neither NATO nor Georgian Army can protect Akhalkalaki borders like residents of Akhalkalaki, let's have Army of Akhalkalaki", (male, age-25, Armenian, Akhalkalaki)

Last 70 years before independence of Georgia the state population was bounded with totalitarian system, where people were forbidden of freethinking and action resulting civil nihilism and indifference. People are listing the facts of corruption and nepotism considering that somebody external should fight against it, they just express passive negative attitude. The nihilism and reluctance is the basis for development of nepotism and corruption. The big part of society considers his responsibility just coming into election places and voting, and remains passive till next election. As the local government can fulfill honestly the orders of the society from one election to another they should be accountable before the population, only in this case is possible to overcome nepotism and corruption, democratic principles and values will be established.

Another part of the society has a clear controversial attitude towards State and every step of government directed to the integration in the civil society is considered as an attempt of assimilation. Accordingly, the "protection mechanisms" from the state is discussed. The Georgian army is as "strange" for the population as NATO's army is. They have a hope of "Army of Akhalkalaki". They do not exclude the powerful measures for achievement of their goals.

THE SUMMARY

There are many problems in Samtskhe-Javakheti. In addition to language, social, religious and many other problems between different ethnic and religious groups, the ethnic or religious ownership of religious buildings are disputable and arguing parties (Georgian-Armenian, Orthodox-Catholics) have an objective and subjunctive arguments in every specific case. Sometimes even the Georgian sovereignty is rejected ("The issue should be decided on the level of two states, two heads of the churches")

The problem related to the language is very painful. One part of the region Armenians understands the need of Georgian language and tries to learn it on relevant level, as they consider that it will assist in overcoming of many problems and realization of their skills, intellectual potential in the life. Knowledge of the Georgian language obtained more practical importance and has not only constitutional value and it is demonstrated in the examples of Adigeni and Akhaltsikhe. One part of the Armenian residents of Akhaltsikhe requires improvement of Georgian language teaching quality and method. They consider that it is not necessary to learn Georgian for the elderly people, as they feel themselves as in "Small Armenia" (in the villages settled by Armenians compactly). There is no problem of Georgian language in Adigeni district, where the number of Armenians is very small and they are well integrated with Georgians, while learning and maintenance of a native language is not a problem as well. Children go to Armenian

---

---

school.

Another part of Armenians living in the region (especially, residents of Akhalkalaki and Ninotsminda, where they are the majority) do see the necessity of Georgian language awareness. They do not consider Georgian as a state language and still keeping the "Soviet Tradition" and use Russian for a communication. Armenian is a main language and Russian is a language of communication with "others". They consider Georgians living in their districts as "theirs" as all of them know Armenian, while they have problems with the "visitor" Georgians as they do not know "a local Armenian language". It is a result of the state policy towards the problems of the ethnic minorities and by the linguistic and cultural influence of the neighbouring country, Armenia and by the separatist ideology a certain political groups. Isolation from the State and "declining of the constitutional right of Georgian language" is received as an "attempt of assimilation" and "violation of the right" and causes the aggression towards the Georgian ("We are the majority and why should we learn Georgian, let them learn Armenian"; "Let's them use the native language", "Aphkhaizia and Ossetia are better now,.. we should conduct ourselves like them").

An opinion of Georgian population of Samtskhe-Javakheti is similar and they think that every citizen of Georgia, regardless ethnicity is obliged to know state language. One part of Georgians consider that "State does not provide the ethnic minorities with a relevant condition and motivation", another part of the population considers that ignorance of the state language by the non-Georgians causes problem to Georgian population. The issue of Georgian language is especially painful for Javakhetian Georgians. They feel that the State dignity is declined then there are Armenian posters in the town instead of Georgian, they express the sorrow that they can speak on their native language just in their families and "if you do not know Armenian you can not find a job". They have feeling that they live in "another country" and feel like "minority", they are left by the government and they are not proud that they are the "citizens" of their country.

This and many other issues affect the relationship of the local government and population. You do not feel as a "citizen" of your country not only the representatives of the majority but minority as well here. Both parties are blaming authority in inattentiveness. One part (Akhalkalaki, Ninotsminda district) is looking for the reason of the government inattentiveness for minorities, while another part (Adigeni district) is indicating the "too much focusing on Javakheti and minority". The lack of information and communication is the reason for such a diverse approach of the problem.

A similar attitude was demonstrated about the issue of "Meskhetian Turks" by the majority of Georgian and Armenian population. They consider that additional conflicts will emerge during the settlement of "Meskhetian Turks" in Samtskhe-Javakheti.

The representatives of different ethnic and religious groups living in different districts have almost the similar position towards the "non-traditional confessions". The problem of religious minorities are the same regardless ethnicity and size of the group.

There is a group of Georgians and non-Georgians of Samtskhe-Javakheti considering that it is necessary to make meeting steps, to compromise, to look for the specific ways jointly by both sides in order to solve different language, ethnic, religious and other conflicts. The shortest way to solve the problem is supporting above-mentioned initiatives and preparation of the legal basis by the state together with utilizing the "public diplomacy".